EGE MEDENİYETLERİ TARİHİ

(mitolojik dönem sonrası)

FRIEDRICH WILLIAMS

DÜŞÜNEN ADAM YAYINLARI

FRIEDRICH WILLIAMS

EGE MEDENİYETLERİ TARİHİ

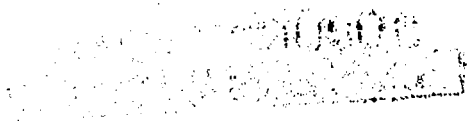
DÜŞÜNEN ADAM
YAYINLARI

Baskı Tarihi : Ağustos 1993
Baskı : Çağdaş Matbaası
Dizgi : Çağdaş Dizgi

Genel Dağıtım : **Çağdaş Pazarlama**
Cağaloğlu Yokuşu, Bakış Ofset İşhanı
No:6-8 Zemin Kat, Çağdaş Kitabevi

Cağalolu / İST.

Tel : 512 33 69 - 511 96 15 - 528 51 29
Fax : 512 33 69

FRIEDRICH WILLIAMS

EGE MEDENİYETLERİ TARİHİ

Çeviren
M. Kalaycıoğlu

DÜŞÜNEN ADAM
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
YUNANİSTAN, EGE ADALARI VE ANADOLU 16
İKİNCİ BİNYILDA EGE BÖLGESİ 24
M.Ö. 17-16 YÜZYIL SARAYLARI 27
GİRİT UYGARLIĞININ SON EVRELERİ 34
YUNANİSTAN VE AKA'LAR 35
KIYAFETLER VE SİLAHLAR 42
YUNAN TARİHİN ORTA ÇAĞI 51
YUNAN ORTA ÇAĞI 53
YUNAN ORTA ÇAĞININ SOSYAL VE SİYASAL GELİŞİMİ 54
ŞEHİR DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER 59
DOR GÖÇLERİNDEN SONRA YUNANİSTAN 61
YUNAN ORTA ÇAĞININ EKONOMİK VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ 72
YUNAN ORTAÇAĞININ SONU; KOLONİLERİN KURULMASI 85
YUNAN TARİHİNİN ARKAİK ÇAĞI 92
TİRANLAR 95
ARKAİK ÇAĞDA YUNANİSTAN 98
YUNAN TARİHİNİN KLASİK ÇAĞI 126
İYONYA İHTİLALİ VE ONU İZLEYEN OLAYLAR .. 134
PERS HARPLERİ 139
BEŞİNCİ YÜZYILDA SİCİLYA 149
ATİNA'NIN ÜSTÜNLÜK DÖNEMİ 152
BEŞİNCİ YÜZYIL UYGARLIĞI 175
YUNAN TARİHİNİN İKİNCİ KLASİK ÇAĞI 193

MAKEDONYALILARIN HEGEMONYASI: 200
DÖRDÜNCÜ YÜZYIL UYGARLIĞI 207
HELLENİZM ÇAĞI (M.Ö. 330-30) 218
HELLENİZM ÇAĞI KRALLIKLARININ TARİHİ 230
HELLENİZM DEVLETLERİNİN TEŞKİLATI, SİYASETİ
EKONOMİSİ VE SOSYAL DURUMU 246
HELLENİZM KRALLIKLARININ İDARE ŞEKLİ 247
MISIR'IN DEVLET TEŞKİLATI 248
HELLENİZM KÜLTÜRÜ 254

ÖNSÖZ

Şimdiye kadar mitoloji üzerine pek çok kitap yazıldı, çizildi, basıldı. Ancak mitoloji sonrasında nedeniyetlerin nasıl bir süreç içerisine girdiklerine dair bir kitap yoktu. Bu kitap bu ihtiyaca cevap verebilmek için hazırlanmıştır.

Mitoloj gibi zevkli bir bölümden sonra, insanları tarihler ve sıkıcı ayrıntılara sokmakak ve gene severek okumasını sağlamak istedik. Bu yüzden bu kitap ''sade'' insanların merakını karşılayacak, fazla ayrıntaya girip onları sıkmadan Ege medeniyetleri hakkında bilgi verecektir.

- 0 -

En Eski Çağlardan Üçüncü Binyıl Sonuna Kadar Ege Dünyası:

20. yüzyıla kadar Ege bölgesi medeniyetleri hakkında elle tutulur bilgilere sahip değildik. Mitos'larda geçmiş medeniyetlerin yankıları duyulsa da Ege'deki eski yüksek uygarlığın Yunanlıların eseri olduğunu sanılıyordu. Oysa 20. yüzyılın başında başlayıp devam eden sistemli kazılarda, çevresindeki medeniyetlerin incelenmesi ve Ege medeniyetleriyle ilişkilerinin ortaya çıkarılması, dilleri ve dinleri ile ilgili araştırmaları sonucunda, Yunanlıların Ege'deki yüksek uygarlığın sadece mirasçısı olduklarını ortaya çıktı.

Cografyası:

Ege bölgesi Ege deniziyle çevrilen, Yunanistan, Makedonya ve Trakya'nın doğu, Anadolu'nun ise batı ve güney batı kıyılarını içine alan bölgedir. Ege denizi burada sadece birleştirici rol oynamakla kalmayıp, kurak iklimli bu bölgeyi bereketli bir bölgeye de dönüştürür.

Ege'de yaşamanın pek çok avantajı vardır, girintili çıkıntılı bir yapıya sahip olduğu için pek çok koyunun olması, adalarla dolu olduğu için, deniz görmeyen hemen hemen hiçbir yerin olmaması, verimli topraklara sahip olması, Asya ile Avrupa arasında bir köprü vazifesi görüyor olması gibi sebepler pek çok medeniyete cazip gelmesi ve bu yüzden civar bölgelerde oturan kavimler Ege kıyılarına inmek ve bu bölgenin avantajlarından faydalanmak istemişlerdir.

Ege bölgesinin kuzeyi Trakya kıyıları, Boğazlar ve Truva bölgesini, güneyi Rodos, Karpatos, Girit ve Kitera adalarıyla sınırlanmış olan bu bölgenin içinde ise Tasas, Samutrake, Sporad'lar ve Anadolu'ya yakın yerlerde, Lesbos (Midilli), Attiko ile Korya kıyıları arasında ise Kılcbd adaları bulunmaktadır. Batıda Evbvial (Eğriboz), doğuda Khios (Sakız), Samos (Sisam) ve Kos (İstanköy) adaları bulunmaktadır. Bu adalar Asya ile Avrupa'nın birbirine akışını sağlıyordu.

Eski Çağlardan 3. Binyıl Sonuna Kadar Egeye Devam

Girit

Egedeki yüksek uygarlığın ilk beşiği Girit adası olmuştur. Bu ada cografi konumunda dolayı canlı ve hareketli bir kültür hayatı yaşamıştır. Yunan mitos'ları bu adada hüküm sürmüş Minos'tan ve o devirde geçen olaylardan bahseder. Yunanlılar çağındaki Girit'in önemiyle hiç de orantılı olmayan bu mitos bolluğu ve çeşitliliği, mitosların nitelikleri ve bunlarda görülen gayr Yunanlı adebi bakımından, Yunanlı ile ilgisi olmayan daha çok Anadolu'ya yönelmiş eski bir uygarlığı işaret ediyordu.

Ege bölgesi, kültür ve ekonomi bakımından da bir bütün teşkil eder. Anadolu'nun batı kıyıları ön Asya'dan gelen büyük kervan ve ticaret yollarının sonuna rastlar ve ulaşımı kolaydır. Girit ve Yunan ülkesinin batısındaki bazı adalar Ege bölgesinden gerek Mısır'a, gerek İtalya'ya doğal bir köprü meydana getirmekte, Boğazlar ise Karadeniz ülkeleriyle Ege arasındaki bağları sağlamaktadır.

Yunanistan

Yunanistan son derece engebeli bir ülkedir. Derin körfezler, iç bölgelerde ise genellikle kuzeyden güneye inen, sadece orta Yunanistan'da doğuya kıvrılan ve Ege adaları üzerinden Anadolu yönüne uzayan dağlarla kaplıdır. Bu yüzden birbirinden ayrılmış bazı hallerde geçilmesi güç geçitler sayesinde birbirine bağlayan ince uzun vadiler meydana gelmektedir. Dağlar arasında türlü büyüklükte kanyonlara sahip olmuştur.

Yunanistan'ın bu yapısı sadece bu büyük vadi ve düzlüklerde büyük devletlerin kurulmasını ubrah vermiş, bunun dışında bu cografi konumu siyasal bakımdan da irili ufaklı devletlere bölünmesinde başlıca etken olmuştur.

Yunanistan'ın cografi yapısının bir sonucu olarak boş yerleri son derece fakir ve verimsizdir. Belki eskiden bu yerler fundalık ve ormanlıklarla kaplıydı. Fakat Yunanistan'ın asıl verimli yerleri dağlar arasına sıkışmış olan yada denize açık ırmak vadileridir.

Bu durum Yunanistan'ın kültürel gelişiminde de önemli rol oynamıştır. Ege denizine açılan vadi ve düzlükler Anadolu'nun etkisiyle yüksek kültürlerin beşiği olurken, daha az girintili çıkıntılı olan yerler ise (bak. Yun., Trakya gibi) kültür bakımından geri kalmıştır.

Anadolu'nun batı kıyıları:

Anadolu'nun batı kıyıları da korunmuş köy ve limanlara sahiptir. Sıra dağlar kıyıya paralel uzanır ve bu sıradağların

arasında Bakırçay, Gediz, küçük Menderes, büyük Menderes gibi büyük ırmaklar uzanır, bu sayede bu topraklar verimlidir. Bu cografi durum bu şehir devletlerinin birbirleriyle ilişki kurmasını güçleştirmiştir ama iç bölgelerle iletişimi kolaylaştırmıştır. Ancak iç bölgelerde güçlü bir devlet kurulduğunda bu verimli toprakları ele geçirip denize ulaşmanın çarelerini aramış ve bundan ötürü bu vadilerdeki şehirlerin bağımsızlığı büyük tehlikeye girmiştir.

Ege Adaları:

En önemlisi Girit'tir. Yaklaşık 250 km uzunluğunda ve ortalama 50 km genişliğindedir. Diğer adalarla bağıntılarıyla birlikte bir taraftan Peloponnes'e, diğer taraftan Anadolu'nun batı ve güneybatı ve Afrika'nın kuzey kıyılarına bağlanabiliyordu. Girit bunlardan kültür etkileri alabilecek kadar yakındı, fakat düşmanın akınlarından korunabilecek kadar uzaktı. Bu özelliğiyle bağrında yüksek ve özgün uygarlıkları ortaya koyabilmiştir.

İyi korunmuş limanlara sahip olmakla birlikte, küçük, susuz ve çorak olan Ege adaları deniz yollarının düğüm noktası olduklarından önem kazanmışlardır. Bu adalar arasında Delos, Melos, Paros, Naksos ve Sifnos gösterilebilir.

Ege İklimi:

Akdeniz iklimi özelliği taşır. Yazlar sıcak ve yağmursuzdur. Bazı bölgelerde mayıstan ekime kadar hiç yağmur düşmediğinden akarsuları kurumakta, vadileri sarmaktadır. Ancak meltemler havayı serinletmektedir.

Kış da genellikle yumuşak geçmektedir. Kıyı bölgelerde iklim çok ılıktır ancak, iç bölgelerde sertleşmektedir. Kışın fırtınası bol olan bu yörelerde poyraz ve lodos esmektedir. Yağmur bollaşmakta ve ırmakların taşmasına sebep olmaktadır. İlk ve sonbaharda ortalık yeşermekte ancak, kireçli toprak yapısından dolayı toprak su tutamadığından yazları bitki örtüsü sararır.

Bu iklim yapısı o yörenin insanlarını da etkilemiştir. Akdeniz insanı her zaman "sıcak" ve "aktif" bir yapı sergilemiştir.

Girit'in neolitik kültürü (taş devrinin son çağı) Girit'te yapılan kazılar sonucunda tüm Ege bölgesinde olduğu gibi, Girit'te de yontma taş devrine ait eserlere rastlanmıştır. Buna karşın oldukça gelişmiş bir cilalı taş kültürü olduğunu ve bunun bir köy kültürü niteliğinde olduğunu görüyoruz.

Bu dönemde Girit insanları mağaralarda yada daldan, kamıştan, çamurla sıvayıp yaptıkları kulübelerde yaşıyorlardı. Alet yapımında taşı, kemik ve Melos adasından getirilmiş obsidyan taşı kullanıyor, geçimlerini balıkçılık, avcılık ve tarımla sağlıyorlardı. Neolitik kültürü en iyi anlatan kalıtlar keramiklerdir. Çünkü keramikler başka maddelerden yapılmış olanlar gibi, zamanla çürüyüp yok olmazlar. Kısa zamanda kolayca yapılırlar, kolayca da kırılırlar. Keramiklerin teknik, bezeme gibi özelliklerine bakılarak o medeniyetin hangi kültürlerden etkilendiği, gkelişmişlik düzeyi belirlenebilir. Bu dönem Girit keramikleri siyah, gri yada toprak renginde iyi temizlenmemiş kilden yapılmış kaba kaplardan ibaretti. Süs olarak kabin üzerine kazılmış geometrik bezekler kullanılıyor,

bunların içerisi kırmızı bir kolkerle doldurularak motifler belirginleştiriliyordu. Vazoların yanında idollere de rastlanıyordu.

Bu tarımsal, kültür, idolleri ve keramikleriyle Anadolu ile bağlar göstermekte 4. binyıla ait olduğu anlaşılan neolitik çağda Girit adasında Anadolu'lu yada bunlarla yakın akraba insanların yaşadığına işarettir. Kuzey Afrika ve Balkan yarımadasının zayıf etkilerini de göstermektedir. Bu dönemde henüz ilerki kültür gelişimine ait bulgular yoktur.

M.Ö. 3000-2000 yılları arasında, Girit kültürü özel bir değişim geçirmeye, derece derece yükselmeye ve taş döneminden maden dönemine girmeye başlamıştır.

Mesara ovasında 12'den fazla yerleşim yeri bulunmuş olması bunu doğrular.

Bu dönemde deniz ulaşımı gelişmiş, susuz adalarda bile insanlar yaşamaya başlamışlardır.

Bu çağ insanları mezarlara da önem vermişlerdir. Bu mezarlar yuvarlak bir oda ve dikdörtgen bir ön odadan ibaret olup, üzerleri yuvarlak taştan ve kerpiçten bindirme tekniğiyle yapılmış arıkovanı şeklinde kubbelerle örtülüydü. Bazen mağaraları da mezar olarak kullanıyorlardı. Mezarlardan çıkarılan altın ve gümüş eserler, fildişi mühürler, taştan yada bakırdan yapılmış türlü araçlar ve sibhlar. 3000 yıl Girit kültüründe kişisel servetin arttığını ve halkın sınıflara ayrıldığını gösteriyor. Mezarlardan çıkarılan kadınları tanımlayan toprak ve taş idoller, boğa heykelleri, kült boynuzları ve medeni çifte baltalar bu insanların, Anadolu'da

olduğu gibi büyük bir tabiat tanrıçasına tapmış ve yanında da bir boğayı kutsallaştırmış olduklarını gösteriyor.

3. binyıl Girit keramiklerinde çömlekçi çarkı kullanılmış ve düzenli şekiller abo vazolarda yani bezeme sistemleri ortaya çıkmakta ve buda toplumsal bir değişimin göstergesi olmaktadır. Bu dönemde yapılmış benekli vazolar gerek teknik gerekse biçim bakımından 3. binyıl Anadolu vazolarından bazılarını hatırlatmaktadır. (Bu da Girit'le Anadolu arasında sıkı bağlar olduğunu göstermektedir.)

Ayrıca taş vazolar, fayans boncuklar, skorabl böceği şeklinde mühürlerin gösterdiği gibi Mısır'a ve silindir şeklindeki mühürlerin işaret ettiği gibi Mezopotamya ile ticari ilişkileri vardı.

Taş idoller, obsidyon ve çakmak taşından yapılmış silahlar ve araçlar, bunların bazılarının bezek olarak kullanıldığı spiral motifi Girit ticaretinin Ege Adaları ve Yuyanistan üzerinden Avrupa içlerine kadar yayıldığını gisterir.

3. binyıl Girit Devletleri:

Girit'de 3. binyılda birbiri yanında küçük küçük devletlerin kurulmuş olması olasıdır. Şehir olma eğilimi gösteren büyücek yerleşim yerleri bunların çevresinde yer alan anıtsal mezarlar yapılan bunbin başında beylerin ve kralların bulunduğunu gösteriyor. Ancak çok büyük şehir devletleri kurulmamıştır. Bu dönemde ada bağımsızlığını korumuş ve barış içinde yaşamıştır.

YUNANİSTAN, EGE ADALARI VE ANADOLU

Yunanistan'ın da Girit gibi 5. ve 4. binyıla kadar çıkan pek eski bir kültüre sahip olduğu kazılarla ortaya çıkmıştır. Yunanistan'da ortaya çıkarılan en önemli kültürler grubu Sasklo kültürü (yada Tesalya A kültürü) ve Dimini kültürü (yada Tesalya B kültürü)'dür.

Olgun neolitik kültüre ilk kez Volo yöresinde rastlanmıştır. Uzun süre oturma yüzünden seviyenin yükselmesiyle meydana gelen suni tepeler yada büyüklere yerliler magula demektedir. Volvo yöresinde rastlanan bu kültür Sesklo adlı magula'da bulunduğundan bu adı almıştır. Bunlar tarımla uğraşıyorlardı, köyleri ovalarda kurmuşlardı. Bu köylerin bazıları açıkta bazılarıyla çit ve hendeklerle çevrilir.

Diminide ise durum farklıdır. Üçüncü binyılın ilk yarısına ait olduğu anlaşılan bu yerleşim bölgesinde bir savaş ve karışıklık dönemi yaşandığından etrafı surlarla çevrili büyük şatolar ortaya çıkmıştır.

Seksklo kültürü "megaron" tipi evlerin ilk örneklerini ortaya koymaktadır. Bu tip evlerde dikdörtgen şeklinde, iki tahta direkli bir giriş mekanı ve bu mekanın arkasında, içinde ocak bulunan bir yada iki odadan ibaret bulunmaktadır. Bunlar Anadolu'da Hacılardaki evlerle benzeşirler.

Dimini şatosunda da megaron'larla rastlanmaktadır. Ve bu kültür de genel karakter bakımından tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Büyük bir yayılma özelliği gösteren Sesklo kültürü orta Yunanistan, İstnos, Akarnanya ve İyon denizi adalarına ve Pelopannes'e kadar yayılmıştır. Dimini kültürü ise yayılma özelliği gösterememiş Tesalya'ya bile girememiştir.

Yapılan kazılar sonucunda Sasklo ile Dimini arasında ortaya çıkan kültürel farklılıklar kuzey ile güney arasında bir kesilme olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Buna sebep neydi henüz bilinmiyor, hatta Dimini kültürünü oluşturan insanların hangi ırka mensup oldukları ve nereden geldikleri bile tahmin edilemiyor. Dimini kültürünü oluşturan insanlar Orta Yunanistan ve Peloponnes yarımadasını işgal eden ve fetihlerini kuzeye doğru genişletmek isteyen kavimlere karşı şatolar yapmış olsa gerektir.

Bu dönemde güney bölgelerine özgü bazı keramik parçalarının Sperhoios vadisine girmesi güneyden gelen bu istila teorilerini destekler niteliktedir.

3. Binyılda Orta ve Güney Yunanistan:

Orta ve Güney Yunanistan 3. binyılın ilk yarısında taş döneminden çıkarak bakır dönemine girmekte ve yepyeni bir kültüre kavuşmaktadır. Bu Dimini kültüründen kesinlikle ayrılan kültürde köy niteliğinden henüz kurtulamamış evler görüyoruz. Madeni vazoların şeklini taklit eden vazo şekillerine sahip bu kültürde yerleşme yerleri içinde madene rastlanmamış olmakla beraber, bir maden kültürü olduğu kesinlikle söylenebilir.

Ege'deki Anadolu Kavimleri:

Bu maden kültürünü Yunanistan'a kimlerin getirdiğini saptayabiliyoruz. Burada bulunan vazoların gerek teknik, gerek boyamaları ve süsleri bakımından Truva bölgesi keramiklerine benzedikleri, salçalıkların, adebra, batı Anadolu'da ve hatta Mezopotamya'da rastlanmaktadır. Keramik incelemeleri sonucunda madeni Yunanistan'a götürenlerin Anadolu insanı olduğu ortaya çıkıyor.

Güney ve Orta Yunanistan'ı işgal ettikten sonra kuzeyde Sperkeios vadisine kadar sokulmuş olan bu kavimlere karşı Dimini insanları şatolar kurmuşlardı.

3. binyılda Anadolu'dan Yunanistan'a birtakım göçler olduğu filolojik delillerle ispatlanmaktadır. Yunanistan'da bulunan yer adlarının Yunan diliyle açıklanamadığı, bunların Anadolu'nun batı ve güney batı bölgesindeki yer adlarına karışık olduğu, böylece bu cografi adların Anadolu'lu insanlar tarafından Yunanistan'a getirildiği anlaşılmıştır.

Yunan dilindeki kültür hayatıyla ilgili birçok sözcükler yalnız bu doğu batı teorisini desteklemekle kalmamakta, aynı zamanda bu insanların yaşayış şekillerini ve uygarlık derecelerini bize göstermektedir.

Başta deniz kesimlerinin çokluğu bu insanların deniz ticaretinde ilerlemiş olduklarını gösterir. Bunun yanında araba, yol, köprü gibi terimler koşu ulaşımında da ilerlemiş olduklarını gösterirken sosyal yaşamla ve devlet teşkilatıyla ilgili terimleri bu alanda da ilerlediklerini gösterir.

Burada bulunan keramiklerin de Anadolu özelliklerini taşıdığını söylemiştik. Bir harita üzerinde Anadolu'dan gelen isimlerin dağılımına bakarsak Anadolu insanlarının Yunanistan'a doğu bölgelerinden girdiğini ve batıya doğru gittikçe seyrekleştiğini görürüz.

Bu maden kültürü ve neolitik kültür arasında göze çarpan bir kesilme olmayışı, Anadolu kavimlerinin bir defalık büyük bir akın halinde değil, belki yüzyıllarca süren küçük göçler sonucunda Yunanistan'a ve adalara yavaş yavaş girmiş olduklarını gösterir. İlk dönemler şüphesiz bu kavimler arasında savaşlar olmuştur ama zamanla kaynaşmışlar ve bir örnek bir maden kültürünün oluşmasına sebep olmuşlardır.

Yunanlılardan önce Ege'de Pelasg, Leleg yada Kar olarak adlandırılan kavimler oturuyordu. Yunanlılar'a göre leleg'ler Anadolu'da Truva bölgesinde, Ege adalarında, orta Yunanistan ve Peloponnes'in bazı yerlerinde oturuyorlardı. Pelosg'lar ise Yunanistan'da öyle geniş bir alana yayılmıştır ki bir dönem Yunanistan "Pelasgiye" olarak anılmıştır. Pelasglar, sonraları bazı Yunan tarihçileri tarafından genel olarak Yunanistan'ın yunanlılardan önceki halkı olarak anılmışlardır.

Ancak Yunanlıların Kar'lardan sözetmesi 3. binyıl Ege halkıyla ilgili etknik sorunları çözmek için önemlidir. Herodotos'a göre Kar'lar Girit kralı Minos döneminde Ege adalarına egemendiler bunlar ancak sonraları bu yerlerden Yunanlılar tarafından çıkarılmıştır.

Stralosn'a göre Kar'ları Yunanistan'da Epidavros ve Hermione'nin en eski halkı olarak görmekte, Pavsanias ise

Megara kalelerinden birinin "Karya" adını taşımış olduğunu söylemektedir.

Şu halde 3. binyılda bütün egeye yayılmış olan Kar'ların "Batı Anadolu Kavimleri" grubuna girdiklerini söyleyebiliriz.

Anadolu kavimlerinin bu dönemdeki istilaları çok geniş olmuş sadece Ege bölgesine değil İtalya ve İspanya'ya da yayılmışlardır.

3. Binyılda Ege Adaları:

Bu dönem Ege kültürü çok tek düzedir ancak bölgesel farklılıklar gisterir.

3. binyıl Ege adaları için bir barış dönemi değildir; ilk zamanlar açık olan yerleşme yerlerinin etrafları sonraları kuleler ve kapıları kapsayan kuvvetli surlarla çevrilmiş bu suretle korunmuşlardır.

Kazılarda Lesbos (Midilli) adasında Termi, Lemnos'ta (Limmi) Poliyohni, Siros'ta Kolon driani, Sifnos'ta Hagios Andreas ve Aigina'da Kolonna tepeleri ortaya çıkarılmıştır. Kaldırımlı sokaklar, meydanlar ve çeşmeler bu kasabaların çoğunda vardır. Evler arasında megaron tipine de rastlanmakta, yuvarlak yapıların ise tahıl ambarı yada mezar olarak inşa edildiği gözlenmektedir.

Yunanistan keramiklerinden başka asıl kiklod keramiği olarak (Pelos grubu) monokrom vazolar karşımıza çıkmaktadır. İkinci grup ise (Siros grubu) Truva II. vazolarıyla benzerlik göstermektedir.

Kiklad kültürünün en göze çarpan eserleri ise mermer vidollerdir. Tahta yassılığında yapılan bu idoller bir süre sonra sanat eseri haline gelecek kadar gelişmiştir. Genelde kadın şeklinde olan bu idoller bir tabiat tanrıçasına tapıldığının göstergesidir. Fakat erkek idoller de vardır. Taş, toprak eserlerin yanında bakır eserler de bulunmaktadır. Bıçak, hançer, pens, iğne gibi..

Süs eşyası olarak türlü renkte taş boncuklar, bakır iğneler ve gümüş allıklar gösterilebilir. En çok da Kar'ların eseri olan bu uygarlıklar parlak gelişmelerine karşın bir süre sonra 3. binin sonunda ortadan kalkmıştır.

3. Binyılda Anadolu:

Anadolu'da 3. binyılda şehir olma eğilimini gösteren yerleşim bölgesi Truva'dır. Burada yapılan kazılarda üstüste inşa edilmiş 9 şehir bulunmuştur. Her şehirde çeşitli kültür tabakalarının varlığı ortaya konmuş ve bunların sıraları saptanmıştır.

Truva I etrafı tarla taşlarından yapılmış, surlarla çevrili, alçak bir tepenin üzerine kurulmuş şato idi. Surun içinde birbirine paralel bir takım duvarlar bulunmuş, bunların ince uzun dikdörtgen evler meydana getirdiği anlaşılmıştır. Hatta biri tipik megarondur. Keramikler iyi temizlenmemiş kilden yapılmış ve iyi pişirilmemiştir. Keramiklerin yanında çekiç, balta, topuzbaşı gibi araçlarda bulunmuştur.

Obsidyan'ın kullanılmış olması Metos ile ticaret ilişktilerine işaret eder. Evlerden elde edilen araçlar ve kemik kalıntılarından Truva I insanlarının tarım, hayvancılık ve

balıkçıkla geçindiklerini ve deniz kıyısından midye ve istiridye topladıklarını anlıyoruz.

Truva I üstüne kısa bir aralıktan sonra yapıldığı anlaşılan Truva II. 3. dönemde güneye doğru genişletilmiş olan ve kapılar ve kuleler kapsayan kuvvetli bir surla çevrili. Bu şatonun ortasında hükümdarın sarayı yer alıyordu. Bu saray arka arkaya giriş mekanı ve bir yada daha çok odadan ibaret megaron'lardan meydana geliyordu. Megaronlarda tahta direk kullanılmamış olması ilginçtir.

Truva I'e kıyasla daha özensiz yaptıkları görülen taş araçlar yerlerini yavaş yavaş madeni araçlara bırakmışlardır. Madeni araçların büyük kısmı kireçtendir. Truva II'nin zenginliğini gömütlerden çıkarılan kalıntılardan da anlıyoruz. Maden işçiliğinde dökme ve dövme tekniklerini biliyorlardı.

Süs eserleri Truva II'nin çeşitli doğu ülkeleri en çok Mısır ve Mezopotamya ile ticarette bulunduğunu gösterir. Keramik Truva I keramiğinin devamıdır; fakat çömlekcilik tekniği çok daha ilerlemiştir.

Truva II'de de taş yada toprak idoller bulunmuştur. Bu bir kez daha toprak ve tabiat tanrıçasına tapıldığını ispatlamaktadır. Truva II'de mezarlara rastlanmamaktadır yalnız bazı evlerde küpler içinde çocuk cesetleri bulunmuştur.

Truva yöresinde Hanaytepe'de daha güneyde Bakırçay kenarında Yortan'da bulunan mezarlar bu boşluğu bir dereceye kadar doldurur. Yortan'da iskeletler küplerin içine konur, Hanaytepe'de ise bacakları karınlarına çekik olarak basit çukurlarda yatmaktadırlar.

Truva II, şiddetli bir yangın sonunda harap olmuştur. Sonuçta Truva I ve II. kültürleri bir bütün olarak karşımıza çıkmakta ve bunları vücuda getiren insanların Anadolu'lu olduğu kesindir. Truva III şehri başka bir plana göre kurulmuş olmakta, Truva IV zamanında ise bu şehir yeni bir surla çevrilmektedir. Truva V gerçek tunçtan yapılmış kapları ve gelişmiş keramikleri ile dikkati çeker.

İKİNCİ BİNYILDA EGE BÖLGESİ

Girit M.Ö. 2000-1700 arasında Girit kültürü: Bu yüzyıllarda Girit kültürü yine tunç çağını yaşıyordu. Ada krallar tarafından yönetiliyordu. Krallar Kandiya bölgesinde, Knossos'ta, Faystos'ta, Zakro'da ve Mallia'da yaşamaktaydılar. Sarayların büyüklüğüne bakıldığında Knossos'un sarayının çok büyük olduğu ve bu kralın diğer krallar üzerinde egemenlik kurduğu söylenebilir. Knossos'un çevresinde sur olmaması kralı Minos'un deniz egemenliğini gösterir. Zaten Eski Yunan mitoslarında da Minos'un deniz egemenliğinden bahsedilmektedir.

Ada halkının yerleşim biçimi hiyerarşiktir. Sarayın çevresinde asillerin konakları, konaklardan sonra tüccar, ziraatcı, gemici ve işçilerin oturdukları mahalleler gelmektedir. Halk genellikle sanayi ve ticaretle uğraşmaktan, bunun dışında da tarım ve hayvancılık da yapılmaktadır.

Mimarlık bakımından 3. binyıl evlerinin gelişmiş şeklini görmekteyiz ve yapı şekilleri güney insanlarının ortaya koyduğu gibidir.

Mısır'la ticaret ilişkileri olduğu bilinmektedir ancak, Mısır'ın nüfuzu alanına girmemişlerdir.

İçte düzenli bir idare ve orijinal bir yazı sistemi vardı. İlk önceleri resim yazısı olan bu yazı sonradan fonotik bir şekil almış ve gelişimini M.Ö. 16-17 yy.'larda geçirmiştir. Adada aynı zamanda sabit bir ölçü ve ağırlık sistemi vardı.

M.Ö. 1700'den önceki keramikler:

Sarayların yıkılışında büyük sanat eserleri tahrip edildiğinden fikir sanat hareketlerinin gelişimini küçük sanat eserlerinde saptamak zorunda kalıyoruz.

Bu dönemde meydana getirilen keramiklerde hiçbir kesinti olmaksızın 3. binyıl geleneğinin sürdüğünü görüyoruz. Ancak çömlekçi çarkının kullanılmasından ötürü vazoların şekillerinin düzeldiği görülüyor. Bu konuda gitgide ustalaşmışlar ve bir süre sonra natüralist akım baş göstermiştir ki bu geçici olarak tüm Girit sanatına egemen olacaktır. Bu dönemin sonunda en karakteristik parçalar "Kamares vazoları"dır.

M.Ö. 1700 yılından sonraki Girit:

17 yy. başlarında uygarlığın merkezi olan saraylar büyük felaketlere uğramışlardır. Faystos sarayı da tahrip olmuştur. Bunun sebebi büyük olasılıkla doğal felaketler (örneğin deprem)dir. Bu yıkımdan sonra Girit çok çabuk kalkınmıştır.

16. yüzyıl başlarında ikinci felaket Knossos'un depremden zarar görmesidir. Ancak bununla da kalmamış, bunu fırsat bilen Akhay'lar (Peloponnes'li) fırsattan istifade Knossos'a birtakım korsanlık faaliyetleri düzenlemişler ancak bunlar bile Girit'in gelişimini engellememiştir.

Yunanistan tarihi bakımındansa bu akınlar Girit'in kültür etkilerinin geniş ölçüde Yunanistan'a girmesini mümkün kılmıştır. Girit'te bu dönemde özellikle silah konusunda Yunanistan'dan etkilenmiştir. (Yaban domuzu dişiyle kaplı

miğferler, deri dizlikler gibi) Adànın siyasal ve kültürel merkezi tüm bu felaketlerden sonra gene Knossos sarayıdır. Knossos bu dönemde içte sukuna ve güvenliğe önem vermiş, dışta dostça ilişkiler kurmuş ve birkaç yada kurduğu koloniler dışında genişlememiştir.

Bu dönemde Mısır, Kıbrıs ve Suriye'yle ticari ilişkiler içinde bulunan Knossos, Kıbrıs ve Suriye'den broden özellikle bakır ithal ediyordu.

Kültürel etkilerini ise Mezopotamya içlerine kadar gösteriyordu. Bu dönemde Anadolu ile ilişkilerinin az oluşunu, sebebini Anadolu'da hakim olan Hitit'in daha çok güneydoğu bölgeleriyle ilişkilerine ağırlık vermesinde bulabiliriz.

M.Ö. 17-16 YÜZYIL SARAYLARI

M. Ö. 17-16 yüzyıllarda Girit sarayları en parlak dönemini yaşamıştır. Fikir ve sanat hayatının merkezi olan saraylar hemen hemen aynı karakteristik özellikleri gösterirler; kaldırımlı batı meydan, bu meydana bakan ana cephe, uzun bir koridor boyunca sıralanmış ince uzun depolar, dikdörtgen ve zemini kaldırmalı bir orta avlu, bu avlunun etrafını çeviren koridorlar, aydınlık menfezleri ve payeli salonlarla birleştirilmiş çeşitli daireler, üst kola ulaştırılan yatık basamaklı anıtsal merdivenler, giriş mekanları ve bunlara bağlı ince koridorlar. Banyo odaları, akar suyu ve kanalizasyonu bulunan helalar dikkat çekicidir.

Büyük sarayın çevresinde aristokratlara ait daha küçük saray yada konaklar yer alıyordu. Bunlar da aynı yapı elemanlarını kullanırlar.

Mezarlar:

M.Ö. 2000-17000 yılları arasında kazılarda anıtsal mezarlara rastlanmamıştır ama 17 yüzyıldan başlayarak anıtsal mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Knossos'ta tapınak mezarlar ortaya çıkarılmış kayalık içine oyulmuş oda mezarlarına da rastlanmıştır.

Freskler:

3. binyılda bazen evlerin kırmızımtırak bir alçıyla kaplıyorlardı. Halen bilinen en eski fresh Anadolu'da Çatalhöyük'te elde edilen neolitik fresklerdir. Bu freskte

anıtsallığa gidiş sezilmektedir. Bundan ötürü Girit fresklerinin kökeni Anadolu'ya bağlanabilir.

Figürlo fresklere ise 17 yüzyıldan başlayarak Knossos sarayında ve bazı soyluların konak ve saraylarında rastlanmıştır.

16. yüzyılda sayıları artan Girit freskleri bazen minyatür gibi küçük bazen doğal büyüklüğündedir. Girit sanatındaki naturalizm akımı ilk kez bunlarda görülmektedir. 16. yüzyılda fresklerimde din törenleri, doğal manzaralar boğalarla oynanan oyunlar, saray mensupları ve halk kitleleri konu edilmiştir.

Bu dönemin fresh ressamları yalnız şiddetli hareketleri değil, en hafif titreşimleri bile tanımlamasını bilmektedir. Fakat bir süre sonra fresh uslubu çok incelmiş ve yapmacıklı bir hal almıştır. Bir süre sonra freskler naturaliste karakterlerini kaybederek simetriye ve dekoratif yönlere önem vererek usluplaşmaya başlamışlardır.

M.Ö. 1700'den sonraki keramikler:

Resim sanatının gelişimini vazodaki resimlerden de izliyoruz. 16. yüzyılın ilk yarısında resimler ve nakışlar siyah yada kahverengi parlak bir boya ile açık kil zemin üzerine yapılmış olup, ilk önce bitkileri daha sonra hayvan ve deniz yaratıklarını en doğal şekliyle tanımlamaktadır.

Bu naturalist akım Girit'de elli yıl kadar tutunabilmiştir. Ancak, bir süre sonra saray uslubu olmuştur ki bu uslupta önceki dönemin motifleri kullanılmakla beraber hayvan ve

bitki motifleri usluplaştırılmıştır. Bu akım Girit sarayının tahrip edildiği 1400 yılına kadar yaşamıştır.

Mühürler:

Girit halkı mühürlerini genellikle ilk zamanlarda kemik ve fildişinden daha sonraları akik, sabun ve necef taşı gibi değerli taşlardan yapıyordu.

İlk zamanlar spiral, sert dalga mandır, haç ve yıldız gibi geometri, rozet, yaprak ve ağaç gibi bitki, daha sonraları ise balık, kuş, çeşitli hayvanlarla hücum eden aslan gibi hayvan motiflerini, yanında insan motifleri de yer almaktadır. İnsan başını profilden gösteren ve portre karakteri taşıyan mühürler büyük önem taşımaktadır.

Heykeltraşlık:

Girit heykelciliği resim sanatının aksine, anıtsallığa doğru hiç adım atmamıştır. Genel karakter olarak heykeltraşlıkta 2. binyılda figürlerin tekfonik yapısına önem vermeyen, vücudu adeta kemiksizmiş gibi gösteren en çok belin inceliğine önem veren ,fayans, fildişi, tunç heykelcikler ortaya koymakta 16. yüzyıldan sonra bunlar daha da belirgin olarak göze çarpmaktadır.

Girit halkı:

Bu adadaki cografi isimler ve tanrı adları yada Girit mitos'larıyla ilgili kişi adları batı Anadolu adlarıyla beraber gitmekte ve Girit uygarlığının Kar'larla yakın akraba Anadolu

kavimleri tarafından meydana getirilmiş olduğu açığa vurmaktadır.

Yazı:

İlk zamanlar resim yazısı olan Girit yazısı M.Ö. 16 yüzyılda fonetik bir yazı haline gelmiştir. (Filologların A yazısı olarak adlandırdıkları yazı) En çok sarayda kullanılan bu yazıyı henüz okumak mümkün olmamıştır ama bu yazıyla ifade edilen dilin Anadolu dilleriyle akraba olduğu ve metinlerin "Girit B yazısı" ile yazılı metinler gibi idari ve ekonomik nitelikte ileri sürülmektedir. B yazısını kapsayan tabletler saraydaki kökler, kumoslar, sibhler, tahıl, zeytinyağı stokları gibi konularda bilgi vermektedir. Tarihi, edebi yada dini herhangi bir metne Girit'de yada Yunanistan'da rastlanmamıştır. Bununla birlikte bu yazılı metinlerden çıkarılacak en önemli sonuç 15. yüzyılda Girit saraylarında yeni bir yazı sistemi ve grekçeye yakın bir dil kullanılmaya başlanmıştır ki bu idari bir değişiklik olduğunu gösteriyor. Bu idari değişiklik de Yunanistan'ın Aka'ların egemenliğine girmeleridir.

Din:

Girit dininde de Anadolu'nun yansımaları görülmektedir. Girit'de de Anadolu'da olduğu gibi anaerkil bir yapı sergilenmiş tanrıçalar önemli yer tutmuştur.

Neolitik dönemden başlayarak tüm Anadolu ve Ege bölgesinde olduğu gibi Girit'de de en çok tabiat tanrıçasına tapılmıştır. 2. binyılda bu tanrıçaya dağların ve hayvanların

egemeni olarak rastlanıyor ve aynı tanrıça tarihi dönemlerde Girit'de Rea, Anadolu'da Kıbele adını taşıyan "tanrıların anası"nın karşılığı olduğunu görüyoruz.

Girit dininde birçok tanrıçalar mı yoksa kendini insanlara başka kılıklarda tanıtan tek tanrıça mı bulunduğu bilginler tarafından hala tartışılıyor. Girit'de tarihi çağlarda tabiat tanrıçalarının izlerine Rea yada "meteres" yani "ana tanrıçalar" şeklinde rastlandığı gözönünde tutulursa sadece bir tek tanrıça olduğu ortaya çıkar. Bunun yanında erkek tanrılar da yer almakta fakat, bunların önemi bakımından sönük kaldıkları gözlenmektedir.

Girit'de de Anadolu'da olduğu gibi, iki tanrının birleşmesi sonucunda tabiata bolluk ve bereket geldiği inancı vardır. Bu yüzden de "Zevs Megistos Kuras" olarak isimlendirilen tanrının her yıl ilkbaharda doğumu birtakım şenliklerle kışın ölümü ise yaslarla karşılanırdı. (Bu tanrının Anadolu tanrısı Attisle aynılığı kabul edilir.)

Tapınaklar ve Din Törenleri:

Tanrılara bu çağda da yüksek dağların tepelerinde yada dağların yamaçlarındaki mağaralarda, kutsal alanlarda tapılmaktadır. Kutsal dağlar olarak kabul edilen İda dağındaki mağaraların tapınaklarında kurban kalıntıları, adak eşyaları toprak vazolar, silahlar, insan ve boğa heykelleri, insan uzuvlarının kilden yapılmış modelleri ve çifte baltalar bulunmuştur.

Kırlarda ve düzlüklerde de alçak duvarlarla çevrili kutsal alanlar vardır. Bunların ortalarında bir surah, bazen yüksek

kapılı, çatısı kutsal boynuzlarla süslü bir şapel ve birtakım ağaçlar, en çok zeytin ağaçları bulunurdu. Saraylarda ve büyük evlerde de küçük tapınma yerlerine rastlanmıştır. Bu tapınma yerlerinde çok çeşitli adak eşyasına rastlanmıştır. Knossos sarayında böyle bir yere rastlanmıştır ve gerek burada gerekse tiyatro salonunda bazı dini törenler ve oyunlar tertiplendiği Knossos fresklerinden açığa çıkmıştır.

Girit'te tanrı heykellerinin bulunmaması başlı başına bir tapınak mimarlığının ortaya çıkmasına engeldi. Tanrıçanın, öneminden dolayı dini törenlerde de kadınlar büyük önem taşımaktadır. Kadınlar ya ellerini göğüslerine koyarak yada sağ ellerini başlarına doğru kaldırarak tanrıçayı selamlıyorlardı. Erkeklerde kadınlar gibi sağ elleriyle selam veriyordu. Törenler sırasında dans edilmekte çokça sığırlar yada bu tür hayvanlar kurban edilmekte ayrıca meyva, çiçek, içki gibi çeşitli eşyalar sunulmaktadır.

Tapınmada rol oynayan kutsal gereçler arasında çifte baltalar oldukça önemli yer tutar. Bunlar bakır, tunç hatta altından yapılmış olup kurban kesmek için kullanılıyordu.

Ölüler Kültü:

Girit'lilerin öbür dünya hakkındaki görüşleri kesin olarak bilinmiyor ama mezarları ev şeklinde yapmaları ve bunun içine ölünün sevdiği eşyaları koymaları ölümden sonra yaşamın devam edeceğini düşündüklerini ortaya koyuyor.

2. binyılda mezarlar üzerleri yassı tuğlalarla örülü basit çukurlar olup, ölüler bacakları karınlarına çekik olarak bulunmuşlardır. Yine bu dönemde zenginler ve asiller için

yumuşak kayalardan kaya mezarları yapılmaktadır, anıt mezarlar ise çok azdır.

Ölüler için yapılan törenler hakkında fresklerden bilgi almaktayız. Bu törenlerde kadınlar, ağaç ve surekli, çifte balta ve sığır kanı büyük önem taşımaktadır.

GİRİT UYGARLIĞININ SON EVRELERİ

Girit uygarlığı M.Ö. 1400 yılına doğru büyük bir felaketle son bulmuştur. Bunun sebebi belki Girit'lilerin bir ayaklanmasıdır. Şüphesiz bu felaket sonucunda halk pek çok kayıp vermiştir ama yine de tam yok olmamış medeniyetinin zayıf kalıntılarını M.Ö. 4. yüzyıla kadar gitgide azalmakla birlikte koruyabilmiştir.

Aka isatilasından sonra Girit'lilerin bir kısmı komşu ülkelere göç etmişlerdir, ancak nereye göç ettikleri kesin değildir. Herodotos'un yazdığına göre Anadolu'ya göç etmişlerdir ancak bu henüz ispatlanmamıştır. Tevrat'da ise halkın Girit'ten Akdeniz'in doğu kıyılarına göç ettikleri ve uygarlıklarını orada sürdürdükleri kabul edilir.

Akalar 300 yıl kadar Girit'i egemenlikleri altında tutmuş, ancak bundan sonra Dor'ların istilası gerçekleşmiş ve yerli halkı "devletin kölesi" yapmışlardır. Bu dönemden sonra Girit uygarlığı kesilmiş bundan sonra da Akdenizdeki önemini yitirmiştir.

YUNANİSTAN VE AKA'LAR

Aka'ların Menşe sorunu:

2. binyılın başlangıcında yeni oturma yerleri ve yeni bazı keramik parçalarının ortaya çıkışı bu dönemlerde kavimler göçüyle ilgili bir kültür değişikliğini göstermektedir. Bu göçü Aka'lar gerçekleştirmiştir.

Avrupalı tarihçilere göre Aka'lar Avrupa tunç kültür çevrelerinden güneye inen İndogermen'lerdir. Aka'ların esas itibarıyla orta Avrupa'dan geldiği düşünülmekte ancak, Anadolu'dan adalar üzerinden Yunanistan'a geçen kafilelerle karışmış oldukları ve bu yüzden arı İndogermen olmadıkları Anadolu ve Avrupa ırklarının karışımını temsil ettikleri düşünülmektedir. Arkeoloji araştırmaları Peloponnes'teki bazı yerleşim yerlerinin 2000 yılından önceye ait olduğunu Teselya'da ise 2000'den sonra bu tür yerlerin görüldüğünü belgeliyor. Bu da Aka'ların Yunanistan'a güneyden girdiğini gösteriyor.

Aka'ların Girit'ten aldıkları ve geliştirdikleri yazı sistemi bunların konuştukları dilin arkoik bir Yunanca olduğunu ortaya koyuyor. Yine de son zamanlarda bazı din bilginleri bulunan yazıtlarda grekçe elemanlarının zannedildiği kadar çok olmadığı kanısındadır.

Aka Kültürünün İlk Evreleri:

2000'den 1200 yılına kadar sürekli bir gelişim geçiren Aka kültürünün en eski ve tipik keramiği "Minyas"

keramiğidir. Bu keramikler çömlekçi çarklarında, iyi temizlenmiş killerden düzenli ve keskin profilli biçimler göstermiş, perdahlanmak suretiyle parlatılmıştır.

Bu öncesiz olarak gelişmiş keramik yalnız Yunanistan'da değil, Girit dışında tüm Ege'de ortaya çıkmakta, burada özel bir değişim geçirip esas Aka keramiğinin ilk örneğini oluşturmaktadır. Bunun yanında "boyalı keramikler" adı verilen, kahveringi boyayla açık zemin üzerine yapılmış geometri bezekli keramikler de bulunmuştur. Bu iki keramik çeşidini belirli kültür katlarıyla ilişkili görmek daha henüz mümkün olmamıştır. Bazı Avrupalı arkeologlar boyalı keramikleri Makedonya yada Yunan keramiği olarak kabul etmekte, başta Truva olmak üzere Anadolu'da da kendilerini göstermektedirler.

Bunların Anadolu'dan Ege'ye geçtikleri düşünülüyor. Suriye'de, Mezopotamya'da, Orta Asya'da bulunan keramikler ise Minyas keramiklerinin kökeninin Orta Asya olduğuna işaret ediyor. Bu keramik araştırmaları Yunanistan kültürünün kökenini kuzeyden çok doğu olarak göstermektedir. Ve M.Ö. 2000 yıllarında kuzeyden ve doğudan gelen insanların Yunanistan'daki Kar'larla karışması sonucunda Aka'lar olarak ortaya çıktıklarını söyleyebiliriz.

İkibin yılının başlarındaki karışıklıklar yüzünden, 3. binyıla kıyasla kültür hayatında değişiklikler olmuştur. Bu dönemde ölüler evlerin ve yerleşim yerlerinin içinde üzerleri yassı taşlarla örtülü basit çukurlara gömülmekteydiler. Çocuk cesetleri ise bazen büyük küplerin içine yerleştiriliyordu. Bazense sanduka biçimli mezarlara gömülmekteydiler.

Mezarlarda cesetten başka birşey bulunmaması o çağın ilk kültür evrelerini incelemeyi zorlaştırmaktadır.

2. binyılın ilk yüzyıllarında Yunanistan'la Girit arasındaki ilişkiler kesilmiş ve sadece Yunan ülkesiyle bazı Kiklod adaları arasında birtakım bağlar kurulduğu saptanmıştır.

M.Ö. 1600'den sonraki Aka kültürü:

İlkel başlangıçlarından sonra Aka'lar kültür hayatında ilerlemeye başlamışlar en çok M.Ö. 1600 yıllarından başlayarak Girit'in kuvvetli etkisi altında kalmışlar ve güçlü hükümdarlara ait oldukları anlaşılan büyük saraylar, sağlam kaleler ve anıtsal mezar yapılarıyla kendini belirten yüksek ve orijinal bir kültürü meydana getirmişlerdir.

Bu kültür genel olarak en önemli merkezlerinden biri olan "Mikenai" şehrinin ismiyle anılır.

Aka Şehir Devletleri:

2. binyılda kralların ve beylerin idaresinde birtakım şehir devletleri vardı. Varaks yada basilevs ünvanlarını taşıyan bu krallar, yüksek bir tepe üzerinde, etrafı kalın surlarla çevrili şatolarda oturuyorlardı. Surlar görkem için yapılmıştır çünkü, bazı yerlerde 7 metreyi bulan surlar yerine daha basit surlarla şehirlerini koruyabilirlerdi. Halk bu tepenin eteklerinde yaşardı. Olasılıkla toprağa bağlı, soyluların angarya işlerini yapmakla yükümlü bir kesimdi.

Yunanistan mitoslarının ve destonlarının anlattığına göre bu şehir devletleri kralları arasında sıkı akrabalık ilişkileri

vardı. Hatta Anadolu'daki bazı şehir devletleri krallarıyla bile akrabalıkları vardı. Bunlar sık sık birbirlerini ziyaret eder, birbirleri için şölenler düzenler birbirlerine gitmediklerinde de elçiler gönderirlerdi. Ortaya çıkarılan eserlerin uslüp bakımından birbirinden farklı olmaması aralarındaki sıkı kültür ve ticaret ilişkilerinin bir göstergesidir. Fakat, bu şatolarda da pek çok entrikalar dönmekte biri güç kazandığı zaman diğer şehri işgal edip egemenlik kurabilmektedir.

Buna rağmen Yunanistan'da hiçbir zaman merkezi bir örgüte sahip olunamamış, 2. binyılın ikinci yarısında kurdukları anlaşılan en büyük devletler bile feodal karakter taşımışlar, merkezi bir örgüte sahip olamamışlardır.

Mikenai Şatosu:

Aka'lar Peloponnes'i işgal ettikten sonra Argolis'in kuzeydoğu köşesine yüksekliği 50 metreyi bulan önündeki tepeler sayesinde oradan görünmeksizin 20 km. kadar uzaktaki denize kadar uzanan bütün bölgeyi gözetebilen tepe üzerine Mikenai şatosunu kurdular. Mikenai şatosu kuzeyden güneye inen yolların düğüm noktasını oluşturuyordu. Arka tarafta iki yüksek dağ arasındaki boyun aracılığıyla Argolis ovasının yanındaki tahıl kaynağı Berbah ovası bulunmaktadır. Bundan sonra Mikenai, strateji bakımından olağanüstü bir yere sahipti.

Mikenai Kuyu Mezarları:

Aka'ların ihtişamını göstermek bakımından şato dışında bulunan ve Mikenai hükümdarına ait olduğu anlaşılan altı mezar büyük önem taşır.

Bu mezarlarda çok sayıda altın, gümüş, tura, fildişi, kemik gibi maddelerden yapılmış diadurlar (kralların başlarına taktıkları alınlık), yüzükler, süs eşyaları, günlük eşya ve çeşitli silahlar çıkarılmıştır.

Bu mezardan çıkarılan bazı silahlar yeni bir uslup, bazıları da Girit uslubuyla karışık bir uslup sergilemektedir.

Aka'ların bir özelliği de kendilerini eserlerinde savaş yada av sahnelerinde göstermeleridir.

Ölenlerin başka dünyada yaşayabilmeleri için yüzlerini altın portrelerle örtüyorlardı. Bu portrelerdeki yüz hatları; düzenli çene hatları, düz burunlar ve ince dudaklarla Girit portrelerinden ayrıksıdırlar, dolayısıyla bu Yunanistan'da yeni bir ırkın olduğunu gösterir.

Daha önce boş bulunan mezarlara nazaran, ölünün eşyalarının yanına konması ve mezarın üzerinde bazı hayvan ve insan kemiklerinin bulunması bu insanların başka dünyada yaşamaya devam etme inancı taşıdıklarını ve efendilerine yoldaşlık etmek üzere bazı kölelerin ve hayvanların kurban edildiğini kanıtlamaktadır.

Mikenai Kubbeli Mezarlar:

16-13 yüzyıllar arasında Mikenai ikinci bir gelişim evresi geçirir. Bu dönemi 9 kubbeli mezar temsil etmektedir.

Her ne kadar bazı yönlerden Girit'in sanat uslubunu çağrıştırıyorsa da kubbeli mezarların ilk önce Mikenai'de yapılmış ve gelişmiş, sonraları ise bu bölgeden tüm Yunanistan'a yayılmış olduğu kabul edilebilir.

Kubbeli mezarlar çok eski dönemlerde açılıp soyulmuşlar ve bize örnek teşkil edebilecek kubbeli mezar örneği bir tek Mekanai yöresinde Midein'de rastlanmıştır.

M.Ö. 16. yüzyıldan sonraki şatolar:

M.Ö. 15-16. yüzyıllarda Mikenai şatosu hakkında bilgi sahibi olamıyoruz ama o dönemde yapılan şatoların hepsinin tahkimli olmasından Mikenai şatosunun da tahkimli olduğu kabul edebiliriz.

M.Ö. 1400'lerde Mikenai şatosu genişletilmiş ve dışta kalan kuyu mezarları içe alınmıştı. Şato inşa edilirken büyük surların arasına bağlayıcı bir madde katılmamış ve taşlar sadece birbirinin üstüne oturtularak oluşturulmuştur.

Ana kapının üzerinde iki aslanın bir sunağa ön ayaklarını dayaması şeklindeki kraliyet arması yer almaktadır.

Mikenai'ye kıyasla daha iyi durumda olan Tirins şatosu Aka şatolarına dair daha iyi fikir vermektedir. Bu şato bir tepede yer almakta ve çevresi surlarla çevrili, kapıları kulelerle korunan bir yerdir. Bu kapılar bir savaş arabasının

geçebileceği rampalara açılmakla ve bu rampalar aracılığıyla şatonun üst katına çıkmaktadır. Bu yol, çevresinde sütunlar bulunan anıtsal giriş binalarından geçip büyük avluda son bulmaktadır. Sâray megaron şeklinde olan asıl oda ve salonlardan, avlular ve iç avlulardan oluşmaktadır.

Mikenai megaron'u ile Trinis megaronu büyük benzerlik gösterir. Bütün bu megaronlar Truva ve Girit saraylarında olduğu gibi kapılar, koridorlar ve direkli galerilerle birleşmekte böylece bir bütünsellik sunmaktadırlar.

Şatolar plan bakımından Girit tarzından ayrıysa da iç süslemeleri ve inşa tekniği bakımından Girit etkisi altındadır.

Saray duvarları fresklerle, duvar kaideleri taş frizlerle süslüdür. Zeminlerse yunus balığı, ahtopot resimleriyle bezenmişti.

Aka fresklerinde de boğa oyunları, geçit törenleri, krallara armağan sunan kadın ve erkek motifleri işlenmiştir.

Girit'lilerden farklı olarak uzun bir barış dönemi geçirmelerine rağmen cenkçi özelliklerini kaybetmemişler, fresklerinde gene av sahlerine, yada sarayda yapılan yiğitlik oyunlarına yer vermişlerdir.

KIYAFETLER VE SİLAHLAR

Aka erkekleri kısa külot, bazen de hayvan postlarından yapılmış uzun paltolar giymekte, kadınlarsa omuzları üzerinde büyük iğnelerle tutturulan uzun entariler, geniş eteklik ve göğüsü açık bırakan bir bluz taşımaktaydılar.

Silahları ise tunçtan yapılmış kargılar, iki yanı keskin kılıçlar, hançerler, ok ve yay koruyucu silah olaraksa domuz dişleriyle kaplı kemik miğferler ve kat kat sığır derisinden hazırlanmış kalkanlar kullanmaktaydılar. Bir süre sonra kalkanların boyları küçülmüş bu da Aka askerlerinin zırhlı elbise, dizlik gibi yeni koruyucular taşımasından etkilenmiştir.

At arabası örneğinin Anadolu'dan alındığı sanılıyor. Bu arabalar iki tekerleklidir, atları ise küçük, tıknaz ve oynaktır. Aka'lar Girit'lilerle ilişki kurduktan sonra onlardan denizciliği de öğrenmiş ve bunu Girit'i zaptetmeye kadar ileri götürmüşlerdir.

Yazı:

Ortaya çıkarılan yazılı tabletler Aka'ların yazı sanatını bildiklerini ve Girit'te uyguladıkları B yazısını kendi ülkelerinde kendi ihtiyaçlarına göre geliştirdiklerini göstermiştir.

Din:

Aka'ların eski din görüşlerine dair bilgimiz yok ama M.Ö. 1600'den başlayarak din konusunda tamamen Girit'ten etkilendiklerini mezarlardan çıkarılan kalıtlardan öğreniyoruz.

Mühür ve yüzüklerinde Girit usulü tapınma şekillerine ve bu tür ayinlere rastlanmıştır.

Saray duvarlarındaki fresklerde dini törenlere yer verilmemesi ve dini tören için özel tapınma yerlerinin olmaması Aka'larda tanrı kültürünün pek fazla gelişmediğinin göstergesidir.

Din törenleri muhtemelen megaron'ların ortasındaki ocağın başında yada avludaki surahların etrafında yapılıyordu.

Ölüler Kültü:

Aka'lar insan ruhunun ölümden sonra başka dünyada yaşadığına inanmış bu yüzden büyük mezar anıtlar yapmışlar ve bunların içini ölünün işine yarayacak eşyalarla doldurmuşlar. Sonsuzluk için yapılmış düşüncesini uyandıran kubbeli mezarlar bu düşünceyi güçlendirmektedir.

Yunanistan'da dar güçlerinden sonra yapılar cenaze törenlerinde silah oyunları ve spor yarışmalarının Aka'lar zamanından kalmış olması olasıdır.

Girit Etkilerinin Sonucu:

Aka'lar kültür gelişimlerini henüz tamamlayamadan Girit kültürü gibi yüksek bir kültürle karşılaştıklarından hep bu kültüre tabi olmuşlardır.

Ve 2. binyılın son yarısında Girit kültürü gerilemeye başladığında Aka'lıların kültürü de gerilemiş bir süre sonra kaba bir taşra uslubuna dönüşmüştür.

M.Ö. 1400-1200 yılları arasında Aka'lar:

Aka sanatında meydana gelen gerileme siyasal faktörlerden kaynaklı değildir, çünkü 1400-1200 dönemi Aka'ların siyasal bakımdan en güçlü oldukları dönemdir. O zamanlar tüm Yunanistan'ı içine alan devletler kurulduğu, bu devletler arasında sıkı kültürel bağlar olduğu ki, bunu heryerde Aka seramiklerine rastlanmasından anlıyoruz.

Girit'i daha önce ellerine geçiren Aka'lar bu dönemin başlangıcında bilinmeyen bir nedenden ötürü saraylarını tahrip etmişlerdir.

Truva harbi:

Aka'ların komşu ülkelere yayılmaları konusunda Truva harbi önemli bir yer tutar. On yıl süren bu savaşı Homeros ilyadasında anlatmıştır. Helen'anın kaçırılması ile çıkan bu savaş "Truvanın düşmesiyle sonuçlanmıştır. Yıkılan Truvanın 1900'den 1250'ye dek süren Truva IV şehri olduğu sanılıyor.

Truva IV. kesme taşlardan özenle yapılmış çok kapılı ve kuleli surlarla çevrilmiş dikdörtgen şeklinde bir yada iki sütun sırası tarafından iki yada üç sıhına ayıran birelerdan oluşmaktaydı. 13. yüzyılda başlarında bir deprem sonucunda tahrip olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Yunanistan'la sıkı ticari ve kültürel ilişkileri vardı.

Tarihçiler için kültürel bir yenilik getirdiği anlaşılan ve bir yangın sonucu tahribe uğrayan Truva VII destanların Truva'sıdır.

O zamanın ekonomik ilişkileri yüzünden Aka'ların bir "Boğazlar Sorunu" olmuştur. Ve büyük olasılıkla Aka'ların Truva'ya saldırma sebepleri budur.

Yangın sonucu yıkılan Truva VII a'nın yerine inşa edilen Truva VII b bambaşka bir şehir karakteri taşımaktadır. Bu şehirde ortaya çıkarılan keramikler Avrupa keramikleriyle benzerlik göstermektedir. Bundan dolayı destanların aksine bu şehir Trakya üzerinden gelen Avrupa kavimleri tarafından kurulmuştur. Truva VII b'de 1180'de bir yangın sonucu tahrip oldu.

Aka'ların Doğu Akdeniz'e Yayılışı ve Ahhiyavana Sorunu:

Aka krallarının Anadolu kıyılarına ayak basmış olduklarına dair belgeler Hitit'in başkenti Hattuşa'da keşfedilmiş devlet arşivlerinde ortaya çıkarılmıştır.

Bu belgelerde adı geçen Ahhiyava ülkesinin Aka'lar olduğu sanılmaktadır. Merkezi Yunanistan olmakla birlikte Ege bölgesinden başka Anadolu kıyılarında büyük bir Aka krallığı tespit edilemiyorsa da 13. ve 14. yüzyıllarda geniş bir alana yayılmış Aka'ların Anadolu'ya ayak bastıkları ve bazı yerleşim yerleri kurdukları arkeolojik kazılardan çıkarılan sonuçlarla ispatlanmıştır.

Savaşçılıkları yanında gemici ve tüccar da olan Aka'lar Bozcuada (Tenedos) ve Midilli (Lesbos) adalarını işgal ettikten sonra Anadolu kıyılarına ayak basmışlardır.

Ayrıca Sakız (Khios), İstanköy (Kos) ve Kolimnos adalarının da Aka'lar tarafından istila edildiği adalardan çıkan keramiklerden anlaşılıyor.

Miletos şehrinde Aka'lara ait önemli bir yerleşim merkezi bulunmuş Efesos'da da Aka keramiklerini kapsayan bir mezar ortaya çıkarılmıştır.

Anadolu'da bulunan başka bir Aka yerleşim bölgesi de Bodrum yöresindeki Müskebi'dir. Kıbrıs'da da Aka'lar oturmuşlardır. Bu iki yerde konuşulan lehçenin Yunanistan'da Arkadya lehçesine benzerlik göstermesi bunun işaretidir.

Daha doğuda kuzey Suriye'de Ras Samru Aka mallarını Ön Asya ülkelerine sevk ederken Rodos da önemli bir Aka üssü olmuş, hatta Hitit kralının Aka kralına (yada Ahhiyava kralına) kardeşim diye hitap etmesi bu krallığın küçümsenmeyecek gücünü gösterir.

Akayivasa'lar Sorunu:

M.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısında Ön Asya'da ve Doğu Avrupa'da "Ege Göçlerini" hazırlayan bir kavimler kargaşası olmuş, yerlerinden oynatılmış bazı Ege ve Anadolu kavimleri, Mısır'a geçmiş, Libyalı'larla birleşerek kral Merneptah'ın üzerine yürümüşlerdir. Bu kavimler Mısır'lılar tarafından getirilmişlerdir.

Ege Göçleri:

Fakat Ön Asya dünyasını alt üst eden asıl kavim güçleri 12. yüzyılın başlarında meydana gelmiş Ön Asya'nın batısında

ve güneyinde oturan birtakım kavimler sınırları çok iyi korunan büyük kültür ülkelerini bile yıkmışlar, bazılarını tamamen ortadan kaldırmışlardır.

Ege ve Anadolu kavimleri, ücretli askerler olarak değil karıları ve çocuklarıyla birlikte büyük-kafileler halinde Mısır kapılarına dayanmışlardır.

Ege göçlerinin kökeni henüz tarih öncesi çağlarını yaşayan Orta Avrupa'da oluşmuştur. 2. binyılda Trak'ların işgali altında bulunan Balkon yarımadasının güney-batı bölgelerine İlliryalı'ların girmesi üzerine bazı Trak kabileleri Boğaz'lar üzerinden Anadolu'ya geçerek bu ülkenin batı ve kuzeyinde

oturan bazı cenkçi kavimlerle birleşmişler ve Hitit devletine saldırıp, Hitit'i ortadan kaldırmışlardır. Bu kavimler daha sonra doğu Anadolu üzerinden Transkofkosya'ya girmişler, diğer taraftan Suriye ve Filistin yoluyla Mısır'a dayanmışlardır. Ramses III tarafından yenilen bu kavimler geri dönmek zorunda kalmışlar ama Pelest'ler, Zekkarı'lar Filistin'e yerleşmişler ve Ege uygarlığını bir süre burada sürdürmüşlerdir.

Ege Göçlerinden sonra Aka'ların Anadolu'ya Geçişi:

Hitit'in yıkılmasından sonra Aka'lar bunu fırsat bilip büyük akınlar halinde Anadolu'ya batı ve güney-batı kıyılarına göçmüşlerdir.

Doğu Avrupa'daki kavimler kaynaşması bir süre sonra, yaklaşık 1150 yılında Dor'ları Yunanistan'a sevk ettikçe kendilerinde alt düzeydeki bu kültüre dayanamayan bazı Aka kafileleri Anadolu kıyılarına göçmüşlerdir.

Böylece Aka'lar hem Dor göçlerinden öncesinde, hem de sonrasında Anadolu kıyılarına geçmişlerdir. Bu göçler sonrasında Edremit körfezinden güney İzmir körfezine kadar uzanan bölge Aiolya (Aiolis), İzmir körfezinden Manda'ya körfezine kadar uzanan Sakız ve Sisam adalarını da kapsayan bölgeye İyonya adı verilmiştir.

Gerek İyonya gerekse Aiolya önceleri tarım bölgeleriydi ama yerleşim yerlerinin deniz kıyısı yada yarımadalar olması Ön Asya'dan gelip geçen kavimlerin yolları üzerinde kurulmuş olmaları ve de Anadolu kültürünün etkisiyle yüksek bir uygarlığa sahip olmuşlardır.

Antik kaynaklara göre Agamemnon'un akrabaları tarafından kurulan Aiolya halkı siyasal açıdan pek etkin bir rol oynamamış ancak şiir ve müzik konusunda oldukça büyük yetkinlikler göstermişlerdir.

Yunan tarihi İyonya'nın Yunanlı'lar tarafından iskanını "İyon kolonizasyonu" ile başlatmakta ve bu hareketi Atina kralını Kadros'un oğlu tarafından bir defalık bir akın olarak gerçekleştirildiğini söylemektedir.

İyonya şehirlerinin birçoğunun Atena'ya tapması ve bu şehirlerin bazılarında Ahke malı yada bunların taklidi keramiklere rastlanması bunu ispatlamaktadır.

İyonya'nın başlıca oniki şehrinde siyasal ve kültürel hayat o kadar ilerlemiştir ki şehir devleti anlamı ilk kez burada ortaya çıkmış (hatta 8. yüzyıl başlarında İyon'ların istilasına uğrayan Smirna da dahil olmak üzere) 12 iyon şehri Panionion adını taşıyan dini ve siyasi nitelikte bir konfederasyon kurulmuştur.

Bu birlik sayesinde İyonya kültürü başka Yunan kültürleri arasında en yüksek aşamasına ulaşmış ve M.Ö. 5. yüzyıla kadar her yönden Yunanistan kültüründen üstün olmuştur. Yunan devletleri ise Dor istilaları yüzünden yakılıp yıkılmış ancak 1000 yılına doğru kendini toparlamaya başlamıştır.

Böylelikle Ege göçleri dünya tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. 2. binyılın son yarısında aralarında bir denge kurmuş olan Yakın Doğu'nun devletler sistemi ortadan kalkmıştır.

Bu göçlerden en çok Anadolu etkilenmiştir. Irak, Frig, Kaşki ve Muşki gibi kültürsüz kavimlerin etkisi altında kalmış

bir süre sonra bu kavimler birleşerek merkezi Orta Anadolu olan bir devlet kurmuşlardır. Bu devletin kurulması Aiol ve İyon şehirlerinin gelişimini mümkün kılmıştır.

Öte yandan Filistinli'lerin araya girmesiyle Suriye'den ayrılan Mısır 2. binyılın sonunda gerileme dönemine girmiş, Arami'ler Suriye ve Mezopotamya'yı işgal etmiş ve hatta ön Asya'yı ikiye böldüklerinden Asurlular batı yönüne fazla ilerleyememiş, Akdeniz'e ulaşamamışlardır.

Bu yüzden birtakım küçük Akdeniz devletleri gelişmiştir. Bu devletler arasında Yunanistan'daki şehir devletleri, Fenike şehir krallıkları, ilorani devleti gösterilebilir. Bunlar Akdeniz tarihinde önemli rol oynamışlardır.

YUNAN TARİHİN ORTA ÇAĞI

DOR GÖÇLERİ VE SONUÇLARI

Dor Göçlerine Ait Belgeler:

Trakya ve İllirya kavimleri arasında kaynaşma Yunanistan'ın kuzeyine sürülmüş olanların güneye inip yunan ülkesinin büyük bir bölümünü ve Ege adalarının bazılarını istila etmelerine yol açmıştır. Ancak, bazı tarihçiler Homeros'da yazılmadığı için Dor istilalarının olduğunu kabul etmiyorlar. Sonraları Peloponnes'e yerleşen Dor'lar kuzeyden geldikleri bilincini hep taşımışlardır.

Makedonya'dan başlayıp Peleponnes'in güneyine kadar başta Mikenai ve Tiris olmak üzere Aka'lara ait pek çok yerleşim bölgesinin tahribe uğramış olması buralarda bir istilanın geçtiğinin kanıtıdır. Ayrıca bu eski harebelerin bazılarının üzerinde de Dor'lara ait yerleşim yerleri bulunmuştur. "Horakles oğulları Mitos'u" dor gücüne ait bazı gerçekleri içermektedir. Peleponnes'teki çeşitli kral hanedanları arasındaki akrabalığı aktarmak için yazılmış olan bu mitos'ta tek gerçek Dor'ların belki yüzyıllarca süren akınlarda aralarında güçlü bağlar bulunmayan Aka krallık ve beyliklerini ortadan kaldırdıklarıdır.

Dor'lar Ketisos vadisinde bir süre oturduktan sonra İstmosa geçmişler, oradan Arkadya dışında tüm Pelopponnes'i işgal etmişlerdir. Aka'ların her yerde yenildikleri gözleniyor. Bunun sebebi büyük olasılıkla Dor'ların sahip oldukları demir silahlardı. Aka'ların yerleşim bölgeleri dağıldıktan sonra

dağlarla birbirinden ayrılmış pek çok bölgede birtakım şehir devletlerinin kurulduğu gözlenmiştir.

İstilanın karmaşasına rağmen yine de Dor kültürüyle Aka kültürü arasında birçok bölgelerde birtakım bağlar göze çarpıyor. Yine de bir süre sonra Dor kültürü Yunanistan'ın çehresini çok değiştirmiştir. Dor istilasından sonra Aka'ların birçoğu Anadolu'ya geçmiş, kalanlar da toprak kölesi olmuşlardır. Fakat Argos ve Sikyon gibi Peleponnes şehirlerinde üç Dor kabilesinin yanında eski halktan meydana gelen bir kabile daha vardı ki bu Aka'ların belli bir mücadeleden sonra bazı haklar elde ederek devlet teşkilatına katıldıklarını kanıtlar.

Yunanistan yetersiz gelmeye başlayınca Girit'i, Kîtera, Tera, Melos, Rodos, Kos ve karşı kıyısı Reşadiye, Bodrum yarımadalarını işgal etmişler buralarda Halikarnassos ve Knidos'u kurmuşlardır. Yunan Orta çağının sonunda başlayan büyük kolonizasyon hareketinde Dor'lar doğuya doğru ilerleyerek Likya'nın doğu kıyılarında Faseks, Ovalık Kilikya'da, Soloi kolonilerini kurmuşlardır. Bazı Dor kabilerinin Pamfilya ve Kıbrıs'a ulaştıkları konuşulan lehçelerdeki Dor unsurlarından anlaşılıyor.

YUNAN ORTA ÇAĞI

Yüzyıllarca süren kaşaşalıktan sonra Yunanistan'da Aka uygarlığının yıkıntıları üzerine kurulu, Anadolu'da ise Aka uygarlığının devamı yeni uygarlıklar görüyoruz.

M.Ö. 1000 ile 700 tarihleri arasındaki dönemi modern tarihçiler Avrupa Orta çağına benzettikleri için bu çağa Yunan Orta çağı demişlerdir. Avrupa orta çağının başlangıcında Germen'ler yüksek bir uygarlığa sahip Roma imparatorluğunu yıkmışlar. Yunan orta çağında ise aynı şeyi Dor'lar Aka'lara yapmışlardır. Avrupa Orta çağında feodalite baş göstermiş, Yunan orta çağında ise kralların yanında bir anlokatlar sınıfı ortaya çıkmıştır. Avrupa Ortaçağı büyük keşiflerle sona ermiş, Yunan orta çağında ise Yunan'lılar uzak ülkelere göçmeye ve oralarda koloniler kurmaya başlamışlardır.

YUNAN ORTA ÇAĞININ SOSYAL VE SİYASAL GELİŞİMİ

Yunanlıların Birliği; Yunanistan'da ilk anda kurulmaya başlayan şehir devletlerine bir göz atarsak bunların arasında belirli bağlar olmadığını görürüz. Bunun sebebi kitabın başında belirttiğimiz Yunanistan'ın cografi özellikleridir. Fakat sonraları ulaşımın gelişmesiyle birlikte aralarında ticari ve kültürel ilişkiler kuran Yunanlılar aynı ırktan olduklarını anlamışlar ve bir birlik meydana getirmişlerdir. Yunanlılar böyle bir birlik kurduktan sonra kendilerine bu birliği açığa vuran "Helen" adını vermişler, yabancı ırktan olanlara yada kendilerinden farklı dil kullananlara ise Barbaros adını koymuşlardır.

Yunan aile yapısı baba erkildir, yani kadın ve çocukların egemenliği erkeğe aittir. Bir atadan çıkmış ve zamanla çeşitli kollara ayrılmış olan aileler bir sülale, meydana getirmektedir. Bundan dolayı kardeş birlikleri ve,kabile birliğini temsil eden "file"ler kurmuşlardır.

Din bakımından da bir olan bu kabileler, siyasal bakımdan eli silah tutan özgür erkek tarafından temsil olunuyorlardı. Bunlar belirli zamanlarda toplanıp kabilenin sorunlarını tartışmaktaydılar. Savaş çıktığında da kabileler prensip bakımından birbirine eşit kabile erkekleri arasından birini seçip "basilev" adıyla şef olarak görevlendiyorlardı. Bunun görevi savaşta savaşı idare etmek, barışta da idare işleriyle ilgilenmekti, ancak bu Aka'daki krallar gibi değil bir memur gibi çalışıyorlardı.

Dor'lar Yunanistan'a bu şekilde bir düzen getirmişler ve bu sosyal, siyasal gelişmenin temelini oluşturmuştur. Halkın sınıflara ayrılması Dor kabileleri, Yunanistan'a yerleştikten sonra yavaş yavaş göçebe hayatlarını unutmaya başlamışlar, adçekme yoluyla, mümkün olduğunca adil davranmaya çalışarak, toprak ayrımı yapmışlar ve bu topraklara ad çekme anlamına gelen "kleros" adını vermişlerdir. Bu topraklar kuşaktan kuşağa geçiyordu.

Tanrılar yada krallar için ayrılan topraklara ise "temenos" adı veriliyordu. Demek ki Yunan Orta çağının ilk döneminde Yunanistan'da kişisel mülkiyet yerine kollektif mülkiyet vardı. Ancak yerleşimin devamlı olması sebebiyle, kleroslar kişisel mülkiyet halini almaya başlamış, bu konuda veraset sorunları çıkmış, hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu yüzden bazı kişilerde kabile bağ ve gelenekleri zayıflamış ve daha bağımsız hareket etmelerine sebep olmuştur. Bu toprakların miras yoluyla gitgide küçülmesi, çeşitli tarımsal şartlar, hastalıklar, harpler kimi ailelerin zayıflamasına, evlenme, satın alma gibi olaylarla da kimilerinin zenginleşmesi ve bunun sonucunda da varlıklarını koruyamayan fakirlerin zenginlerin himayelerine girmesine yol açmıştır. Böylelikle Yunanistan'da iki ana sınıf doğdu; mal, mülk sahibi yada kabile tarihinde yararlılık göstermiş aristokratlar ve halk Aristokratlar en çok Argolis, Attika, Baotya ve Evboia'da oturuyordu. İyon'yadaki aristokratlar ise farklı bir yapı sergiliyorlardı. Bunlar Aka zamanından bir gruptu ve Aka kafilelerini Anadolu'ya götürüp oradaki toprakları ele geçirmekte yararlılık göstermiş insanlardı. Sparta ve Girit'de ise göçebelik görenekleri sıkı bir şekilde korunduğundan böyle bir sınıf oluşmamıştır.

Homeros destanlarında İyonya aristokratlarının yaşayışını anlatır; her asil aile kendisinin atası olarak bir tanrı yada bir kahramanı kabul etmektedir. Servetlerini kiraya verdikleri yada kölelerle işlettikleri topraklardan, büyük hayvan sürülerinden kazanırlardı.

Büyük çiftliklerde, şatolarda yada kralın yanında yaşarlardı. Bir savaş çıktığında savaş arabalarıyla yada atlarıyla birlikte kralın yanında bulunurlar yada kendileri için eşkiyalık korsanlık akınları yaparlardı.

Silah olarak kılıç, hançer, mızrak, ok yay, koruyucu silah olaraksa zırhlı elbise, miğfer ve kalkan taşımaktaydılar. Bir süre sonra savaşlara savaş arabalarıyla değil direk atlarla katılmaya başladılar. Barış zamanında ise avlarla, içki meclisleri, spor yarışmaları yada müzikli şiirli toplantılarla oyalanırlardı.

Bu yüksek sınıf ailelerin yanında, sosyal konumları farklı çeşitli halk tabakaları bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları özgür olup tarlalara sahiptiler. Bazıları ise kiracı olarak zenginlerin topraklarını işliyorlardı. Toprak köleleri elde ettikleri ürünün bir kısımını zenginlere vermek zorundaydı, kölelerse hiçbir hakka sahip değildi. Bazıları işçi olarak tarlalarda ekmeğini kazanırken, bazıları da zanaatçı olarak şehirlerde çalışmaktaydılar.

Şehir Devletleri Meydana Gelişi:

Yunan orta çağının en büyük yeniliği "polis" adını taşıyan şehir devletlerinin kurulmuş olmasıdır. Tüm yunanlıların

siyasal yaşayışları içinde son derece önemli olan ilk şehir devletleri İyonya'da kurulmuştur.

Bunun nedenleri; Aka'larda önceden beri şehir kavramı vardı. Anadolu kıyılarına geçtiklerinde öz yurtlarındaki kabile teşkilatını yabancı bir ülkede uygulayamamışlar ve Hitit'liler zamanından kalma şehir ve kasabaları bulup buralara yerleşmişlerdir. Aka'lar sadece şehirleri işgal etmekle kalmamış toprakları da ele geçirmek suretiyle şehri sınırlı bir bölgenin siyasal ve kültürel merkezi durumuna sokmakla "polis" kavramının özünü oluşturmuşlardır.

Yunanistan'da ise şehirlerin kuruluş amacı başkadır. Göçlerden sonraki ilk yüzyıllarda yunanlılar şehir yaşamına yabancı kalmışlar, göçebelik zamanındaki göçebe teşkilatını korumak suretiyle yaşamışlardır. Ancak daha sonra büyük kabile birlikleri yanında gittikçe önem kazanan belirli bölgelerin bağımsız olma kaygısından ve devlet gücünü merkezileştirmek suretiyle, arttırma ihtiyacı duymuşlardır. Bunun için de bir bölgede bir yer merkez seçilmiş ve merkeze bölgesinin idaresi verilmiştir.

Bazı yerlerde köyler sur içine alınarak şehirleşmeleri sağlanmış, bazı yerlerde ise birbirinden çok uzak köy halkının bir yere toplanmasıyla şehirler oluşturulmuş ve bu adet çok çok uzun süre devam etmiştir. Böylece meydana gelen şehirler çevrelerindeki topraklara sahip başlı başına küçük devletlerdir. Bu şehir devletlerinin amacı dışa karşı bağımsız olup, tamamıyla kendi kendine yetmekti.

Halk siyasal haklara sahip yurttaşlardan özgür olmakla birlikte siyasi haklardan yoksun olanlardan toprağa bağlı ve

her türlü haktan yoksun köylülerden efendisinin malı olan kölelerden ibaretti. Siyasal haklara sahip her yurttaş şehir dışında otursa bile şehrin işlerine karışabilirdi. Çünkü yunan düşüncesine göre şehir çevresini oluşturan surlarla ve içindeki evlerle değil özgür yurttaşlarıyla temsil olunurdu. Böylece polisler sadece şehir devleti değil, toplum devleti olduklarını da ispatlıyorlardı.

Eski çağ tarihinde ilk kez yepyeni bir devlet şekliyle karşılaşıyoruz. Eskiden bütün haklara tek başına sahip olan hükümdar vardı. Halbuki Yunan şehir devletlerinde ise her özgür yurttaşın eşit haklara sahip olması devlet işleriyle direkt ilgilenmesi devlet sistemi bakımından cumhuriyetin temellerini atıyordu. Polislerde kabile teşkilatından daha yetkin bir hükümet kurulması devlet işleyişini kolaylaştırmıştır. Kabile toplantılarının yerini şehirlerde halk meclisleri almıştır. Hükümetin çeşitli yerlerde merkezileşmesi ekonomik ve kültürel hayat büyük oranda canlılık getirmiştir.

Bu oluşumun en kötü yanıysa aralarında devamlı anlaşmazlık ve savaşlar olan küçük devletlerin ülke içinde hiçbir zaman büyük ve sürekli siyasal birlik oluşmasına engel teşkil etmesidir.

ŞEHİR DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Herşeyden önce o dönemde bir ''devletler hukuku'' yoktu. İlk zamanlar bu küçük devletler birbirleri ile ilişkili değillerdi ancak, M.Ö. 8. yüzyıldan başlayarak aralarındaki ticaret ve iletişim arttı. Ancak yine de vazgeçmedikleri bir şey vardı, o da tüm bir şehrin toplanıp diğer küçük devlete eşkiyalık yapmaya gitmesiydi. Gittikleri yerden köle, kadın, hayvan çalıyorlardı. Bu yüzden aralarında devamlı bir savaş durumu vardı ve barış durumu anormal bir durum sayılıyordu.

Bunun için barış anlaşmaları geçici bir süre 30, 50 yada 100 yıl süreyle imzalanıyordu. İmparator Augustus bu durumu değiştirmiş ve barışın sürekli olduğu düşüncesinin temelini atmıştır.

Aralarında düzenli hukuk ilişkileri bulunmamakla beraber ortak dini inançlar bu şehirlerin bazı hallerde birleşmelerine sebep olmuştur. Kutsal yerlerin, yada bir tapınağın kurulması için ''amfiktiyoni'' adı verilen dini birlikler kurmuşlardır ancak, bunrların arasında gene de çekişmeler hiç bitmediğinden bu dini gruplar hiçbir zaman siyasal bir önem kazanamamışlardır.

Kralların aristokratlar tarafından devrilmesi:

Şehir devletlerinin kurulmasından en çok faydalanan aristokratlardır, çünkü bunlar yavaş yavaş şato ve çiftliklerini bırakıp şehirlere göç ederek, hükümet işlerine karışmaya başlamışlardır.

Günden güne ilerleyen sosyal ve siyasal hayatın bir sonucu olarak krallar her işe yetişemez duruma gelmişlerdir. İlk önceleri krallar yanlarına yardımcı memurlar atıyordu, ancak daha sonra bunlar halk tarafından seçilmeye başlandı. Ve bu memurluklara aristokratlar atanmaya başladı.

Diğer taraftan kralın hak ve yetkilerinin birtakım danışma meclisleri tarafından daraltıldığı anlaşılıyor. Bu meclislere ilk önceleri kralların seçtiği yaşlılar atanırken daha sonra orta yaşlılarında girmeye başladığı, bir süre sonra yaş sınırlamasının tümden ortadan kalktığı gözleniyor. Bu da aristokratların buralara girmeye başladığını gösterir.

Bu değişim çizgisinde kralların gücü devamlı azalmış yetkiler gitgide memurların, danışma ve denetleme kurullarının olmuştur. Sonuçta krallık işi bir makam olmaktan çıkmış ve belirli bir süre için seçilmeye kadar gitmiştir.

Bütün bunlar bazen barışçı yollarla bazen de kanlı çarpışmalarla meydana gelmiştir. Bu siyasal gelişim elbette ki Yunanistan'ın farklı bölgelerinde çok farklı dönemlerde meydana gelmiştir. Bu siyasal gelişim elbette ki Yunanistan'ın farklı bölgelerinde çok farklı dönemlerde, meydana g elmiştir. İyonya'da krallık M.Ö. 9., 8. yüzyıllarda kalkarken, Yunanistan'da 8-7, Girit'de 7., Rodos'da 6. yüzyılda ortadan kalkmıştır. Batı Yunanistan'da ise bu gelişmeler çok sonra meydana gelirken, krallık yönetimini koruyan tek şehir devleti Sparta olmuştur.

DOR GÖÇLERİNDEN SONRA YUNANİSTAN

Kuzey Yunanistan

Teselya bölgesi sahip olduğu iki geniş ovadan ötürü tarım bölgesidir. Ovanın kenarında ve dağ eteklerinde Aka'ların yerleşim yerlerine sahip olmuştur, batı ovası at yetiştiriciliği ile ün kazanmış, doğu ovası ise Larisa ve Ferai gibi şehirlere sahip olmuştur. Tanrıların yerleşme yerleri olarak kabul olunan ve mitos'lara hep konu olan Olimpos dağları da bu bölgededir. Dor'lar buraları işgal edince aralarında paylaşmışlar Aka'ları dağlara yada dağ eteklerine sürmüşler veya toprak kölesi yapmışlardır. Toprak sahibi olan Yunanlılar ata binmeye ve atlı sporlar yapmaya meraklıydı. Bununla beraber Teselya'da kişisel mülkiyet yerine kollektif mülkiyet bulunduğundan aristokrasi hiçbir zaman meydana gelmemiştir.

Orta Yunanistan:

Teselya'nın güneyinde son derece engebeli olan bu bölgede çok erken dönemde Yunan kabileleri yerleşmiş ve bir kral etrafında kabile birliği meydana getirmişlerdir. Ancak buranın halkı çobanlık yada vadilerde tarımla uğraştığı için kültürel anlamda hiçbir varlık gösterememişler, zaten kabile birliklerini bile koruyamamışlardır. Fakat genede tehlike anlarında birleşerek ülkelerini savunmuşlardır. Ünlü Apollon tapınağı ve kutsal alanı da buradadır.

Göçlerin ilk zamanlarında Lokris'i işgal eden yunanlılar daha sonraları Fokisli'lilerin oraya girmesiyle üçe ayrılmışlar ve bu yüzden gerek dil, gerekse kültür bakımından bu bölgenin eski halkı Aka'ların etkisinde kalmışlardır. Lokrisli'ler bazı yerlerde aristokratik bir teşkilat meydana getirmekle beraber M.Ö. 5. yüzyıla kadar bir köy hayatı sürmüşler, sadece tehlike anlarında birleşmişlerdir.

Lokris'in batısındaki Ailolya'da Yunanlılar dağlık bölgelere kadar yayılıp burada buğday, üzüm ve at yetiştirmişler ve Aka kültüründen uzak kalan bu bölgede açık köylerde oturmuşlar, kendilerine din merkezi olarak Apollon tapınağını seçmişler ve kültürel anlamda pek gelişememişlerdir. Akarnanya'yı ve çevresini işgal eden yunanlılar da uzun süre kültürel gelişmelerden uzak kalmışlardır.

Orta Yunanistan'ın doğu bölgelerinde ise Aka'ların kültür merkezlerniden biri olan Boiotya vardır. Buraları işgal eden Yunanlılar açık köylerde yaşamaya başlamışlardır. Zamanla kabile birliği gevşemeye yüz tuttukça korunabilme kaygısıyla Aka'ların eski şatolarına, tahkimli şehirlerine giderek buralarda yaşayan halkın buyruğu altına girmek zorunda kalmışlardır.

Aka'ların oturdukları yerlere girmek Yunanlı'lar için hiç kolay olmamış uzun mücadeleler gerektirmiştir. Bu uzun mücadeleler sırasında Yunanlılar Aka kültüründen etkilenmişler ve yoğun etki altında kalmışlardır. Denize açık bir bölge olmakla beraber Boiotya genede bir tarımsal bölge olarak kalmıştır.

Attika:

Korunmuş limanlara sahip, vadi gibi oldukça geniş düzlükleri bulunan Attika Lokanya gibi büyük bir devletin kurumasına elverişliydi. Dor'ların burayı ele geçiremeyişleri göz önüne alınırsa burada kendisini sürekli olarak savunabilecek bir güç vardı. Fakat bir süre sonra Elevsis dışta kalmak üzere tüm Attika M.Ö. 9. yüzyılda Atina krallının hegemonyasına girmiştir. Atina'nın Dipilon mezarlığında bulunan geometrik vazolar o dönemlerde Attika kültürünün çok üst düzeyde olduğunu göstermektedir. M.Ö. 8. yüzyılın ortalarına dek sürdüğü bilinen Atina krallığına dair çok az bilgi vardır.

Attika'nın çeşitli yerlerinde oturan ve aralarında çok az bir bağıntı bulunan aristokratların yavaş yavaş Atina'ya gelmeleri ve devlet işlerine karışmalarıyla M.Ö. 8. yüzyılda gitgide kralın yetkileri sınırlandırılmaya başlamıştır. Sonuçta krallık irsi olmaktan çıkmış aristokratlar meclisi tarafından seçilir hale gelmiştir. Bir süre sonra krallık tamamıyla ortadan kalkmış yerine "arhon" adı verilen üç asil memura bırakmıştır.

Bu gelişmeler sosyal hayatın tabii bir gelişimi sonucu olduğu ralın yeni hükümete "arhon basilevs" olarak katılmasından ve din işleriyle görevlendirilmesinden anlaşılıyor. İlk zamanlar sadece şatoyu ifade eden polis sözcüğü daha sonra şehri temsil etmeye başlamış, tanrıların yurdu olarak kabul edilen şato ise "Akropolis" ismini almıştır. Böylece M.Ö. 7. yüzyılda Atina'nın gelecekteki siyasal ve kültürel gelişimini sağlayacak temeller atılmıştır.

Peleponnes:

Peleponnes'te en önemli bir kültür merkezleri Korint ve Argolis'tir.

Korint deniz yolunun kesiştiği bir noktada bulunduğundan stratejik konumu dolayısıyla eski zamanlardan başlayarak önemini korumuş ve kültür merkezi haline gelmiştir.

Dor'lar Peleponnes'te ilk önce bu şehri ele geçirmişler ama bu bölge halkını toprak kölesi yapmamışlardır. Bu yüzden üç Dor kabilesinin yanında dördüncü bir Aka kabilesi yer almıştır.

Korint'liler tarım, denizcilik ve deniz ticaretiyle uğraşıyorlardı. Özellikle M.Ö. 10. yüzyıldan başlayarak faal bir şekilde deniz ticareti yaptıklarından o dönemde deniz ticaretinde oldukça yetkin olan Finikeli'lerden dinsel ve kültürel açıdan etkilenmişlerdir.

Argolise'de de Dor'lar Aka'lıları toprak kölesi yapmadıklarından kurulu, Aka kabilesinden sayılarının çokluğu ve kültürlerinin yüksekliği yüzünden etkilenip yerli halka karışmışlardır. Daha sonra aralarındaki anlaşmazlık yüzünden uzun süre birlik kuramayan şehirlerde, Argos merkezi yerinden faydalanarak tüm Argolis'e egemen olmuştur.

Lakonya ve Spartalı'lar:

Lakonya'da Sparta adıyla kurdukları merkezken kadar Dor'lardan başka hiçbir yunan kabilesi Yunan tarihinde

önemli rol oynamamıştır. Dor'ların göçebeliği bırakıp Yunanistan'a yerleşmesiyle ortadan kalkan birçok kurullar, törenler Sparta'da sabit bir şekil alarak Sparta tarihi boyunca devam etmiştir. Sparta'da M.Ö. 16. yüzyılda son şeklini almış olduğu anlaşılan sistem uzun süren bir gelişimin ve bugün adını bilmediğimiz bazı devrimcilerin eseridir. Dor'lar bu bölgkeye kuzeyden girmişlerdir. Hatta bir olasılık Sparta'nın Dor'lar tarafından Aka şehri Amiklai'ya karşı yaptıkları savaş sırasında kurulan ordugahtan meydana gelmiştir. Sayıları fazla olmayan Dor'lar önce Lakonya'nın kuzey bölgelerini sonra Amiklai'yi zaptedip, buranın halkıyla birleşerek, tüm Lakonya'ya sahip olmuşlardır.

Burada üç halk sınıfı vardı; birinci sınıf ele geçirdikleri toprakları aralarında ad çekmeyle paylaşan ve esas itibariyle Sparta'da yaşadıklarından dolayı Spartalı adını taşıyanlar, ikinci sınıf Lakonya'nın dağlık bölgelerinde birtakım köy ve kasabalarda oturan, özgür fakat siyasi ve askeri bakımdan Sparta'lıları tabi "perioikos"lar, üçüncü sınıf ise toprağa bağlanmış elde ettikleri ürünlerin % 60'ını Sparta'lılara vermek zorunda olan "helot"lardı.

Sparta'lılar helotlar sayesinde çalışmadan yaşayabiliyor ve bu yüzden kitle halinde yaşayabiliyorlardı ama sayıları az olduğu için her zaman helotların isyan edeceği tedirginliğini yaşıyorlardı.

Sparta halkını üç sınıfa ayıran ve esas amacı birinci sınıfa askeri bir teşkilat sakğlamak olan reformun ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Fakat birinci egemen sınıfın içindeki reformlar demokratik sosyal nitelikte idiler ve bunlar bazı tarihçiler

tarafından sosyalizme dayalı bir devlet sistemi kurmak üzere yapılan ilk deneme olarak kabul edilir.

İlk zamanlar tek kralla yönetilen Sparta'nın başına, bugün bilemediğimiz bir nedenle ikinci bir kral daha geçmiş ve ülke aynı yetkiye sahip iki kralla yönetilmiştir. İlk zamanlar krallar savaşlarda başkomutan, barış zamanında ise rahip ve adli amirdiler. Bir süre sonra bunlar asillik ünvanları ve hakları korunmakla beraber, sıradan devlet memuru düzeyine inmişler, yanına da 30 kişiden oluşan bir "ihtiyarlar meclisi" (gerusia) kurulmuştur. Bu bir danışma malisiydi.

Asil hükümranlık halkın gerusia ve krallara karşı yaptığı mücadele sonucunda tüm yetkilere sahip olan "apella" adını taşıyan halk meclisinin elindeydi. Bu meclis yurttaşlık hakkına sahip savaşa katılmış evlerden oluşuyordu. Bunlar "eferos" adındaki devlet denetçilerini seçerlerdi.

Sparta'yı meydana getiren dört açık köye bir Aka şehri olan Amiklai M.Ö. 8. yüzyılda katılmıştır. Bundan sonra bu beş köy teşkilatlanmış halkın aristokratlara karşı açtığı savaşta eferos'lar halkan tarafını tuttuklarından, daha sonra memur olarak devlet teşkilatında önemli yer almışlardır.

Halk meclisi memur seçiminden başka savaş, barış, ittifak gibi konularda karar alırdı. Önemli hiçbir karar halk meclisinden geçmeden yürürlüğe girmezdi.

Sparta'lıların Sosyal Teşkilatı:

Sparta'lılar kelimenin tam anlamıyla, devletleri için yaşıyorlardı. Her şeyde ilk önce devletin menfaati gözetilirdi.

Eğer bir çocuk zayıf yada kusurlu doğarsa ücra bir yerde ölüme terkedilirdi.

Erkek çocuklar yedi yaşına geldikleride ailerinin yanından alınırlar ve genç Sparta'lıların idare ettiği "sürü" adını taşıyan askeri birliklere alınırdı. Buralarda sıkı bir eğitime tabi tutulurlar, yemeklerini kendileri hazırlarlar, okuma yazma öğrenirler, devamlı uzun yürüyüşler yaparlardı. Dirençlerinin artması için her yıl artemis Ortiya tapınağının önündeki surakta kırbaçlanırlar ve kırbakçlanırken ses çıkarmamalarına dikkat edilirdi. Zeka ve teşebbüs yeteneklerinin gelişimi için hırsızlığa teşvik edilirler, yakalanırlarsa sırf yakalandıkları için dayak yerlerdi.

Bunlar 20 yaşına geldiklerinde doğrudan askere alınırdı, zamanla hep harp talimleri ile geçerdi.

Geçimlerinin sağlanması için kendilerine birkaç helot ailesi tahsis edilirdi. Buradan gelecek gelirin bir kısmını ailerinin geçimi için harcarlar bir kısmını da devlete, kulüplerin aş evlerine verirlerdi. Bunu gerçekleştirmeyenler yurttaşlık haklarını ve topraklarını kaybederlerdi. Topraklar babadan oğula geçer fakat satılamazdı. Bunun yanında devletin dağıtmış olduğu toprakların dışında ailelerin en büyük çocuklarına miras yoluyla geçen özel topraklarda vardı.

Genç kızlar da gürbüz çocuklar doğurmak için, erkekler gibi idman yaparlar ama evlendikten sonra evlerine kapanıp tembel bir yaşam sürerlerdi.

Sparta'nın Siyasal Tarihi:

Sparta'lılar mükemmel eğitim sistemleri sayesinde, Yunanistan'ın en güçlü devleti aşamasına yükselmişlerdir. M.Ö. 8. yüzyılda git gide artan Sparta nüfusu karşısında Sparta'lılar yeni toprak arayışı içine girmişler ve Argos, Arkadya'yı aldıktan sonra Peloponnes'in güney-doğu kıyılarını işgal etmişlerdir.

Lakonya'nın verimli Mesenya ovasına geldiklerindeyse buranın halkıyla 20 yıl boyunca savaşmışlar, tarihe "Birinci Mesanya Savaşı" olarak geçen bu savaş sonunda bu toprakları da ele geçirmişlerdir.

Burada topraklar gene ad çekme usulüyle dağıtılmış ve Meselya halkı helot'lar gibi toprağa bağlanarak ürünlerinin % 50'sini Sparta'lılara vermek zorunda kalmışlardır.

Meselya'nın zaptından sonra Elis'lerle komşu olan Sparta'lılar Olimpiya'daki spor yarışmalarına katılmışlardır. 8. yüzyılda kolonizasyon hareketalerine katılıp 700 yıllarında İtalya'da Tara (Taranto) kolonisini kurmuşlardır. Bu arada İyonya ile kültürel alışveriş içine girdiklerinden sanat alanında iyon etkisi altında kalmışlardır.

Peloponnes'in Başka Bölgeleri:

Lekonya ile Mesenya'nın kuzeyinde, Peloponnes'in tam merkezinde Arkadya yer almaktadır. Dor göçlerinden pek az etkilenen bu bölgenin çobanlar ve dağ köylülerinden meydana gelen eski hollu eski adetlerini uzun süre korumuş, fakat 5. yüzyıla kadar temelli bir siyasal düzen ortaya koyamamıştır.

Dor'lar Arkadya'nın batısında bulunan Elis bölgesine girdiklerinde büyük bir dirençle karşılaşmışlar ve buraları çok zor ele geçirebilmişlerdir.

Dor'lar 5. yüzyıla doğru buralarda şehirler kurmaya başlamışlardır. Elis'in dini merkezi Olimpiya idi. Buraya Hera ve Zeus için bir tapınak yapmışlardır.

Aka'lar zamanında da yapılan spor müsabakalarını tertiplemişler ve bunlara "Olimpiyad'lar" adını vermişlerdir. Olimpiyad'lar M.Ö. 8. yüzyıldan başlayarak ulusal bir bayram halini almıştır.

Peleponnes'in kuzey kıyılarında Akheya adını alan küçük bir bölge vardır. Dor istilalarından sonra Aka'lar buraya çekilmişler, zamanla orta Yunanistan ve İstmos bölgesinden buraya göç eden Dor'larla karışmışlardır.

Fakültenin küçüklüğünden dolayı siyasal ve kültürel alanda varlık gösterememişlerdir, ancak 8. yüzyıldan başlayarak aşağı İtalya'da koloniler kurmuşlardır.

Kiklod Adaları ve Girit:

Kiklod adaları hakkında pek az şey biliyoruz. Aka'ların oturduğu Kiklod'da pek verimli topraklar olmadığından halk balıkçılık ve bağcılıkla geçiniyordu. Bu yüzden bu adalarda çok canlı bir yaşam hüküm sürmüyordu. Sadece mermer ocakları bulunan Paros ve Naksos veya değerli madenlere sahip bulunan Sifnos ekonomi ve ticarette önemli rol oynamışlardır.

Dor'ların istilalarına uğrayan Ege adaları hakkında da pek fazla şey bilmiyoruz. Yalnız Girit hakkında belli oranda bilgimiz var. Dor'lar bu adayı ele geçirdiklerinde bu adaya büyük aile grupları arasında bölüşmüşler, halkı da helot yapmışlardır.

Bu adada ayrıca Dor topluluğunun malı sayılan bölünmeyen, helotlar tarafından ekilip biçilen topraklar vardı. Dor'lar daha çok adanın doğusundaki şehirlerde oturmaktaydılar. Dor'ların Girit'deki devlet teşkilatı ve yaşayış tarzı hakkında Gortin kanunu bize fikir verebilir. Gortin kanunu büyük sülalelerin yönetimi ellerinde bulundurduklarını belirtiyor.

File'ler içinde belirli zamanlarda değişen, "kosmos" adını taşıyan kurullar seçilmekte, kosmos savaş yada barışa karar vermek, adalet işlerine bakmak, eski gelenek ve görenekleri korumakla görevliydi.

Girit Dor'larının yaşayış tarzı Sparta'lılarınki ile çok benzerlik göstermektedir. Dor istilasına rağmen, en çok sanat eserlerinin gösterdiği gibi kültür gelişiminde bir kesinti olmamıştır. Eski Girit dininin etkisi Dor'lar üzerinde daha etkin olmuştur. Tabiat tanrıçası olarak, Rea'ya, erkek tanrı olaraksa "Zeus Megistos Kuros"a rastlıyoruz.

Anadolu Kıyıları:

Bu kıyılarda da Dor'ların karakteristik kabile teşkilatlarını buluyoruz. Danışma meclislerine bütün ülkelerde rastlanmaktadır. Dor'lar burada doğu etkilerine açık olan bu bölgede, her ne kadar kendi törelerine bağlı kalmaya

çalıştılarsa da kendi benliklerini yerli halka karışarak yavaş yavaş kaybetmişlerdir.

Anadolu'nun İyonya ve Aiolya adlarını taşıyan bölgelerindeki halkın yaşayışına daha önce değinilmişti. Kısaca özetlersek ilk şehir devletleri buralarda kurulmuş, devlet yönetiminde ilk önce kralların söz sahibi olduğunu daha sonra ise aristokratların başa geçtiğini söylemiştik.

İyon'lar buradaki yerli halkı tam olarak toprağa bakğlayamamışlar ve onlara birtakım haklar tanımışlardır. Bu yüzden İyon'ların arasına bazı Anadolu kavimleri sızmış, bunlarla birlikte Anadolu töre ve dinlerine ait pek çok özellikler Yunan dünyasına girmek yolunu bulmuştur. Gerek Aiolyo gerek İyonya'nın gerisinde büyük bir devlet bulunmayışı bunların huzur içinde yaşamalarını sağlamıştır ama aralarında dayanışmanın çok az olması ve hatta birleşmek yerine başka krallıkların yönetimi altına girme tercihleri bu şehirlerin siyasal bağımsızlıklarının ortadan kalkmasına sebep olmuştur.

YUNAN ORTA ÇAĞININ EKONOMİK VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ

Tarım ve Hayvancılık:

Yunan orta çağında tarım ve hayvancılık çok önemli yer tutmaktadır.

Tarımda tarlalar gübrelenmekte ve nadasa bırakılmaktadır. Ürün olarak en çok buğday, kızılca buğday, arpa yetişmekteydi. Ayrıca zeytinyağı hem yemeklerde hem de ışıklandırmada kullanılıyordu. Destanlarda da üzüm bağlarından, meyve, sebze bahçelerinden bahsedilmektedir.

Aristokratların serveti koyun, keçi ve domuzlardı. Halk da geçimini bunlardan sağlardı. Ayrıca çift sürmek ve din törenlerinde kullanılmak için boğa ve sığır yetişrilir, savaşta ve spor oyunlarında kullanılmak üzere at da yetiştirildi.

Ekonomi:

Yunan orta çağında ekonomi oldukça ilkeldir. Ticaret hemen hemen durmuştur. Her aile kendisine yetmeye çalışmaktadır.

Erkekler tarla sürmek ağaç dikmek, ekinleri biçip toplamak ve öğütmek, evcil hayvanlara bakmak, sağmak, yağ ve peynir yapmak gibi işlerle uğraşırken kadınlar evde yün eğirmekte, kumaş dokumakta, çamaşır yıkamakta, yemek pişirmektedirler.

Günden güne gelişen kültür hayatı belirli iş bölümü yapılmasını gerekli kılmış, bir süre sonra ücretle çalışan usta ve çırakların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu işçiler yada zanaatçılar arasında bakır ve demir işçileri, çömlekçiler, dülger (yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse) marangozlar gösterilebilir.

Bunlardan başka haberciler, rahipler, Asklepios kültüyle ilgili tabipler, kahinler ve falcılar, şarkıcılar, hokkabazlar vardı.

Ulaşım ve Ticaret:

zamanla ulaşımın gelişmesi sonucu çeşitli bölgeler arasında iletişimin dolayısıyla ticaretin arttığı gözleniyor.

Ege adaları ve batı Anadolu kıyıları girintili çıkıntılı yapısıyla iyi korunmuş yapısıyla deniz ticareti için oldukça elverişlidir.

Sert esen rüzgarlardan dolayı Ege'de kürekli gemiler revaçtaydı. Büyük hareket ve manevra kabiliyetine sahip bu gemilerle ilk önckeleri uzak yerlere gitmeye çekindiklerinden Girit, Rodos ve daha sonraları da Kıbrıs'ı üs olarak kullanmışlardır.

Bu yüzden bu adalardan başka Evbsia adası, Argolis, Lakanya ve Anadolu'nun batı kıyılarında, en çok büyük ırmak vadilerinin sonunda yer alan şehirler önemli ticaret merkezleri olmuşlardır.

Ve 9. yüzyıldan başlayarak Ege'li denizciler Karadeniz'e, Suriye ve Finike kıyılarına ulaşmışlardır. M.Ö. 8. yüzyıl ortalarında da sadece Akdeniz bölgelerine değil, batı ülkelerine de korsan yada tüccar olarak gitmişler, Fenikeli tüccarlarla rekabete girişmişlerdir.

Finikeliler uzun süre teknik üstünlüklerini korumuşlardır. Özellikle getirdikleri renkli kumaşlar, madeni eşyalar ve türlü sanayi malları Yunan piyasasında çok tutulmuş daha sonra Yunanlılar doğu mallarını taklide başlayarak sanayinin ilk temellerini atmışlar, gerek doğu mallarını gerekse kendi yaptıklarını iç bölgelere satarak çok para kazanmışlardır.

M.Ö. 8. yüzyıl sonlarında Fenike ticareti gerilemiş, liderliği yunanlılar kapmıştır. Göçler ve bunları izleyen siyasal ve sosyal düzensizlikler yüzünden gerilemiş olan ticaret tekrar canlanmıştır. Yunan Orta çağında ilk yüzyıllarda toprak ürünlerinin değiş tokuşu üzerine kurulu bir sistem kullanılıyordu. Sonra ölçü olarak sığır kullanılmıştır. Bunun pratik bulunmaması üzerine sırasıyla genellikle çubuk şeklinde çeşitli cins maden külçeler, bakır, lenger yada üç ayaklı kızan, demir çubuklar kullanılmış sonra Mezopotamya'nın etkisiyle gümüş ve altın külçeleri devreye girmiş, bu ekonomik gelişimin son evresi sikkenin icadı olmuştur.

Yazı:

Ulaşım ve ticaretin gelişmesi, yunanlıların doğulular en çok da Fenikeli'lerle ilişkiye girmesini sağlamış ve bu da yunan kültürünün gelişmesinde oldukça etkili olmuştur.

Yunanlılar 8. yüzyılın başlarında yazıyı Fenike'lilerden öğrenmişlerdir.

M.Ö. 14. yüzyıla yada daha eski tarihlere dayanan Fenike yazısının özelliği sadece 22 tane sessiz işaretten oluşan tam anlamıyla bir harf yazısı oluşudur.

8. yüzyıl ortalarına doğru koloni şehirlerinde anaşehir alfabeleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu yerli alfabeler arasında en çok iyon alfabesi kabul görmüş ve Atina tarafından M.Ö. 403'te resmen kabul edildikten sonra geniş bir alana yayılmıştır.

Yunan yazısı bir süre sonra Yunan ülkesinin sınırlarını aşmış, Anadolu'da Lidya, Karya, Likya, İtalya'da ise latin yazısının meydana gelmesine sebep olmuştur.

Yazı ilk önceleri sadece ticarette kullanılmış, aristokratlara uzun süre yabancı kalmıştır. Ancak, 8. yüzyıldan başlayarak Yunanistan'da devlet ve günlük hayat işlerinde kullanılır hale gelmiştir.

Destanlar:

Edebi metinler için yazının kullanılması çok sonra olagelen birşeydir. Yunan orta çağında büyük yer tutan destanların yazıya geçirilmesi M.Ö. 700 yıllarına rastlar.

Yunanlıların yiğitlik, masal ve destan temellerinin Aka'lar zamanında da olduğu şüphesizdir. Destanların Aka'lar zamanında saraylarda müzik eşliğinde okunduğu kabul ediliyor.

Fakat Homeros'a mal edilen destanlar Aiol ile İyonya arasında aşağı yukarı İzmir dolaylarında meydana gelmiştir.

Yunanlıların "epos" dedikleri yiğitlik destanlarının neden dolayı meydana geldiği bilinmiyor. Yalnız bunların Yunan orta çağının ilk zamanlarında kral yada aristokratların saraylarında "aoidos" adını taşıyan şarkıcılar tarafından "Formink" yada "kitara" denen dört telli bir çeşit rebabın eşliğinde belli bir makamda okunduğu, daha sonra M.Ö. 8. yüzyıldan başlayarak saraylarda değil, dinsel törenlerde halk topluluklarına belirli bir vezinde "rapsod"ların okuduğu söylenmektedir. Bu her rapsad gelenek haline gelen belirli bir çerçevenin dışına taşmaksızın hafızası ve bilgisi oranında bu şiirlerde değişiklikler ve katkılar yapmış, bu durum 6. yüzyılın içlerine dek sürmüştür.

İlyada ve Odisseia:

Aidya ve İyonya arasında okunan destanlar arasında 8. yüzyılın son yarısına ait olan İyada ve bu destandan biraz daha geç olan Odisseia önemli yer tutmaktadır.

İlyada üç ara mitosun birleştirilmesinden oluşmaktadır. Birinci mitos Truva harbine aittir ve Aka'larla Truva'lıların savaşını anlatır. İkincisi, Helena'nın kaçırılması sonucu Mikonai kralı ile Truva arasında çıkan savaştır. Üçüncüsü ise Tetis'in oğlu Ahileus Tesalya'nın yiğitlikleri ve genç yaşta ölümüdür.

Bu üç ana mitos dışında İyonya, Likya, Girit, Rodos ve hatta Hitit dönemine ait bazı destanlar da kitaba katılmıştır.

Bu çeşitli kavim ve çağlara ait malzemelerin bir potada eritilmesi mutlak usta bir şairin işidir.

Yine İlyada gibi zaman ve mekan bakımından birbirinden çok farklı şiirlerden meydana gelen Odisseia'da, Arkodya'da merkezlendiği bilinen Odisseus efsanesini konu almıştır. Bu efsanede Odisseus'un on yıllık serüveni çarpıcı bir biçimde okuyucuya aktarılıyor.

İlyada ve Odisseia Homeros'a mal ediliyor. Ancak Homeros hakkında pek bilgi verilmiyor. Homeros kasabadan kasabaya giden fakir ve kör bir şarkıcı tipini canlandırıyor. Homeros belki bu destanları uzun süre söylemiş rapsod sülalesinin soyadıydı, belki de destan parçalarını toplamakta en ileri giden iyi bir şair.

Bu kitaplar herşeye rağmen tarihi bazı gerçekleri kapsadığı için siyasal, sosyal ve ekonomik bakımdan bir kaynak eser niteliğindedir. Homeros destanları, yunanlılar üzerinde büyük yankı uyandırmış hatta bu kitapların okullarda okutulması sağlanmıştır. Ayrıca siyasal bakımdan birçok küçük devletlere parçalanmış olan yunan dünyasının kültürel bir birlik meydana getirmesine katkıda bulunmuştur.

Din:

Homeros destanlarının Yunan düşünce hayatındaki etkilerini en çok din alanında görmek mümkündür. Destanların Yunanlılar için bir çeşit İncil olduğu söylenebilir. Çünkü, şairler yeni bir "tanrılar sistemi" yaratmış ve onları o çağın aristokratik sosyetesini örnek olarak teşkilatlandırmışlardır. Kralın çevresindeki asillerin yerini, Leus'in çevresindeki

tanrılar almış ve bu tanrıların nüfus ve faaliyetleri belirli bir çerçevede belirtilmiştir.

Böylece tanrılar önce aristokrat çevrede rol oynamaya başlamış, sonra aşağı sınıflar tarafından kabullenilmişlerdir.

Zeus "tanrıların ve insanların babası"dır. Gök tanrısıdır. Ve kadınların koruyucu olup, onların evlenme ve doğum yapma gibi hallerde yanlarında bulunan, kızkardeşi Hera ile evlidir. Zeus bulutlara, yağmura ve yıldırımlara egemendir. Zeus'un bir öfke anında yıldırım şeklinde yere göndermiş olduğu Hefaistos yunan tanrılar ailesinde demircilik tanrısıdır. Atena kalkan tanrıçası, dolayısıyla şehirlerin koruyucusu olarak ün salmıştır.

Güneş tanrısı Helios'tur ama bu pek varlık gösterememiş onun yerine aydınlık tanrısı Apollon çok tutulmuştur. Apollon iyilikle doludur ama kızınca yeryüzüne yıldırımlar yağdırmaktadır. Kızkardeşi olarak Artemis gösterilir. Yunanlılarda kadın ve doğum tanrıçasıdır.

Hermes'se tanrıların habercisi olup, ölülerin ruhlarını yeraltına götürmektedir. Seyyahların, tüccarların ve hırsızların koruyucusudur.

Diyonizos ise toprak, bitki ve bereket tanrısıdır ve özellikle şarabın koruyucusudur.

Demeten yunanlılar tarafından toprak, tarım ve tarım sayesinde düzene giren aile hayatı, fakat ölüler toprağa bırakıldığından ölüm tanrıçası sayılmıştır.

Su tanrılarının en büyüğü denizlerin ve göllerin tanrısı sayılan Poserdon'dur. Poseidon adaların ve karaların dengesini sağlar. Bazense bu dengeyi bozması sonucunda depremler meydana gelirdi. Poseidon'un karısı gene bir deniz tanrıçası olan Amfitrite'tir.

Deniz köpüğünden doğmuş olan Afrodite gök ve aydınlık tanrıçası olmasının yanında cinsellik ve üreme tanrıçasıdır.

Başlıcalarını saydığımız bu tanrı ve tanrıçaların arasında halk geçmişi çok eskilere dayanan birçoğu taş, bitki, hayvan şeklinde gösterilen yerli tanrılara da tapmıştır.

Yunanlılar bazı hayvanları da mesela Teselya'da leylekleri, Delfoi'de kurdu kutsal saymışlardır.

Ölüler kültü:

Ölüler kültü yunan orta çağında oldukça gerilemiştir. Bu dönemde çok gerçekçi görüşler vardır; her ne kadar bu dünya dışında bir öbür dünya vardıysa da bu dünya oldukça soğuk, ışıksız, renksizdir. Ruhlar burada birer gölge gibi dolaşmaktadır.

İyon çevreleri için karakteristik bir görüş olan iyi yaşamak ve mümkün olduğunca hayattan zevk almak kaygısı öbür dünya görüşlerinin gelişmesine engel olmuştur. Hatta bu görüşün etkisi altında cesetlerini yakmışlardır. Ancak bu tüm Yunanistan'da yaygınlaşmamıştır.

Gene de ölüler için tüm turaklı cenaze törenleri düzenlemişlerdir. Mezarın inşaası ile birlikte ruhun cesetten

tanrının ayrıldığı ve Hedes'in diyarında gölge olarak dolaşmasının sağlandığı görüşü hakimdir.

Tapınaklar:

Yunanlıların tanrıları insan şeklinde görme eğilimleri, bunların heykellerini içine alabilecek ve koruyabilecek tanrı evleri ve tapınaklar yapılması fikrini doğurmuştur. Bu yerlerde tanrı heykellerini ve kutsal eşyalarını koruyan tapınaklar megaron şeklindeydiler.

Sonraları megaron'un etrafı bir sütun çemberiyle çevrilmek suretiyle tapınaklar çevrelerinden ayırt edilmiş, daha görkemli bir hal alarak, bugün alıştığımız formlarına kavuşmuşlardır.

Rahipler ve Kahinler:

Bir yunan tapınağı herşeyden önce bir tanrı evi olduğu için içine girip dua edilmezdi. Din törenleri tapınağın önünde duran sunağın etrafında yapılırdı. "Hiereus" adını taşıyan rahipler din törenlerini idare etmek ve tanrıların heykelleriyle kutsal eşyalarını korumakla görevliydiler.

Yunan rahipleri olağanüstü insanlar olarak kabul edilmezlerdi, devlet memuru olma özelliklerini taşıyan herkes rahip olabilirdi, çünkü rahiplik bir devlet memurluğuydu. Bu yüzden yunan dini doğmatik bir şekil kazanmıştır.

Yunanistan'da herkes kendi tanrısını seçmekte, dinini kendi dünya görüşüne göre yorumlamakta serbestti. Bu yüzden din her zaman tazeliğini korumuştur ve diğer dinlere, düşüncelere karşı büyük tolerans sahibi olmuşlardır.

Rahiplerin yanında "montis" adı verilen, göreve gelecek için öğütlerde bulunmak ve tanrıların isteklerini öğrenmek olan kişiler yer alıyordu. İlk önce bunlar pek kale alınmamışsa da sonradan Mezopotamya'nın etkisiyle gaipten haber verme hüneri bir bilim sayılmıştır.

Bazı büyük tanrıların kahinlik gücü olduğu inancı sürekli varolmuştur. Yunanlıların en büyük kehanet tanrısı Apollon'dur. Apollon'un Delfoi'deki tapınağı bir kahinlik ocağı niteliğindeydi.

Delfoi kahininin Yunanlıların siyaset, din, kültür tarihinde yeri büyüktür. Bu kahin eski töre ve adetleri ıslah etmiş devlet teşkilatının değişikliklerinden kan davalarının neticelendirilmesine kadar heryerde varlık göstermiştir.

Gücünü en çok 8. yüzyılda başlayan kolonizasyan hareketlerinde göstermiş yerlerin saptanıp, teşkilatların kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Spor Yarışmaları:

Eskiden Ege bölgesinde, Girit'de adet olduğu gibi yunan orta çağında da tanrılar şerefine spor, müzik, şiir yarışmaları düzenlenirdi. Bunlara örnek olarak Girit'deki boğa oyunları verilebilir. Cenaze törenlerinde araba yarışları, boks, güreş, koşu, kargı oyunları yapılırdı.

M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren bu yarışmalar ve bayramlar tanrı adına düzenlendi; yunan gençleri idmanlarını çıplak olarak yapar ellerinden gelen tüm çabayı sarf ederlerdi. Ödülleri ise kazandıklarında başlarına konacak bir zeytin dalı

çilengi, heykellerinin yapılması, böylelikle ulusal kahraman düzeyine yükseltilmeleriydi.

Bu bayramların en eskisi "Olimpiyad"lardır. Ülkenin her yöresinden gelen yunanlıların kaynaştığı yer olan bu bayramlar yunan ırk ve kültürünün bir bütün meydana getirmesinde etkili olmuştur.

Sanat-Mimarlık:

Yunan orta çağında Dor göçleri ve bunların yarattığı karışıklık sebebiyle sanatta gerileme gözlemlenmektedir. Bu çağda kalın surlarla çevrili şatolardan yada kubbeli mezarlardan hiç iz yoktur.

Mimaride bu döneme ait özellik tapınağın şehrin ortasına oturtulmuş olmasıdır.

İyonya'da bu çağa ait pek az yapı bize kadar gelmiştir. Efessos'da büyük Artemis tapınağının altında daha dört inşa dönemi saptanmıştır.

Bu dönemde Girit ve Anadolu'da eskiden beri açık hava tapınakları bulunuyordu, bunların uzun bir gelişimden sonra tanrı evi şekline sokulduğu görülüyor.

Somos'daki Hera tapınakları bilinen en eski İyon tapınaklarıdır. Bunlar da tüm tapınaklar gibi yavaş yavaş, her geçen yıl yeni birşeyler eklenerek geliştirilmiştir.

Yunan orta çağı evleri oval, mihraplı ve dört köşeli planlar göstermektedir. Bunların en eskisi M.Ö. 900'lü yıllardan

kalmadır. Oval evler İyonya kıyılarından Yunanistan'a geçmiş ve hatta İtalya ve İspanya'ya dek yayılmışlardır.

Mihraplı evlere en çok Yunanistan'da rastlanıyor. Dört köşeli evler hakkında ise kazılardan çok tapınaklardan çıkarılan ev modellerinden bilgi ediniyoruz. Evlerin yanında bulunan ankovanı şeklindeki yapıların tahıl ambarı olarak kullanıldığı sanılıyor.

Keramikler:

Bu dönemde keramiklerde geometrik uslup ortaya çıkmıştır. Bu vazoların üzerinde geometri şemasına uydurulmuş hayvan, insan motifleri yer alıyordu ve cenaze törenleri, spor yarışmaları, deniz ve kara savaşları, günlük yaşam betimleniyordu.

Atina vazolarının üstün tekniği ve karakteristiği pek çok bölgeyi etkisi altına almıştır.

Madeni Eserler ve Heykeller:

Geometrik uslup madeni işlerde de kadını göstermektedir. Serit levha, iğne başları ve kazan gibi bakır ve tunç eserler üzerinde çizgi yada kabartma şeklinde yapılmış tasfirler veya tunçtan, luldu yapılmış ilkel insan ve hayvan heykelleri bunu göstermektedir. Yapıldıkları merkezler Atina ve Olimpiya'dır.

Bu tarihlerde tapınaklar için yapılmış tanrı heykelleri de vardı ama bunlar tahtadan yapıldığından günümüze kadar ulaşmamıştır.

M.Ö. 8. yüzyıldan sonra deniz ulaşımı ve ticaretin gelişmesi ile birlikte farklı kültürlerin etkileri Yunan geometrik uslubunun kuruluk ve sertliğini gidermiştir. Yavaş yavaş vahşi hayvanlar, doğu bitki motifleri de eserlerine yansımış, düz ve köşeli hatların yerini yuvarlak ve eğri hatlar almıştır.

Böylece geometrik uslubun yerini "şarkkari" yada "orientalizon" uslup geçmiştir ki bu uslup da gelişmiş şeklini M.Ö. 700 yıllarına doğru almıştır.

YUNAN ORTAÇAĞININ SONU; KOLONİLERİN KURULMASI

Kolonizasyonun Nedenleri:

Dor'lar Yunanistan'ı istila ettikten sonra uzak ülkeler hakkında bilgi toplamışlar ve M.Ö. 750-550 tarihleri arasında uzak ülkelerde koloniler kurma çağı başlamıştır.

bu kolonizasyon hareketlerinin başlıca nedeni Yunanistan'ın küçük, dağlık ve tarıma elverişli az toprağının oluşumudur. Ve bu topraklar artan nüfusa az gelmiştir. Yapılabilecek iki şey ya komşu ülkeleri istila etmek yada deniz aşırı ülkelerde yeni topraklar elde etmekti.

Yunanistan'da genişlemek mümkün olmadığından, nüfus fazlalarını deniz yoluyla başka ülkelere sevketmişlerdi. Göç etmek yeni bir kavram değildi ama bu kolonizasyon hareketlerinin özelliği yunanlıların gerek Akdeniz, gerekse Karadeniz'in bazen en ücra köşelerine dek sokulmuş, tarihleri belirsiz kavimler arasına yerleşerek Yunan kültürünü geniş bir alana yaymış olmalarındandır.

Bu hareketlerinin ikinci nedeni ticari ve ekonomiktir. Yunanlılar kendilerine gerekli ham maddeleri bulmak ve yeni pazarlar elde etmek için de koloniler meydana getirmişlerdir.

Anadolu'da yaşayan yunanlılar ise geniş hiterlandlarından dolayı kolonileşmeye ihtiyaç duymamış, ancak Lidya krallığının ticaretlerine engel olmaya başlamasından sonra koloni kurma ihtiyacı hissetmişlerdir.

Kolonilerin Kuruluş Tarzı ve Karakteri:

Yunanlılar koloni kuruluşundan çok sistemli hareket etmişlerdir. Kafilelerin başında "oikst" denen önder bulunurdu ve bu kişi Delfoi kahinine danıştıktan sonra şehrin yerini tayin ederdi. Bu kişi şehri kurup teşkilatlandırır, öldüğünde şehir merkezine gömülür ve ona bir yarıtanrı gözüyle bakılırdı.

Koloniler anaşehirlerden bağımsızdı. Yurttaşlıkları anaşehre bağlı değildi, ancak aynı tanrılara inanırlar, aynı takvimi uygularlardı. Şehir hukuku ve file'lerin düzeni de birbirine benzerdi.

Apoikia'dan sonra kurulmuş koloniler farklıdır, çünkü bunların halkı anaşehir yurttaşı sayılırdı.

Bu kolonilerde "emporion" adını taşıyan pazar yerleri de vardı. Yunanlılar kolonilerini genellikle deniz kenarında kurmuşlardır. Ancak istisna hallerde İtalya ve Sicilya'da olduğu gibi iç bölgelere sokulmuşlardır.

İkiyüzyıl süren kolonileşme hareketi sonunda yunanlılar tüm Akdeniz ve Karadeniz'e yayılmışlardır. Ancak M.Ö. 6. yüzyılın sonrasında Pers'ler ve Etrüsk'lerle birleşen Kortacalılar yunanlılara karşı cephe alınca kolonileşme hareketini sekteye uğratmışlardır.

Akalar elde ettikleri yerleri kendi topraklarına katmışlar, fenikelilerse kolonilere ekonomik ihtiyaçlarını karşıladıkları sürece bir pazar gözüyle bakmışlardır, ama yunanlılar

kolonileri ikinci bir yurt kabul ettiklerinden Fenike kolonileri gerilerken, kendi kolonilerini geliştirebilmişlerdir.

Yerlilerle Yunanlılar Arasındaki İlişkiler:

Kolonilerde yunanlılarla yerli halk arasında ilişkiler halkın uygarlık düzeyine göre değişmiştir. Çok iyi teşkilatlanmış halkların yaşadığı bölgelere kanlı çarpışmalara rağmen girilemezken, yabancıların kıyılarına yerleşmelerini bir alış-veriş sayan bazı kavimler, yunanlılarla çok dostça geçinmişlerdir.

İlk önceleri ırklarının ayrılığına çok önem veren yunanlılar mesela Mısır'da yerli halkla evlenmeyi yasak etmişlerdi. Kendilerine "Hellen" yabancılara da "Barbaros" adını takmışlardır. Ancak birbirlerini tanıdıkça aralarındaki yabancılık azalmış ve ırk karşılığı meydana gelmiştir.

İtalya ve Sicilya Kolonileri:

İtalya ve Sicilya'da meydana getirilen koloniler cografi mevkilerinden dolayı kısa bir zeminde hem ekonomik hem siyasal bir göç olmuşlardır.

Yerli kavimlerle yapılan çetin savaşlardan sonra Ahhayalı'lar ve Orta Yunanistan kolonistleri Metapont, Sibaris, Krolun Kavlonia, Terina, Poseidoia'yı kurmuşlardır.

Sparta'lıların kurduğu Toros (Toranto) zaten eski bir ticaret ve sanayi merkeziydi.

Halkisli'ler yunanlılardan önce bu kıyılara çıkmışlar ve Naksos, Katanin, Ortigya, Zankle, Milai, Himera'yı kurmuşlardır. Kurdukları Kime şehri de çok önemli bir merkezdir.

Yunan tanrı ve mitosları en çok Latin ve Etrüsk evlerine girmişler, bu kavimlerin kültürlerinde etkili olmuşlardır. Napoli de bu dönemlerde kurulmuştur.

Karintli'lerse, Korfu adasını işgal etmişler, oradan Sicilya'ya ayak basmışlar ve Sirakuzai'yi kurmuşlardır. Bunu Akrai, Kasmenai Kamerina gibi şehirlerin kurulması izlemiştir.

Megaralılar Hiblaia ve Selinus'u, Kodos'lular ise Gela ve Akragos şehirlerini kurmuşlardır.

Bu koloniler sayesinde kuzey, doğu ve güney kıyıları yunanlıların eline geçmiş oluyordu.

Fransa ve İspanya Kolonileri:

İtalya'nın Adriyatik denizi boyunca uzanan doğu kıyıları Dalmaçya'dan geldikleri anlaşılan İlkiryalı kavimlerin elinde idi. Yunanlılar buralara girememişlerdir.

Fakat Galya'da (Fransa) durum farklıydı. Fokeialı'ların burada kurduğu koloni büyük zenginlik ve refahı kavuşarak güney Fransa kıyılarındaki kolonizasyonun başlıca merkezi olmuştur.

Burada kurulan koloniler arasında en önemlisi Nikaiu (Niu)'dır. Kapsadığı ormanlardan dolayı önemli olan Kirnos

odasında tutunmaya çalışan yunanlılar Etrüsklerle birleşmiş olan Kartalara karşı duramamışlardır. M.Ö. 540 yıllarında Alalia deniz muharebesinden yenik çıkmışlardır.

Ege Denizi, Boğazlar ve Marmara Kolonileri:

Buralarda yunanlıların yanında Malkidike, Eretrialılar ve Korintliler koloni kurmuşlardır. Makedonyalı Filip II zamanında burada 32. yunan şehri vardı. Bunların en önemlilerinden biri Peloponnes harbinde büyük rol oynayacak Korint'in kolonisi Potideia'dır.

İyon'larla Trak'lar koloniler yüzünden sürekli savaşmışlardır buna rağmen, aralarındaki kültür iletişimi devam etmiştir.

İyon'lar Maroneia ve Abdera şehirlerini kurmuş ve Tasos (Taşoz) adasını kolonize etmişlerdir.

Aiol'ler de Maditos, Sestos, Ainos şehirlerini kurmuşlardır.

Megaralı'lar M.Ö. 680'de Kalhedon (Kadıköy ve bundan 17 yıl sonra Bizantiyon'u (İstanbul) kurmuşlardır. Kalhedon'un Bizantiyon'dan önce kurulmuş olması tüm tarihçileri hayretler içinde bırakmıştır.

Megaralılar Bizantiyon'dan sonra "Herekleia Puntike" (Ereğli) kolonisini kurmuşlardır.

Karadeniz Kolonileri:

Miletuslu'lar koloni hareketlerine M.Ö. 670 yıllarında başlamışlar ve Ege bu dönemlerde dolmuş olduğu için

Marmara ve Karadeniz kıyılarına uzanmak zorunda kalmışlardır. Miletoslu'lar ilk önce Alordos'u, Kieikos'u (çanakkale dolayları) ve Kios (Gemlik) kolonilerini kurmuşlardır.

Miletos'lular ticaret ve balıkçılık merkezi olmaya elverişli birçok bölgeye yerleşmişlerdir: Sinope (Sinop), Amisos (Samsun), Kerasos (Giresun) ve Trapezus (Trabzon) gösterilebilir.

Karadeniz'in batı, kuzey ve doğu kıyılarında balıkçılık istasyonları, kırım yarımadasında ve Kafkasya kıyılarında ise ticaret limanları kurulmuştur.

Bu kıyılar koloni kurmaya elverişliydi, çünkü buralarda kurulmuş olan hiçbir devlet İyon'lara ciddi şekilde karşı koyacak güçte değildi. Bu bölgelerin hiterland'ları oldukça verimli yerlerdi.

Doğu Akdeniz, Mısır ve Kirene Kolonileri:

Aiol'ler ve İyon'lar kendi ülkelerine yakın olan doğu Akdeniz'de koloniler kurmuşlardır. Side (Eski Antalya), Aspendos (Belkıs), Perge (Aksu) bunlardandır.

Yunanlılar dağlık Kilikya dışında Asurlu'ların elinde bulunan topraklarda tutunamamışlar, tutunabilmek için Asurlu'ların yıkılması gerekmiştir.

İyon'lar Mısır'da Mısır kralının izniyle Navkratis adlı bir şehir kurmuşlardır. Geçici olduğundan Navkratis yurttaşı sayılmayan yunanlıların baş tanrıları, Apollon, Hera ve Zeus

idi. Bu şehrin rağbet görme sebebi Afrika ile Akdeniz ticaretinde çok önemli bir yer almasından kaynaklanır.

Tera adasında oturan Dor'ların Mısır'ın batısında kurdukları Kirena kolonisi Afrika içlerinden gelen büyük kervan yollarının sonuna rastlayan ve denizden iki mil mesafede bulunduğundan büyük bir transit merkezi, hem de elverişli topraklarıyla bir tarım merkeziydi.

YUNAN TARİHİNİN ARKAİK ÇAĞI

(M.Ö. 7-6. Yüzyıllar)

SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK DEĞİŞİKLİKLER

Sınıflar Mücadelesinin Başlangıçları:

Yunan orta çağında krallıkların yerini, aristokratik hükümetlerin aldığını söylemiştik. Sadece "polis" teşkilatı olmayan yerlerde krallıklar yaşamaya devam etmişlerdir.

Bu dönemlerde aristokratlar sırf kendi menfaatlerini düşündüklerinden halkı çok ezmişlerdir. Çiftliklerinde hububat yerine daha karlı olan şarap ve zeytinyağı üretmişler, gitgide zenginleşen aileler karşısında köylüler kendi varlıklarını korumada bile zorlanmışlardır.

Zenginlerin baskısı altında toprakları yok pahasına elden çıkmış, ağır borçlar yüzünden özgürlüklerini kaybetmişler ve dağlık bataklık bölgelere sürülmüşlerdir.

Köleliğin Ortaya Çıkması:

Koloni hareketleriyle aralarındaki ekonomik fark bir kat daha büyüyen aristokratlarla halk arasındaki gerginlik çok geniş alanlara da yayılmıştır. Sanayinin gitgide gelişmesiyle iş gücü açığı ortaya çıktığından kölelik başlamıştır.

Gerçi eskiden yunan evlerinde çalışan savaş esiri köleler yok değildi ama pazarlarda mal gibi alınıp satılan kölelere ancak bu dönemde rastlanır.

Belirli bir gündelikle çalışan işçilerin yerine boğaz tokluğuna ve istenilen alanda çalışan kölelik ilk önce İyonya'da daha sonra İstmos bölgesinde yayılmıştır. Köleliğin yanında özgür işçiler ve zanaatçılar ortada kalkmamıştır.

Sikkenin İcadı:

Yunan ortaçağının sonlarında Mezopotamya'nın etkisiyle altın ve gümüşün mübadele aracı olarak kullanıldığını söylemiştik. Bunu sikkenin icadı takip eder. Ağırlığının ve ayarının doğruluğu hükümet tarafından üzeri damgalanmak suretiyle onaylanan, kolay taşınabilir bir şekilde devletin sınırları izinde geçen ödeme aracı "sikke" adını almıştır.

M.Ö. 7. yüzyıl sonlarında Lidya'lılar ilk sikkeyi icat etmişlerdir. Buradan da İyonya'ya, Yunanistan'a, Atina'ya geçmiştir.

Yunan ülkelerinde en geçerli sikke sistemlerinden Aigina sistemi kullanılmakta Peloponnes kıyılarında ve Attika'da, Halkis sisteminin ise İyon şehirleri, koloniler ve Korint'de kullanıldığı bilinmektedir.

Sınıf Mücadeleleri ve Kanunların Yazı ile Saptanması:

7. yüzyılın başlıca özellikleri para ekonomisine geçiş ve köleliktir. Bu yüzden gelişen ekonomik hayatta sonunda tüccar, sanayici, gemici, işçi ve küçük zanaatçılardan ibaret bir orta sınıf ortaya çıkmıştır.

Bu orta sınıf aristokratların ekonomi hayatına karışmaları karşısında köylülerle birleşerek aristokratlardan hak istemişler ve bir sınıf mücadelesini başlatmışlardır. Bu mücadelede "demos" adını alan halk tabakaları, hukuka korunmaları için kanunların yazı ile saptanmasını istemişler ve Yunan şehirlerinde birçok isyanlara sebep olduktan sonra İyonya'da "aisimnetes" başka yerlerde "nomotetes" adını taşıyan diktatör yetkiye sahip kişilerce yazıya geçirilmişler ve bu işle ilgili birtakım komisyonlar görevlendirmişlerdir.

Başka şehir devletlerinde de aynı zamanda bunların ekonomik ve siyasal ihtiyaçlarını karşılayan birtakım kanunlar çıkarılmıştır. Eskiden beri hukuka önem veren Girit'de 12 levhalık Gortin kanunu hazırlanmıştır.

Kanunların yazı ile saptanması yeni birşey değildi. Eski doğu kavimleri, Sümerler kanun çıkarmışlar, babil kralı Hammurabi kanunları ise tarihe büyük ün salmıştır.

Yunan kanunlarının ortak özelliği insanların toplum yada tanrılarla ilişkilerini düzenlemek, işlenen suçların cezalandırılmasını ki, bu konuda en geçerli kanun göze göz dişe diş prensibini sağlamaktı.

Bu kanunlar ekonomik hayatın ilerlemesi ve gelişmesi için de bazı kanunlar ortaya koymuştur. Kanunlar gerek resmi, gerekse sosyal hayatta sağlam temellere dayanan bir düzen kurmak ve aristokrasinin imtiyazlı mevkiini ortadan kaldırmak kaygısını taşımaktaydılar.

TİRANLAR

Halk kanunların saptanmasıyla yetinmemiş, devlet işlerine aktif olarak katılıp yüksek mevkilere çıkmak için de hak talep etmiştir. Yaptıkları mücadele sonucunda hükümete katılmak için "asillik" yerine servet ve gelir gözönünde bulundurmaya yönelik anayasalar yapılmıştır.

Sınıf mücadelelerinin böyle devam etmesiyle aristokratik hükümetin yetkileri daraltılmış, hatta bazı şehir devletlerinde demokratik düzen kurulmasına dek gidilmiştir. Ancak İyonya ve İstmos gibi şehirlerde aristokratik hükümetle demokratik rejim arasında yer alan yeni bir hükümet şekli "tiranlık" ortaya çıkmıştır.

Tiranların Niteliği:

Yunanlılar, hangi halk tabakasına mensup olursa olsun halkın güven ve sevgisini kazanmış, bir hükümet darbesi sonucunda tek başına saltanat sürmeye başlamış kişilere tiran denilmiştir.

Tiranlarla krallar arasındaki fark, tiranların kanunsuz yollarla başa geçmeleridir.

İlk başta Tiranların yaptıkları, ekonomiyi ve kültürel yaşamı geliştirmeleri halkın hoşuna gitmişti ama özellikle yönetimi ellerinden kaçıran aristokratlar bundan hiç hoşnut değillerdi ve fırsat buldukça Tiranlara suikast düzenliyorlardı. Bir süre sonra halk da tiranların olumlu yönlerini görmemeye başlamış, yönetimden hoşnutsuz olmuşlar ve tiranlıkları yıkmaya çabalamışlardır.

İyonya Tiranları:

Tiranların ilk önce İyonya'da ortaya çıkmasının sebebi Lidya kralının yarattığı tehlikeye karşılık, hükümetin ve ordunun idaresini yetenekli bir kişinin eline vermek kaygısıdır.

Gerçekten 7. yüzyıl sonlarında başa geçen Miletoslu Trasibulos kendisinden beklenenleri başarıyla gerçekleştirmiştir. Onyıl için ülkenin başına geçen Pittaksos Lesbos'taki sınıf mücadeleleri yüzünden aristokratlarla halk grupları arasındaki gerginliği yok etmiş on yıl boyu ülkeye huzur getirmiştir.

Büyük İyonya tiranlarının sonuncusu Samoslu Polikrates'dir. Anadolu'daki yunan şehirlerinin Pers baskısı altında bulunduğu bir dönemde başa geçmiş ve izlediği politikalarla çok başarılı olmuş, Ege denizini egemenliği altına alarak, sarayında oldukça tumturaklık bir biçimde yaşamıştır. Fakat bir tuzağa düşürülerek öldürülmüştür.

Yunanistan Tiranları:

Yunanistan'da Korint şehrinde Bakhiad ailesinin elindeki hükümeti "Basilous" ünvanını takınan Kipselos devirmiştir. Daha sonra alt sınıflar lehine bir takım tedbirler alarak (toprak dağıtmak gibi) yerini sakğlamlaştırmış, yeni koloniler kurmuş ve Korfu adası üzerinde egemenliğini pekiştirmiştir.

Korint asıl altın çağını Kipselos'un oğlu Periandros zamanında yaşamıştır. Periandros da alt tabaka insanların haklarını korumuş, sermayenin tek elde birikmemesi için köle alım satımını yasaklamış, Korint kanalını açmak teşebbüsünde

bulunmuş, bu sayede pek çok kişiye iş alanı sağlamış ve şehrini önemli bir ticaret ve sanayi şehri haline getirmiştir.

Sigeion şehri için Aina ile Lesbos arasında çıkan anlaşmazlıkta Periandros'un hakem kolarak seçilmesi yunan dünyasında tirana karşı gösterilen saygıyı açığa vurmaktadır. Fakat ölümüyle birlikte Korint'de tiranlık devrilmiş, yerine tüccarlar ve sanayicilerin idare ettiği demokratik bir rejim geçmiştir.

Sikyon şehrinde de bazen Andreos, bazen Orntegoras olarak gösterilen kişi tiran olarak iktidara çıkmış ve bu kişi de halkı korumuştur. Ortagoras öldükten sonra Sikyon hiçbir zaman eski siyasal önemine kavuşamamıştır.

İstmosta halkla aristokratlar arasında sınıf mücadelesi bayağı artmışken kısa bir süre tiranlığa Tegenos getirilmiş ancak onun ölümüyle karışıklar tekrar baş göstermiştir.

Sicilya Tiranları:

Burada da ortayşa çıkan sınıf mücadeleleri ve yunanlıların yerli kavimlerle yada adanın batısında oturan Kortacalı'larla yaptıkları savaşlarda "tam yetkili komutan" olarak tiranlar başa geçmişlerdir.

Bilinen en eski tiran Leontinoilu Panaitios (7. yüzyıl sonu) en zalimi Akrayaslı Falaris (6. yüzyıl başları)'dır.

Diğer Sicilya bölgelerinde tiranlık ancak Kartacalı'ların büyük bir devlet haline gelmesi nüfuzunu Sicilya'ya doğru genişletmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

ARKAİK ÇAĞDA YUNANİSTAN

Atina'nın Devlet Teşkilatı, Sosyal ve Ekonomik Gelimişi:

Yunan orta çağının sonlarına doğru Atina'nın başına aristokratların yerine "arhon" adını taşıyan üç yüksek memurun geçtiğini söylemiştik. Bunların birincisi "arhon" ünvanıyla en yüksek mülki otoriteyi temsil etmekte, ikincisi "basileus" ünvanıyla eski kraldan başkası olmayıp hükümetteki din işleriyle meşgul olmakta, "polemorhos" adını taşıyan üçüncü arhon ise askerlik işleriyle meşgul olmakta ve devletin silah kuvvetlerine kumanda etmektedir. Bu üç büyük arhon'u "tesmodet" adı verilen altı orhon izlemekte bunlar hukukun koruyucusu ve yargıç olarak görev yapmaktadır. Sadece bir yıl için seçilen bu dokuz orhon yeni aristokratik hükümetin özünü meydana getirmekte ve icra gücünü ellerinde bulundurmaktadırlar.

Arhon'ların yanında bir aristokratlar meclisi vardı, bunlara "areopog" denirdi. Siyasi, dini ve hukuki sorunlarda hükümet için bir çeşit danışma kurulu görevi görüyordu. Fakat asıl yönetim hakkı "ekklesia" denen halk meclisinin elinde idi. Siyasal haklara sahip yurttaşlardan kurulan bu meclis devlet memurlarını seçer, kanun çıkartır, harp, barış, ittifak konularında karar alırdı.

Halk büyük çiftlik sahipleri, tüccarla ve sanayiciler ve küçük toprak sahipleri olmak üzere üçe ayrılıyordu.

Yunanistan'ın başka yerlerinde olduğu gibi burada da çiftlik sahipleri yavaş yavaş tarımdan daha çok kar getiren bağcılık, zeytinciliğe geçmişler ve zenginleşmişlerdir. Bu arada halkın durumu gitgide fakirleşmiş, zenginlerden aldıkları borçları ödeyemediklerinden ya toprak kölesi olmuş yada dış ülkelere köle olarak satılmışlardır.

Bu durum M.Ö. 600 yılına dek sürmüş ve bu dönemde köylülerin elinde hemen hemen hiç toprak kalmamış ve tüm Atina birkaç zenginin eline geçmişti. Bu arada Megara tiranı Teagenes'in damadı Kilan bir tiranlık denemesine girişmiş ancak başarılı olamamıştır.

Bu nazik durum karşısında Atina aristokratları köylü ile uzlaşarak bazı siyasal ve sosyal reformlar yapılmasına izin verdiler.

Drakon Kanunları:

Drakon kanunları bir ceza kanunudur. Kan gütme davalarını önlemek üzere getirdiği birtakım düzenlemelerle bunları bir hayli azaltmıştır. Fakat, Drakon kanunları aristokratların tarafını tutuyordu ve bu orta tabaka insanları olumsuz etkiliyordu.

Aristokratlar bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için Solon adında birini arhon seçtiler ve alt tabakalarla aralarında bir "barışçı" rolü oynaması ve Atina'nın siyasal, sosyal, ekonomik hayatında esaslı reform meydana getirmesi için olağanüstü yetkiler verdiler.

Solon'un Reformları:

Solon ilk iş olarak borçlar kanununun cezalarını hafifletmiştir. Borca karşılık insanın rehin gösterilmesi usulünü ortadan kaldırmış, tüm borçları silmiş, aristokratların topraklarını sanırlandırıp bir bölümünü halka dağıtmış, dış devletlere sahlon köylüleri satın alarak bunlara özgürlüklerini vermiştir.

Bütün bu köklü değişimler köylüler lehine görünse bile aristokratların işine yaramıştır. Gene de köylüler tam bir özgürlüğe kavuşana dek savaşmayı sürdürmüşlerdir.

Solon Atina'nın ekonomik kalkınması için buğday ihracatını yasaklamış, para ve ölçü sistemini değiştirmiş, Evbola sistemini kabul etmekle Atina ekonomisini Aigina'ya karşı bağımsız kılmıştır. Solon aynı zamanda yeni bir sosyal düzen ortaya atmıştır. Bu düzende yurttaşlar asilliklerine göre değil, mal, mülk ve gelirlerine göre dört sınıfa ayrılıyor, buna göre siyasal hakları ve askerlik ödevleri belirleniyordu.

Halkı dört sınıfa ayırıyordu:

1) 500 kilo buğday, zeytinyağı yada şarap üretenler
2) 300 " " " " " "
3) 150 " " " " " "
4) "Tet"ler (yani geliri olmayanlar.)

Halk gelirine göre askere alınıyordu. Yalnız ilk üç sınıf askerlikle yükümlüydü. Birinci ve ikinci esınıf insanları atlı, üçüncü sınıf insanları piyade olarak askere alınıyordu.

Vergilerde bu dört sınıfa göre düzenlemişti ve yine ilk üç sınıftan vergi alınıyordu. Devlet paraya ihtiyacı olduğunda, yurttaşların serveti üzerinden vergi alırdı.

Her yurttaş hükümet işlerine katılma konusunda kendi sınıfı düzeyinde katılım sağlayabiliyordu. Yalnız ilk üç sınıf devlet memuru olabiliyordu. Tet'ler yalnız halk meclislerine ve yeminli hakimliklerden müteşekkil mahkemelere girme hakkına sahipti.

Solon bir de "dörtyüzler meclisi" kurmuştu. Atina'daki dört kabilenin çıkardığı yüzer kişiden oluşan bu meclisin halk meclisinde görüşülecek işler hazırlamakla görevli olduğu kabul edilebilir.

Solon'un yaptığı bu reformlar sonucunda Atina süratle kalkınmıştır. Meydana getirdiği kurallar Atina'da yüzyıllarca yaşamış Pers harbinden sonra kurulan "Attiko-Delos deniz birliği"ne giren şehirler arasında yayılmış, Hellenizm çağı iskenderiye şehrinin teşkilatı ve kanunlarına örnek olmuştur.

Reformlardan Sonraki olaylar:

Pek tabii ki bu reformlardan memnun olmayanlar da vardı. Aristokratlar toprak kaybettikleri ve borç para verdikleri için yanıyorlar, halk ise yeterince toprak elde edemediğini düşünüyordu.

Bu reformlardan sonra Atina'da bazı karışıklıklar çıkmıştır ama gene de Atina sağlam bir dış siyaset izleyecek kadar güçlü idi.

Peisistratos'un Tiranlığı ve İzlediği İç Siyaset:

Peisistratos faal ve girişken bir partici, uzun görüşlü, kurnaz bir diplomat ve yetenekli bir komutandı.

M.Ö. 560-561 yıllarında tiran oldu. Solon buna karşı çıktıysada bir süre sonra ölünce rakipsiz kaldı, ancak tiranlığının, ilk yıllarında Atina aristokratlarının ve sanayicilerin oluşturduğu koalisyon karşısında Atina'dan uzaklaştırıldı.

Bunun üzerine Pangaion madenlerini ele geçirip (Trakya'da) ücretli askerlerden bir ordu kurdu ve bu orduyla Atina'ya girerek ömür boyu bir tiran olarak hüküm sürdü.

Solon'un teşkilatına el sürmedi, yalnız işin başına kendi adamlarını geçirdi. Bu arada arhon'ların ve areopag meclisi zayıfladı. Bu yüzden tiranlık yıkılınca Atina iktidarı genç ve dinç bir demokrasi üzerine kurulacaktı.

Köylüler sayesinde yükseldiğinden köylüleri korudu ve Atina tarımı geliştirdi, bu yüzden bu dönem köylünün altın çağı sayılmıştır.

Bu dönemde izlediği dış siyaset sayesinde Atina malları ve sanat eserleri Karadeniz'den Mısır'a kadar yaygınlık gösterir.

Mal bakımından iyi duruma gelmesinden kaynaklı bayındırlıkta çok ileri gitti. Bu dönemde mermerde Atina tapınağı, Artemis Bravronia'ya adanmış başka bir tapınak, pazar meydanı, g musluklar çeşme gibi şeyler yapıldı.

Sarayın ve devletin masrafları artınca toprak ve emlak üzerinden gelirin % 10'u veya % 5'i oranında vasıtasız bir vergi koydu.

Peisistratos'un Dış Siyaseti:

Peisistratos yeni fetihlere girmekten kaçındı. Yalnız Atina sınırlarını güvence altına aldı. Amacı Atina'nın ticari çıkarlarına uygun olarak koloniler kurmak, siyasal dostluk ve iltifatları geliştirmek suretiyle, Balkan yarımadasının kuzeydoğu bölgelerinde, Makedonya ve Trakya kıyılarında, Boğazlar ve Ege denizinde üsler elde etmek ve bu üsler aracılığıyla ülkeleri nüfuzu altına almaktı.

Bunun için pek çok koloni kurdu ve ilişkilerini dostça yürüttü. Bir taraftan aristokratları tiranlık mevkiine çıkararak, tiranlığa taraftar olmayan şehirler yada monerşiye kayan devletlerle dostça ilişkiler kurarak Atina'nın dış nüfuzunu genişletmeyi başladı. Atina M.Ö. 5. yüzyıldaki görkemini bir tirana borçludur.

Peisistratos'un Oğulları ve Tiranlığın Sonu:

Peisistratos öldükten sonra oğulları babalarının gücü sayesinde iktidar oldular ama pek çok zorlukla da karşılaştılar.

Pers'ler Anadolu'da İyonya ve Aiolya'ya son vermişlerdi. Sisam tiranı Polikrates Pers'lerin tuzağına düşmüş, Naksos tiranı da Spartalılar tarafından devrilmişti.

Atina Çanakkale boğazındaki kolonisi Sigeion'u Pers'lere bırakmak zorunda kalmıştı ve günden güne tecrit ediliyor içte de tiranların mevkii sarsılıyordu.

M.Ö. 514 yılında Hipparkos iki asil Atina'lı tarafından öldürülünce yerine hiç kimseye güvenmeyen Hippias geldi ve halka dönük siyaseti bırakarak zalim bir tiran oldu.

Diğer taraftan hem Spartalılarla hem de sığınak bulmak kaygısıyla Pers'lerle ilişki kurması halkın gözünden düşmesine sebep oldu.

Bunun üzerine Atina aristokratları, Kleistenos'un başkanlığında birleşerek Atina'ya girmeyi denediler ama başaramadılar. Ancak sonra Spartalılar'la iş birliği yapıp Atina'ya saldırdılar ve yine yenildiler ama, bir yıl sonra dileklerini başardılar. Hippias'ın yaşamı bağışlandı ve Sigeion'a çekildi.

Tiranlığın yıkılmasından sonra Atina'da iç karışıklıklar meydana gelmiş, en sonunda Kleisteus iş başına getirilmişti.

Kleistenes'in Reformları:

Kleistnes başa geçtiğinde amacı sistemli bir plana göre köklü değişiklikler yapmak, aristokrasiyi ortadan kaldırmaktı.

Kleistenes Atina halkını on file'ye böldü. Ancak buradaki fule'ler tamamen cografi nitelikteydiler. Aynı zamanda

Attika'yı (Atina'yı) şehir (yani Atina), kıyı (paralia) ve "iç bölge" (mesogeios) olmak üzere üçe ayırdı. Bunlar da "trittis" yani üçte bir adını taşıyan on bölüme ayrıldı, bunlar ad çekmeyle birleştirilerek on file elde edildi. Bunu yaparken amacı üç farklı sosyal sınıfı birleştirmekti.

Bu file'ler içinde Attika'daki şehirler, kasabalar ve hatta köylerde "demos" adını taşıyan birlikler meydana getirildi. Bunlar yalnız mahalli işlere bakarlardı.

Önemli işler merkez hükümet tarafından yürütülüyordu. Kleistenes'in merkez teşkilatında yaptığı en büyük yenilik halkı kendinin seçtiği vekille aracıyla temsil eden bir meclis kurmuş olmasıydı. Bule adını taşıyan bu meclis 500 kişiden meydana geliyordu ve mali işlere, harp ve dış politika sorunlarıyla uğraşıyordu, aynı zamanda halk meclisinde görüşülecek maddeleri hazırladı.

Halk bu dönemde de halk meclisi sayesinde hüküm sürerlik haklarını elinde bulunduruyordu. Bir de "çanak çömlek mahkemesi" kurulmuştu. Bu mahkemenin amacı tiranlığı engellemekti. Her yıl bu konuda araştırma yapılır, eğer araştırma olumlu çıkarsa en az 6000 kişinin oyuyla bu kişi on yıl ülkeden uzaklaştırılırdı.

Attika'nın gerçek egemeni halk olduğundan bu yeni hükümet şekline "demokrasi" denmiştir.

6. Yüzyıl Sonunda Siyasi Olaylar:

Kleistenes'in reformları henüz uygulamaya başlamışken Spartalılar Tebailı'lar ve Hakisli'lerle birleşerek Atina üzerine

yürüdüler. Atina'lılar Pers'lerden yardım istedi ama Pers'ler çok ağır koşullar öne sürdüler ve Atina halkı bunları kabul etmedi.

Atina'ya girmelerine rağmen iki Sparta kralı arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden Atina'yı ele geçiremeden döndüler. Bunun üzerine Atina'lılar Halkis yöresindeki geniş toprakları işgal edip buraya 4000 göçmen yerleştirdiler.

Sparta ve Komşularıyla İlişkileri:

Bu dönemde Peloponnes'de en güçlü devlet Sparta idi. 7. yüzyıl ortalarına doğru Mesenya'lılar ayaklandılar ve "İkinci Mesenya Savaşı" çıktı. Çok uzun süren bu savaştan sonra Mesenya'yı tekrar ele geçirdiler.

Bu savaş sırasında Sparta Kimuria bölgesi için Argos'la harb etti. Bu savaşta da Sparta üstünlüğü ele aldı.

Sparta'daki Sosyal ve Askeri Değişiklikler:

Sparta'lıların komşularıyla yaptığı sürekli savaşlar sonucunda orduda bazı değişiklikler meydana gelmiştir.

Ordunun özünü "hoplit" adı verilen ağır silahlı piyadeler oluşturuyordu. Fakat "falank"lardan yani düzenli muharebe birliklerinden ikinci Mesenya savaşında söz edilmez. "Gimnet"lerde, yani hafif silahlı piyadeler savaşlarda pek büyük rol oynamıyordu.

M.Ö. 6. yüzyılda "falanks" harp teşkilatının özünü teşkil eder. Yurttaşlarına sıkı bir askeri eğitim vermek Sparta

devletinin en büyük kaygısı olmuş ve bunun için her Spartalı'nın kabullenmesi göreken tüzük ve buyrukların tümü komos yani düzen olarak gösterilmiştir.

Sparta halkı her zaman savaşa hazır olmak zorundaydı, savaşmaktan korkanlar vatandaşlık haklarını kaybedelerdi.

M.Ö. 7. yüzyılda Sparta dış etkilere açık bir ülkeyken ikinci Mesenya harbinden sonra helot'ların ayaklanacağı korkusuyla kendilerini tamamen dışa kapamışlardır. Bu korkudan kurtulabilmek için yapacakları şey ya helotlara özgürlüklerini vermek yada aşırı baskıcı bir tutum işlemekti.

Helot'lara özgürlüklerini vermek toplum yapısında çok köklü bir değişim gerektirdiğinden baskıcı bir tutum izlemişler ve dış dünyaya kapanarak bir kültür ve sanat merkezi olmaktan çıkmışlardır.

Peloponnes Birliği:

Kinuria ve Tirentis bölgeleri ve Kitera adası'nın zaptından sonra Spartalı'lar Tegealı'larla harb ettiler, fakat galip gelince bu devleti topraklarına katmak yerine ittifak yapmayı seçtiler. Böylece şehir devletlerini içine alan "Peloponnes Birliği" kuruldu. Yunan tarihinde ilk büyük kuruluş olan bu birliğe Sparta ile anlaşma yapan bu şehir girebiliyordu. Sonuçta bağımsızlıklarını koruyabiliyorlar, ancak bir savaş çıktığında Sparta'lılara destek oluyorlardı.

Sparta'nın ünü bu yolla doğuda duyuldu. Pers kralı Kiros'un yarattığı tehlike karşısında Lidya devleti Sparta'lılarla ittifak kurdu ama Lidya Pers'ler tarafından

yıkıldı. Durumları tehlikeye düşen Anadolu'daki bazı yunan şehirelri Sparta'lılardan yardım istediler, fakat Sparta'lılar birkaç sonuçsuz teşebbüs yapmakla yetindiler.

Deniz aşırı seferlerden hoşlanmayan Sparta'lılar İyonya ihtilaline karşı pasif kalmışlardır ama Pers savaşında Yunanistan'ın özgürlüğünün kurtarılmasında baş rolü oynamışlardır.

7. ve 6. Yüzyıllar Uygarlığı:

Edebiyat, Lirik Şiirler:

Bu çağda en çok Homeros destanları üzerinde çalışılmış, bu destanlar son şeklini almışlardır. Ayrıca Homeros'un etkisiyle ağızdan ağıza dolaşan destanlar Homeros tarzında işlenmiş ve bunlara "kiklos destanları" denilmiştir.

Gene bu dönemde lirizmin ilk temelleri anılıyor ve kişisel duyguları açığa vuran birtakım lirik eserler yazılıyor. Bunu yapan şairlerin başında Hesiodos gelmektedir. Meseodos "işler ve günler" (Erga Kai Hemerai) adlı eserinde kendisi ve kardeşinin başından geçenleri anlatırken "Teogania" adlı eserinde Yunan tanrıçalarının menşe'ini saptamaya çalışmaktadır.

Yunanistan'da bu didaktik şiirler tarzında mitosların işlemesine "genealojik mistos"lar denmektedir.

M.Ö. 7. yüzyıldan başlayarak lirizmin gelişmesinde Frigya-Lidya'dan gelen müziğin etkisi büyüktür. Bu döneme dek

şiir okunurdu sadece "lira" yada rebaptan başka birşey kullanılmazken, bu devirde flüt kullanılmaya başlanmıştır.

Lirik şairlere dair pek bilgimiz yok. Ancak, Paroslu Arhilohos geçirdiği pek çok deneyimleri şiirlerine aktarmıştır. Toprak kölesi olarak, bir asker yada bir aşık olarak yaşadıklarını ve dolayısıyla yaşama duyduğu kini ve sevgiyi destan uslubu yerine daha sade halka hitap eden bir uslupla aktarmıştır. Sonraki kuşaklar Arhilohos'u lirik şiirlerin yaratıcısı saymışlar ve ona Homeros'un yanında yer vermişlerdir.

Amorgos'lu Semonides kadınlara yazdığı hicivlerle, Hipponates tiranlara yazdığı realist hicivlerle, Lesbos'lu Alkaios tiranlara duyduğu kini ve hayat zevklerine olan düşkünlüğünü anlatan mısralarla, yunan dünyasının en büyük kadın şairi Sopho ise kızlara olan düşkünlüğünü anlattığı şiirlerle ün salmıştır. Teoslu Anakreon en çok aşık ve şarabı övmüştür.

Bu iki yüzyılda ulusal ve siyasal şairler de yetişmiştir. Bu ulusal şiir türünün lirik şiirden ayrı olarak meydana geldiği söylenebilir.

Şiirin yanında başlı başına bir varlık olarak ortaya çıkan şarkılar da bu dönemde çok önemlidir. Bunlar flüt yada rebap eşliğinde ya bir kişi tarafından yada koro halinde söylenir, ekseri hallerde din törenlerinde okunurlardı. Şarkılar mitolojik konuları, ahlak sorunlarını vb. konuları ele almışlardır.

Tragedya'nın Başlangıçları:

Koro topluluklarının okudukları şarkılar ve yaptıkları danslar din duygularının bir göstergesiyken, lirik ağıtlar ve danslar Diyonizos kültünde özel bir şekil almış ve Tragedya'nın temelini atmıştır.

Diyonizos şenliklerinde ilk başlarda oldukça ilkel şekillerde başlayan bu dans ve şarkı gösterileri bir süre sonra belli kurallara oturtulmuş ve sahnede bir aktör ve bir koronun karşılıklı konuşması sağlanmıştır.

Eski adıyla Tragoidia şimdiki deyimiyle Tragedya Atina'da çok tutulmuş, bir süre sonra Diyonizos şenliklerinin en önemli bölümü halini almıştır.

Din:

Bu iki yüzyıl içinde dini edebiyat belirlemiştir. Herkes tanrıların kitaplarda belirtildiği şekilde olduğuna inanmışlardı.

Yunanlıların inancına göre; Tanrılar doğal ve kaba güçler olmayıp dünya düzeninin kurucusu ve insan topluluklarının mutluluğunun vekilidirler. Bu yüzden tanrılarla ilişkilerde ahlak ölçüsü büyük rol oynamaya başlamış, insanların "temiz" olmalarına dikkat edilmiştir. Bu dönemlerde tanrıya insan kurban etme adeti yoktur.

Tanrıların dünya düzenini sağladıkları ve adaleti koruduları inancı insanların tanrılara güvenini arttırmış ve iyiliği destekleyici atasözleri halk arasında yaygınlaşmıştır.

Dindarlığın doğal sonucu tanrıların kahinliğine de inanç çok artmıştır ve bu konuda otorite Apollon'dur. Fakat siyasal problemlerden, kişisel problemlere dek kahinlere başvurulması yunan şehir devletleri bakımından pek çok olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Öbür Dünya Hakkındaki Görüşler:

İlk başlarda ölülerin öbür dünyada bu dünyadaki mevki ve yaşantılarını anımsayarak neşesiz dolaştıkları inancı hakimdi. Ancaık bir süre sonra bu görüş yunanlıları doyurmamış ve ölülerin şekil değiştirerek başka bir dünyada varlıklarını sürdürdüğü inancı yaygınlaşmıştır. Bu da insanların kendilerine öbür dünyada güzel bir yaşam vaad eden Diyonizos ve Demetosa gibi tanrılara yönelmelerine sebep olmuştur.

Arkaik Çağ Misterleri:

Demeler kültleri arasında en çok rağbet gören Elevsis'teki Demeter kültü idi. Bu kült hiçbir sınıf farkı gözetmeksizin öbür dünyada yeniden doğuş ve mutlu bir yaşam vaad ediyordu. Bu yaşama erişmek için kişilerin bu dinde takdir edilmeleri ve din ve ahlak bakımından temizlenmeleri şarttı. Bunu sağlamak için de oruç tutulur, gerekli tüm dini törenlere katılınırdı. Pek çok aşama sonunda "toprak ana"nın çocukları oldukları kabul edilerek bu dünyanın kapıları kendilerine açılırdı.

Yunanistan, adalar ve Anadolu'da yaygın olan Diyonizos dininin amacı ise insanları bu tanrıya yakınlaştırmaktı.

Diyonizos çok acı çekmiş vahşi kuvvetleri temsil eden Titanlar tarafından parçalanmış ve sonra genç ve güzel olarak tekrar doğmuştur. Müritleri geceleri ellerinde meşalelerle, yüksek yerlere çıkarlar, buralarda flüt, davul ve çalparalar çalarak olan edip gürültülü törenler yaparlar ve kutsal hayvanları parçalayıp, bunların kanlarını şaraba karıştırıp içerler, ellerini çiğ çiğ yerlerdi. Böylelikle tanrısal özü vücutlarına soktuklarına inanırlardı.

Kökenlerini Orfevs'e kadar dayandırabilen bazı din devrimcileri, Diyonizos dinini ilkel ve kaba şekillerden kurtarıp daha sade ve temiz bir şekle sokmuşlardır.

Orfevs dinine göre insan ruhu tanrının bir parçası olduğundan ölümsüzdür, ancak bedene tıkılarak binlerce İşkence görür ve ölümle de bunlardan kurtulamaz. Çünkü, ruh öldükten sonra yeraltına inmekte, orada mutluluk ve pişmanlık duyguları içinde bir süre kaldıktan sonra tekrar yeryüzüne çıkmakta ve buradaki tutumuna göre bir insanın veya hayvanın bedenine girmekte, bu suretle dünya yüzüyle yeraltı arasında devamlı dolaşmaktadır. bundan kurtulmanın yolu Orfevs dininde takdis edilmek, din törenlerine katılmak, bu dinin buyruklarını tamamıyla yerine getirmektir.

Bu dine giren herşeyden önce temiz yaşayabilmek için çile çıkarmak, oruç tutmak ve toprakla temizlenmek zorundadır. En büyük suç kendini öldürmektir. Hayvan ruhu da tanrının bir parçası sayıldığından hayvan öldürmek de yasaktır.

Tüm bunları yerine getirenler Kronos diyarında mutlu ve neşeli yaşamakta, yerine getirmeyenler ise türlü işkenceler

içinde kıvranmakta ve sonsuza dek bir vücuttan diğerine geçip durmaktadır.

Bu din de Hint dininde olduğu gibi zamanla ona fikrini kaybetmiştir. Yavaş yavaş Elevsis misterleriyle karışmış, Diyonizos-İahos'un Demeter-Persefone ile birleşmesi sonunda meydana gelen üçleme Elevsis dininin temelini oluşturmuştur.

Orfevs dini Anadolu, Trakya ve Yunanistan dinlerinin bir karışımıdır. M.Ö. 7. yüzyıldan başlayarak tüm Ege'ye yayılmış ve Pisagor, Eflatun gibi ünlü kişileri de etkilemiştir.

Felsefe:

Orfevs dini düşünce özgürlüğünü kısıtlayabilecek nitelikteydi. Bu dinin bir devlet dini haline gelmemesinin sebebi o çağda dünya görüşünün insanları tatmin etmemesi sonucunda İyonya'da meydana gelen felsefe hareketleridir.

6. yüzyılın başlarında yeni yerlerin keşfedilmesi birtakım sonuçları ortaya koymuş ve bunun sonucunda insanlarda tabiattaki olayları tabiat üstü güçlerle değil, tabiata egemen kanunlarla açıklama eğilimi doğmuştur. Bu dönemde şahsiyetler baş göstermiş, düşünce ve tecrübelerine dayanarak eski geleneklere karşı cephe almışlardır.

Bu suretle bilim bir bütün olarak karşımıza çıkmakta ve bu bilimi taşıyanlara "İyonya tabiat filosofları" adı verilmektedir.

Tabiatta belirli ve değişmez kanunların olduğunu sezen bu insanlar dünyayı meydana getiren ana elementleri

saptamaya çalışmışlar, ancak tümevarım yöntemi kullandıklarından çok farklı ve yanlış sonuçlara varmışlardır. İyonya felsefesinin en önemli merkezi Miletos'du.

Güneş tutulmasını hesaplayabilecek kadar astronomi ve matematik bilgisine sahip olan Tales, herşeyin ana elementinin su olduğunu iddia etmişti.

Anaksimandros ise daha ileri giderek ana nesnenin bir madde olmayıp "sınırsızlık, sonsuzluk" olduğunu ileri sürmüştür. Anaksimondros herşeyin bu sonsuzluktan meydana geldiğini ancak bir gün herşeyin yok olmaya mahkum olduğunu söylemiştir ve dünyayı Okeanos'un ortasında bir ada olarak kabul etmiş, Yunanistan'ın bu adanın merkezi olduğunu savunmuş ve ilk kez açıklamakla yetinmeyip söylediklerini bir haritayla göstermiştir.

Havanın sudan çok daha önemli olduğunu söyleyerek, herşeyin havanın sıkışması yada gevşemesinden meydana geldiğini canlı yaratıkları ayakta tutanın ruhun teneffüs edilen havadan başka birşey olmadığı tezini savunmuştur.

Bu filozofların bilime yaptıkları en büyük hizmet bu sorunları ilk kez ortaya atmaları ve bilimin pratik amaçlar için kullanılan bir araç değil, sırf gerçeğe ulaşmak için teorik nitelikte bir araştırma olarak kabullenmeleridir ki, bilim hakkındaki bu görüş bugünkü görüşlere uygundur.

Aşağı İtalya'da bir felsefe okulu kurmuş olan Kolofonlu Ksenofanes birçok noktada İyonya'lı filozofları geride bırakmıştır. Dünyayı meydana getiren ana maddelerin hava ve su olduğunu yıldızların gece tutuşan ve sabaha karşı sönen

buhar kütleleri olduklarını ve düz bir hat üzerinde hareket ettiklerini söylemiştir. Bu bilgin dünyanın bir bütün olduğunu ve insanlara ne biçim, ne de duygu bakımından hiç benzemeyen herşeyi gören ve işiten, hareket etmeyen, değişmeyen, sonsuz olan ve insan zekasının kavramasına imkan bulunmayan bir tanrı tarafından idare edildiğini söyleyerek tek tanrıcılığın temellerini atmış ve tanrının dünyayla bir ve eşit olduğunu ileri sürerek de panteizmin kökenini oluşturmuştur.

Bilim Alanında İlerlemeler:

Aslında felsefe-bilim akımları yeni birşey değildi, çünkü daha önce doğuda da bu tür çalışmalar yapılmıştı. Ancak onlar bilimi pratik amaçlar için kullanmışlar ve genel kurallara ulaşmamışlardır.

Astronomi Mezopotamyalı'lar tarafından saptanan kuralların doğrultusunda yunanlılar tarafından bir bilim halini almıştır.

Zamanımıza kadar gelen Mısır'lıların matematik kitapları birçok geometri ve aritmetik problemlerini ele almakta ve bunlardan pratik sonuçlar çıkarmaktadır. Aşağı İtalya'nın Kroton şehrinde oturan Pitagor dağınık bilgileri birleştirip, genel formüllere ulaşarak matematiği bir bilim haline sokmuştur, aynı şeyi geometri için de yapmıştır.

Herşeye şekil veren prensibin rakam olduğunu ve dünyanın özünün maddi bir nesne olmayıp, boyut bir prensip olduğunu ortaya atmış, fakat bu prensip üzerinde etkide bulunan sınırsız

ve şekilsiz ikinci bir prensip kabullenerek dualist bir görüşe sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Daha sonraki Pitagorcular astronomiyle uğraşarak dünyanın yuvarlak olduğunu ve bir yıldız etrafında döndüğünü fezanın ötesinin sonsuzluk olduğunu öne sürmüşlerdir.

Tıp:

Tıp Mısır'da çok gelişmişti. Ölüleri mumyaladıklarından anatomi hakkında pek erken bilgi sahibi olmuşlardı. Ama Mısır'lılar hastalıkları tanrının bir vergisi saydıklarından, tabiplere önem verdikleri halde, büyü ve sihre başvurmaktan da geri durmazlardı. Bugünkü anlamda tıbbın bilimsel temelleri ise ancak M.Ö. 5. yüzyılda İstanköy'lü Hippokrates tarafından atılmıştır.

Tarihçilik:

Tarihçilik alanında en ileri gitmiş devlet Hitit'lerdi. Hitit'liler olayları yıllara göre düzenleyip "yıllık" adını verdikleri, olayları gerçeğe uygun ve okuyucu üzerinde etki yapabilecek belgelerle aktarırlardı.

yunanlılar ise kolonizasyon hareketlerinin yeni ülkeler ve kavimler tanımaya fırsat vermesi sonucunda bazı kişiler bu ülkeleri ziyaret etmişler ve döndüklerinde bu bilgi ve izlenimlerini hemşerilerine genel meydanlarda, tapınak avlularında, konferanslar vermek suretiyle açıklamışlardır. Bu konferanslara yunanlılar "logos" derlerdi.

M.Ö. 6. yüzyılda ise Miletoslu Hekotaios gezip gördüğü yerleri, bazı yanlışlıklarla birlikte aktarmış, "Genealogia" adını taşıyan ikinci eserinde ise geçmiş zamanlara ait mitolojik malzemeyi ve destanları incelemiş ve eleştirmiştir. Eserlerini gerçeğe en uygun şekilde yazmak, olayları tanrılara değil, insanlara mal etmek, kronoloji sorununa önem vermek ve düz yazı kullanmak daha sonraki çağlarda Herodotos ve Tukidides'e çok yardımcı olmuş ve onların zamanında en yüksek düzeye ulaşacak olan yunan tarihçiliğinin temellerini atmıştır.

Sanat ve Mimarlık:

M.Ö. 6. ve 7. yüzyıl sanatları 5. yüzyıl klasik yunan sanatının temelini atmıştır. Bu dönemde planlar şekilsizlikten kurtulup genelde dikdörtgen şeklini almıştır. Aynı zamanda belirli formlar ve oranlar sistemi ortaya çıkmış ve bunlar en çok yapının doş görünüşünü etkilemiştir.

Yunan mimarlığında iki ana düzen vardır; Dor ve İyon. Bir yunan tapınağı sağlam temellere dayanan üç veya daha çok basamaklı bir aide üzerinde yer almakta, kapalı bir mekan ve bu mekanı çevreleyen sütunlardan meydana gelmektedir. Sütünların bu kapalı mekanın etrafında çevrelenişine göre tapınağın planının aldığı şekillere çeşitli adlar verilmektedir.

Dor tapınaklarında Ege mimarlığındaki tahta sütünlardan kaynaklı, fakat bunların tersine olarak aşağıdan yukarıya doğru incelen sütunlar kaidesiz olup, doğrudan doğruya basamaklı tapınak kaidesinin üst yüzeyini de durmakta, ortasına doğru hafif bir şişkinlik gösteren düşey yivli bir

govde, yassı ve yavan bir çanak ve onun üzerinde duran düz bir plakadan meydana gelen başlık kapsamaktadır. Başlıklar üzerinde yer alıp bir sütun ekseninden diğerine uzanan ve üst kısımlarında ince bir şerit gösteren taş halılar, cephelerinde iki düşey yarık bulunan destekler, bunların arasında kare yada dikdörtgen şeklinde düz yada kabartma resimlerle süslü levhadan ibaret bir friz taşımaktadır. Frizden sonra tapınağın uzun tarafından semerdanın sonuna rastlayan pervazlar gelmekte, bunların alt kısımlarında çivi başlarını andırır damlalar bulunan levhacıklarla süslü olduğu görülmekte, tapınağın kısa tarafında ise üçgen alınlıklar bulunmakta, bunların içerisi plastik eserlerle dolu olmaktadır. Üzeri kalın kerpiç tabakası ve kiremitlerle örtülü ahşap damın kenarında su olukları çok renkli taşlarla süslemekte, alınlıkların orta ve yan uçlarında geometri, bitki yada insan şeklinde plastik süsler bulunmaktadır.

Tapınağın esasını teşkil eden dikdörtgen kapalı (çella) mekan bir girişe, bazense bir arka girişe sahiptir. Büyük tapınak çellalarının içinde bazen iki katlı iki sütun dizisi yer almakta ve bu diziler tavanı desteklemektedir. Çella'nın penceresi yoktur, bu da yunanlıların tapınağı herşeyden önce dışarıdan görülmek üzere plastik bir eser olarak yaptıklarını ve iç mekan problemini önemsemediklerini gösterir.

İyon düzenindeki tapınaklar Dor tapınakları gibi basamaklı bir kaide üzerinde yükselmekte, Dor sütunlarına kıyasla daha ince ve yüksek olan eski doğu mimarlığında kullanılan bitki sütunlarından çıkmış olduğu anlaşılan sütunlar profilden bakılınca konveks ve konkov şekiller gösteren ve yatay zırhlarla bezenmiş, üst üste oturtulmuş yastıklardan meydana

gelen bir kaide, bazen Dor sütun gövdelerinde olduğu gibi birbirini kesen, bazense aralarında ince şeritler bırakan yivlerle süslü bir gövde, çukur bir şeritle birleştirilmiş iki kıvrım ve bunların aralarında yer alan yumurta şeklindeki yaprak şeridi kapsayan başlıktan oluşmakta, arşitav birbirinin üzerinden taşan iki üç basamak göstermekte, friz bazen kabartmak bir şerit halinde kullanılmakta, bazense kullanılmamakta, frizin üzerine oturan pervaz ve alınlıklar esas itibarıyla Dor düzenindeki şekilleri anımsatmaktadır. Yalnız pervazın altında yan yana dizili küplerden yada dişlerden meydana gelen bir "diş kesimi" göze çarpmaktadır.

İyon başlıklarının yanında çoğunlukla Aiolya bölgesinde kullanılan ve bu yüzden "Aiol başlıkları" adını alan başlıklar da vardır ki bunlar sadece yaprak dizilerinden meydana gelen yuvarlak yada yaprak dizili bir kaide üzerinde dikine duran iki iri kıvrım ve bunların arasında da duran gösterişli bir palmet'den ibaret başlıklar da kullanılmıştır.

Gerek İyon gerek Dor tapınaklarında, çeşitli kısımların boya ile belirtilmesine birbiriyle olan bağıntılarının açığa vurulmasına önem verilmektedir. Böylece çok iyi bir taş tekniği ile yapılmış, üst kısımları uygun renklerle boyanmış Dor tapınağı ağırlık ve kuvvetli ifade eden bir anıt olarak yükselmekte, yine belirli oranlara bağlı olmakla birlikte, Dor tapınaklarının tersine, çeşitli kısımları silmelerle daha fazla birbirinden ayrıksanmış olan İyon tapınağı ise hafif ve narin şekilleriyle her şeyde zerafetten hoşlanan İyon mizacını açığa vurmaktadır.

Dor düzeninin önemli bir temsilcisi Olimpiya'daki Hera tapınağıdır. Diğer önemli Yunanistan tapınakları arasında Argos'daki Hera,e Korint'deki Apollon, Delfoi'deki Apollon ve Atina'daki Solon zamanında yapılıp Peisistratos zamanında geliştirilen Atena tıpanakları gösterilebilir.

Aşağı İtalya ve Sicilya'da, büyük kısmı yeraltı tanrılarına adanmış olan Dor tapınakları bazı özellikleriyle Yunanistan'dakilerden ayrılmaktadır. Bunlar iç mekana önem vermekte ve ana yurtta görülmeyen büyüklük ve görkemde yapılar ortaya koymaktadırlar.

Korint geleneğini sürdüren Sirakuzai batıda halen bilinen en eski Dor tapınaklarını kapsamakta, Selinus'daki Apollon ve Akragos'daki Zeus tapınakları yunan dünyasının en büyük tapınaklarını oluşturmaktadır.

Korfu adasındaki Artemis tapınağı Yunanistan Dor mimarlığının batıya aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır.

İyon düzeni adının gösterdiği gibi Anadolu'nun batı ve güneybatı kıyılarında gelişmiş, Efesos'daki Artemis, Didim'deki Apollon yada Sisam'daki Hera tapınaklarının ortaya koyduğu gibi, bu bölgede anıtsal şekiller almıştır.

İyon mimarlığı İyon sınırlarını kolaylıkla aşmış, Anadolu'nün güney kıyılarından Pers sarayı mimarisinin açığa vurduğu gibi İran'a kadar yayılmıştır.

Delfoi'de ise Dor ve İyon düzenleri yan yanadır. Bu tapınaklar ve hazine binalarının büyük kısmı kalker taşından yapılmıştı. Mermer arkaik mimarlığında az kullanılmıştır.

Baştan aşağı mermerden yapılmış binalara 5. yüzyıldan sonra rastlanmaktadır.

Heykeltraşlık:

Tapınaklara heykel yerleştirilmesi geleneği yunan heykelciliğinin büyük oranda gelişmesine sebep olmuştur. Ve bu heykelcilik sanatının gelişimini kazılardan elde edilen heykellerden adım adım izlemek mümkündür.

Zamanla bazı heykeltraşlık ekolleri ortayşa çıkmıştır. Bu ekollerin başlıcaları Girit-Peloponnes ve İyonya ekolleridir. Dor'lar genellikle iri yapılı, güçlü ve adaleli, İyon'lar ise daha narin ve daha yumuşak vücutlardan hoşlanmakta ve malzeme olarak 7. yüzyıldan itibaren Naksos ve Paros mermerleri kullanılmaktadır. Ege adalarında da mermer başlıca malzemeyi oluşturur.

Girit-Peloponnes ekolünün karakteristliği şöyledir: Kadın heykellerinde elbise ve kollar bedene yapışık, belden kemerle sıkıştırılmış bir entari, kollar ya dümdüz aşağı inmekte yada bir el göğüsü korumakta, basık alınlı çehre üçgen bir şekil göstermekte, alnı sınırlandıran saç kitleleri stilize edilmiş örgüler şeklinde omuzlara doğru sarkmaktadır.

İyon ekolünün karakteristiğini ise Efesos'taki tapınağın altında bulunmuş olan fildişi heykelcikler yansıtmaktadır. Bunlar sütun yuvarlaklığındaki şekilleri ve kıyafetleri bakımından doğu, en çok da Hitit heykeltraşlığının etkilerini göstermektedir fakat uslup bakımından kuşkusuz yunan eseridir.

Mesela keşiş tarzında giyinmiş bir hadım rahip keykeli, gerek gülümseyen çehresi, gerek işleyiş tarzı bakımından bu serinin şaheserlerindendir.

Anıtsal heykeller arasında da üç parçadan oluşmuş bir elbise taşıyan, yuvarlak olmakla birlikte aşağıya doğru daralan ve Sisamlı Heramyes adında bir kadın tarafından Hera'ya ithaf edilmiş olan heykel anılabilir.

didima'dan Panormos limanına giden yol üzerinde bulunan heykellerin vücutlarını elbiselerinin altında belirmesi, koltukların elbiseden ayırt edilmesi gelişim evlerenin kanıtıdır.

Anadolu'yu Pers istilası yüzünden terkeden İyonya'lı heykeltraşlar Peisistratos tarafından destek görmüşlerdir. Daha önceleri üzerleri boyanmış, anlamlı bir yüz ifadesine sahip, heykel ve heykel grupları yada mermerden işlenmiş buzağı taşıyan Rambos ve süvari heykellerinin yerine 6. yüzyılın son yarısında uzun etek ve çarpık pelerinlerden ibaret bir elbise giymiş kadın heykelleri geçmiştir ki bunlar adak heykelleri olarak Atena tapınağının etrafında payeler ve sütunlar üzerinde yer alıyordu.

M.Ö. 7. yüzyıldan sonra taş işçiliğinin yanında maden işçiliği de ilerlemiştir. Sisamlı Teodoros ve Roikos adındaki iki sanatçı içi boş tunç heykel dökme tekniğini uygulamaya başlamışlardır.

Ve seyirci üzerindeki etkili arttırmak için heykeller ve kabartmalar boyanmıştır. Bunların çıplak kısımları cilalanır, elbiseler, gözler ve saçlar boya ile oluşturulmak suretiyle yüze daha belirgin bir ifade ve canlılık kazandırılıyordu.

Boyalı heykeller hakkında Atina Akrapolünde bulunan mermer erkek yada kadın heykelleri fikir verebilir.

Resim ve Nakış:

Arkaik resim ve nakış sanatı en çok doğu etkisi altında İyonya'da büyük kompozisyonlar ortaya koymuştur.

Fakat büyük tablolar günümüze gelemediğinden o dönemin resmi hakkında ancak tahta ve toprak adak levhaları mezar stelleri ve tapınak metopları gibi taş ve kilden düz satıhlar üzerine yapılmış resimler sayesinde fikir edinebiliyoruz.

Bunlar genellikle Korint'te ve Attika'da bulunmuştur. İyonya'da Klazomenai (Urla yöresi) mezarlıklarında bulunan toprak lahitleri de örnek gösterebiliriz. Bunlar toprak sandukalar şeklinde olup, üst kenarları ve kapaklarının üzerinde geometrik motifler, insan figürleri, savaş, av ve yarış sahneleri olan kompozisyonlarla bezenmişlerdir.

Yunanlıların günlük ihtiyaçları için yaptıkları vazoların üzerindeki resim ve nakışlar da bize bilgi verebilmektedir. Bunlarda "şarkkari uslup" 7. yüzyılda devam etmekle birlikte, geometrik yada figürlü motiflerin, oldukça büyük kompozisyonların yer aldığı ve en çok da mitolojik konuların işlendiği gözlemlenmektedir.

bu dönemde keramikler arasında Korint ekolü ve yunan ekolü önemli yer alır. Doğu yunan ekolünde, renklerin berraklığı, çeşitliliği ve sahnelerin canlılığı "hayvar frizlerinde" başarılı olmuştur.

Metop: Yatay bir başlık kitabesinin altında bulunan, genellikle kabartmalarla bezenmiş kare biçimindeki aralık.

Korint ekolünde ise 7. yüzyıla ait olan vazolar doğudan getirilen kumaş ve halıları örnek alarak açık bir zemin üzerine geometrik yada mitolojik sahneler göstermektedir. Bu vazolarda hakim renkler parlak siyah, kırmızı veya beyazdır.

Bu vazolar Akdeniz piyasalarında büyük rağbet gördüklerinden Korint'lilerin bu vazoların seri üretimine geçtikleri ve bunun sonucunda da sanat değerini yitirdikleri gözlenmektedir.

M.Ö. 6. yüzyıl içlerine kadar gelen bu vazoların yanında figürleri açık bir zemin üzerinde siyah silüet halinde gösteren "siyah figürlü uslup" meydana gelmiş ve bu büyük kompozisyonlar ortaya koymuştur. Ancak bu tarz Atina ile rekabete girmiş ve bu rekabetten yenik çıkmıştır.

6. yüzyıl vazo atölyeleri arasında Sparta önemli yer alır. "Siyah figürlü" Atina vazoları bir dönemde Akdeniz ve Karadeniz piyasalarına egemendi. Bu vazolarda geometri bezemeleri azdır, bunun yerine insan figürleri bir silüet halinde işlenmektedir.

M.Ö. 530-520 yıllarına doğru siyah figürlü vazoların yerini "kırmızı figürlü vazolar" geçmektedir. Bunlar siyah bir zemin üzerine kırmızı renkte figürlerden oluşmaktadır ve bu figürlerin iç ayrıntıları gene siyah renkle belirtilmektedir.

Bu dönemde bireycilik ortaya çıkmakta ve bunları yapanlar eserlerini "sanat eseri" saydıklarından altlarına imzalarını atmaktadırlar. Halbuki doğuda bu gelenek yoktur.

Böylece 7. ve 6. yüzyıllarda yunanlıların doğudan aldıklarını kendi yapıları içinde erittiklerini ve 5. yüzyıl uygarlığının temellerini attıklarını görüyoruz. Bu kültür tüm Avrupa kültürünün temeli olmuştur.

YUNAN TARİHİNİN KLASİK ÇAĞI

(M.Ö. 5. Yüzyıl)

PERS KRALLIĞI

Pers Krallığı ve Batı ile İlişkileri:

Pers'ler bugünkü İran'ın güneybatı bölgesinde oturuyorlardı. Başlangıçta Akhaimenid sülalesinden krallar bulunan Pers'ler pek eski zamanlardan beri Elam uygarlığının etkisi altında kalmışlardı. Sülalenin 5. kralı olan Kiros II vasali bulunduğu Med kralına isyan etti ve bu kralı yenerek 550 yıllarına doğru İran yaylasından Anadolu'da Kızılırmağa kadar uzanan Pers krallığını kurdu.

Doğuda oluşan bu tehlikeyi önlemek için Lidya kralı Kruisos, Babil kralı Nabonid ve Mısır kralı Amasis bir ittifak kurdular. Kroisos böylelikle kendini güvenceye aldıktan sonra Kapodokya'ya saldırdı, fakat Pers kralı buna karşılık Lidya'nın başkenti Sardes'e saldırdı ve Lidya krallığını ortadan kaldırdı. Böylece Pers'ler batı Anadolu'ya girdiler, buradaki İyonya şehirlerini birer birer ele geçirdiler. Yalnızca Miletos Pers'lerle bir ittifak anlaşması yapabildi. Ele geçirdikleri yerlerin halkı kendilerine batı Akdeniz'de ve kuzey Karadeniz kıyılarında yurt aramaya koyuldular.

Pers'ler Anadolu yunanlıları için büyük bir yenilik getirmedi. Pers'ler idare merkezleri Sardes (Sart) ve Daskileion (Ergili) olmak üzere iki satraplık kurdular. İyonya ve Aiolya şehirlerini bu Straplıklara bağladılar. Fakat bunların

merkezle b[illegible]ağları çok gevşekti. Asıl egemenler bu satraplardı ve bunlar da [illegible] tiranlığı destekliyorlardı.

M.Ö. 539'da [illegible] Kiros Babil devletini krallığına kattı ve bu devleti yağmalama[illegible] varak bu devletin tanrılarını korudu, rahipleri kazandı ve [illegible] Babil tahtının meşru mirasçısı ilan edilerek "dört kıta kralı[illegible]" ilan edildi.

Böylece Babil, üçüncü baş[illegible] kent oldu. İbrani'lere ülkelerine dönüp Kudüs'de yeni bir tap[illegible]nak yapmalarına izin verdi. 538'de Fenike şehir ve limanları [illegible] Pers hegomonyasını tanımak zorunda kaldılar. Bu suretle S[illegible]uriye-Arabistan ticareti Fenike'de sona eren yolları izlemeye [illegible] ve Fenike şehirlerinin İyonya şehirlerine oranla daha hızlı bü[illegible]vümesine sebep oldu.

Kiros son yıllarını İran'ın kuzey doğu[illegible]sunda oturan step kavimlerine ve en çok Saka'lara karşı savaşı[illegible]nakla geçirdi ve 529'da öldü. Oğlu Kambizes Mısır krallığını [illegible] Pers devletine kattı. Bu kral son Mısır kralının halefi sayıl[illegible]dı ve Mısır krallarının bütün hukuk ve ünvanlarına sahip ol[illegible]du. Fakat Mısır halkı isyan edince Kambizes Mısır halkı ve tan[illegible]rılarına karşı şiddet kullanmaya ve bazı tapınakları yakıp yık[illegible]maya başladı. Pers kralı Habeşistana kadar genişlemek suretiyle bu ülkede 500 yılına kadar kaldı.

Kambizos'ın son yılında bir rahibin çıkardığı ihtilal sonucunda krallık otoritesi bir hayli sarsıldı. Bu rahip Kiros'un ölen ikinci oğlu olduğunu savunarak kendini kral ilan etmiş ve böylece halkın desteğini kazanmıştı. Kambizos'ın de ani ölümüyle Gavmata adındaki bir rahip rakipsiz kaldı. Bir yıl süren karışıklıktan sonra Akhaimenid'ler hanedanının ikinci derece kolundan Hisitaspes'in oğlu Dareios Guvmata'yı esir

almış ve Kombizes'in meşru mirasçısı olarak Pers tahtına oturmuştur.

Doğunun en dikkate değer hükümdarlarından biri olan Dareios I sınırları genişleterek, ülkesinde çıkan ayaklanmaları bastırarak ve örnek bir teşkilat kurarak Pers devletinin aynı gücü 200 yıl daha korumasını sağladı.

Pers'ler Anadolu'yu ele geçirmek için Avrupa ile ilgilenmek zorunda kalmışlar ve Boğazlardan meydana gelebilecek herhangi bir tehlikeyi engelleyebilmek için Balkan'lara seferler yapma gereği duymuşlardır. Bu seferler sonunda Trakya ve Makedonya Pers devletinin nüfuzuna girdi. M.Ö. 511'de Hindistan'a bir sefer düzenledi ve Pencap'a girdi ve İndos yöresinde bir eyalet kurduktan sonra İran'a döndü.

Pers Krallığının Siyaseti ve Teşkilatı:

Pers devleti Kiros'tan Dareios'a dek sömürgeci bir siyaset izlemiştir. Ancak ondan sonraki dönemde gerileme baş göstermiş ve krallar ülkenin sınırlarını koruma kaygısına düşmüşlerdir. Pers krallığının bu denli kısa bir sürede meydana gelebilmesinin bir sebebi de doğu devletlerinin artık verimli bir faaliyet gösteremeyecek kadar ihtiyarlamış ve yıpranmış olmalarıdır.

Pers kralı mutlak hakimiyete sahipti. "Ülkeler kralı" yada "krallar kralı" ünvanını taşıyan Pers kralları hiçbir zaman tanrı sayılmamışlardır. Çevrelerinde daima bir aristokrat çevre olurdu ve gerek bu çevre gerekse her vatandaş kralın kanun şeklindeki buyruklarını yerine getirmek zorundaydı.

518'deki isyandan sonra Dareios devleti yeni baştan teşkilatlandı ve yirmi vergi bölgesine ayrıldı. Fakat Kiros'un oluşturduğu satraplık teşkilatını sürdürdü ve geliştirdi. Straplar mülki gücü ve askeri gücü elinde bulunduran ve kralın vekili sayılan kişilerdi. Daha sonra merkezi hükümetin otoritesini temsil etmekte çıkmış ve sadece Pers devletinin "idari bölüm"ünü ifade etmeye başlamıştır.

Sivil ve askeri gücün bir elde toplanması pek çok kez Satrapların merkezi hükümete isyan etmelerine olanak tanımıştır. Bunlar özellikle M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında artmıştır. Kralda bunları denetlemek için denetçiler göndermiştir.

Bu suretle Ön Asya tarihinde ilk kez belirli bir ulusa bağlı olmayan devlet fikriyle karşılaşıyoruz. Gerçi Pers'ler bunu hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirmemişler, esas itibarıyla hep irili ufaklı devletler, şehir devletleri, aşiret ve kabilelerin bir bütünü olmuştur. Yine de ülkenin her tarafında aynı paranın kullanılıyor olması, devletin heryerine uzanan yol şebekeleri ve düzenli posta teşkilatı bu konudaki çalışmalardır. Bu yollar arasında en ünlüsü "kral yolu"dur.

Dareios Karyandalı Skilaks'ı yeni kara ve deniz ticaret yolları bulmakla görevlendirmiş ve Skilaks'da İndos'dan Arabistan yarımadasını dolaşarak ve Kızıldeniz'den Akdeniz'e kadar ulaşarak bu görevi başarıyla tamamlamıştır.

Pers'ler kendi sınırları içindeki insanlara insanca davranmışlar, bunlar üzerinde Pers dini ve dilini kabullenmeleri için baskı kurmamışlardır. Hatta hükümetler

arasındaki yazışmalar Pers diliyle değil, o dönemlerde ön asyada yaygın olan Aramca ile yapılıyordu.

Pers'lerin bir "iranlaştırma" politikası gütmemesi yerli kültürlerin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu yüzden yunan şehirleri ve Fenike ekonomik alanda dikkate değer gelişmeler göstermişlerdir. Bu Mısır ve Babilonya'da da böyledir. Esasında böyle bir tavır sergilemeleri bu devletlerin perslere alışmalarına yardımcı olmuştur.

Pers'lerin egemenliği altındaki bütün ülkeler belli bir miktar para vergisi veriyorlardı ve gerektiğinde bu ülkelerden gemi ve asker alabiliyordu. Vergiler bazen tarım ürünü olarak toplanabiliyorlardı. Tüm Pers ülkelerinde geçen ahçe "dareikos" adını alıyordu ve üzerinde diz çökerek ok atan kral tasviri yer alıyordu.

Vergiler çok ağır olmamakla birlikte, Pers'lerin hizmetleri bünyesinde barındırdığı diğer devletler için çok yararlı olmuştur. Pers'lerin kurduğu yol şebekelerinden yararlanan Fenike Kartaca'lılarla anlaşarak Akdeniz pazarlarını yavaş yavaş ele geçirmişlerdir.

Pers'lerin izlediği bu siyasetin hem iyi, hem kötü tarafı vardı. Gitgide zenginleşen ve kendi benliklerini de koruyabilen bazı devletler Pers'lere isyan etmişlerdi, ancak güçlü Pers ordularıyla bu isyanlar bastırılmıştır.

İlk zamanlar Pers ordusunun özünü ok, yay ve mızrak taşıyan Med ve Pers piyade ve sürvarileri oluşturuyordu. Bunların dışında diğer devletlerden alınan birlikler de vardı. Zamanla orduda milli unsurlar azalmış, bunların yerini eyalet

askerleri veya ücretli askerler almaya başlamıştır. Daha sonra kral da saraya kapanarak halkla ilişkisini kesmiştir, yine de Dareios'un kurduğu bu teşkilat eğer dıştan yıkılmamış olsaydı daha yüzlerce yıl yaşabilirdi.

Perslerin Dini:

Pers'lerin devletlerine verdikleri bu düzen Zerdüşt dini etkisinde kalmıştır. Bu din çok tanrılı dinlerin üstünde bulunuyor, tek tanrıyı kabulleniyor ve herkesi "yalana" karşı mücadeleye çağırıyordu. İyiliği Ahuramazda, kötülüğüyse Ahriman temsil etmekteydi. Bu iki prensip hayatla ve tabiatla mücadele halindedir. İnsanlar yaptıkları iyilik yada kötülüklerden sorumludur. Ahuramazda'ya inanç getirip vücudunu temiz tutanlar sonsuzluk dünyasına geçmekte, günahkarlar ise cehennemde her türlü işkenceye katlanmaktadır. Kıyamet gününde ölüler tekrar dirileceklerdir. O gün Ahuramazda Ahriman'a, iyilik kötülüğe, hayat ölüme galib oalarak ve bu dini kabul edenler sonsuz mutlu bir hayat süreceklerdir.

Pers'ler Ahuramazda için tapınaklar yapmazlardı, bir rahibin idaresinde ağıtlar okunduğu sırada, sunaklar üzerinde temizliğin temsilcisi olan ateşi yakmak suretiyle toplanırlardı.

Zerdüşt dini, evrensel bir dindi. Bu din rahipler tarafından geniş bölgelere yayılmış ve doktrinleri bir sistem halinde toplanmıştır.

Dinin içindeki ikililik (Ahuramazda-Ahriman, iyilik-kötülük) daha sonraları Eflatun ve Aristo'yu da etkilemiştir. Bunun dışında "özgür hayat" yada yapılarında mücadele

bulunan iki prensip anlamlarının hristiyanlığa geçtiği de bilinmektedir.

Pers Yazısı:

Pers'ler ön Asya'da çivi yazısını kullanan kavimlerin sonuncusudur. Pers çivi yazısı Babil, Asur ve Elam yazılarından alınmış 41 hece işaretinden ibaet bir sistemdir. Pers yazılarına Kiros zamanından beri rastlıyoruz. Bu yazı Pers'lerin yıkılması ile ortadan kalkmıştır.

Pers Sanatı:

Pers krallığının bütün görkemi kendisini kral yapılarında gösterir. Çünkü Pers krallığı kurulana dek çoban yada köylü olarak yaşayan Pers'lerin yaşam koşulları belki bir sanatsal faaliyet göstermelerine olanak tanımıyordu.

Pers saray sanatı bir taraftan Mısır, Asur ve Anadolu'nun diğer taraftan yunan sanatının etkisi altındadır. Med ve İskit sanatlarının da belli oranda etkisi vardır. Fakat Pers'ler bunları belli bir potada eritmiş, kendi zevklerine göre bir Pers uslubu ortaya koyabilmişlerdir.

Pers mimarlığının yarattığı saraylar ne Babil, ne Asur ne de Mezopotamya saraylarına benzememektedir. Bu saraylar cephelerinde yada içerlerinde taş sütunların önemli bir yer aldığı birtakım pavyonlardan ibarettirler. "Apadona" adını taşıyan sütunluk salonlarda kral, kendisine gelen elçileri kabul ederdi. Ahşap tavanları destekleyen sütunların başlıkları Mısır, Asur ve Yunan başlıklarından alınmış motifleri kapsamakla

beraber en üst kısımlarda çift boğa başlarıyla süslenmiş olmalarından kaynaklı İskit'lerin "hayvan uslubu" damgasını taşımaktadır. Ayrıca bu sarayların yapılmasında değişik devletlerden gelmiş malzemeler kullanılmıştır. (Lübnandan sedir ağaçları, Babilonya'dan kerpiç tuğlalar gibi.)

Pers'ler mezar yapılarına da önem vermişlerdir. Kios'un mezarı bir kaide üzerine oturtulmuş dikdörtgen şeklindeki taş odadan ibarettir ve semerdamla örtülmüştür. Persepolis ve Nakşi-Ristam'daki kral mezarlarıise Anadolu yada Med mezarları gibi kayalık içine oyulmuştur. Önden bakıldığında sütunlarla süslü bir saray tasadı göstermektedir.

Heykeltraşlık eserleri en çok kabartmalar saray duvarlarında yer almaktadır. Bunlar krala hediye sunan insanlar gibi klişeleşmiş şeyleri göstermekle birlikte gene de Pers'lerin yaşamı hakkında bilgi vermektedirler.

Pers'lerin en büyük ve görkemli kaya anıtı Dareios I'in Gavmata'ya karşı kazandığı zaferi tanımlayan kabartmadır. Bu kabartmanın altında Pers, Babil ve Elam dillerinde yazılmış bir yazıt yer almaktadır.

İYONYA İHTİLALİ VE ONU İZLEYEN OLAYLAR

İyonya İhtilalinin Nedenleri:

M.Ö. 6. yüzyıl sonlarına doğru İyonya satraplığına giren Yunan şehirlerinin durumu bir hayli değişmişti. Herşeyden önce siyasal bağımsızlıklarının elden gitmesinin ve tiranlığın getirdiği bir hoşnutsuzluk vardı. Buna İyonya'nın maddi hayatının ekonomik bunalımları da eklenince bu hoşnutsuzluk iyice arttı ve isyana kadar büyük boyutlara vardı.

İyonya'lıların ekonomisinin bozuk olmasının pek çok sebebi vardı. Bu sebepler arasında Pers'lerin gümrük vergilerinin yüksek olması, gene Pers'lerin koruduğu Fenike'lilerle rekabete girişmiş olmaları ve İyonların Mısır'daki en büyük ticaret merkezi Navkrahs'in tahrip edilmesi sayılabilir.

Pers'lerin Boğazları, Trakya'nın ve Marmara'nın kuzey ve Karadeniz'in batı kıyılarını ele geçirmiş olması İyon'ların Karadeniz kolonileriyle olan ticaret ilişkileri için bir engel olmaya başlamış, Ön Asya ile Avrupa arasında yapılan ulaşımın Boğaz'lardan geçmesine yol açması İyonya ekonomisini büsbütün alt üst etmiştir.

İyonlar kendilerine hiterland yaratma şansından da yoksun kalmışlardı. Diğer taraftan aşağı İtalya'da Sikaris'in tahrip edilmesi Miletos'un batıyla yaptığı ticaret için büyük bir darbe olmuştu.

İşte bütün bu siyasal, ekonomik ve ulusal nedenlerden ötürü 6. yüzyılın sonlarında İyonya'da iç karışıklıklar başladı ve bazı atılgan kişilerin işe karışmasını bu kargaşalığı bir isyana çevirdi.

İyonya İhtilali:

M.Ö. o00 yılında Miletos'un başında Pers'ler tarafından Susa'ya çağrılmış Aristagoros Sordos strapı Artafarnes'i Naksos adasına karşı bir sefer yapmaya teşvik etti ama bu sefer tam bir başarısızlıkla sonuçlanınca Pers'ler üzerindeki prestijinin sarsılmış olduğunu hisseden Artafernes Miletos halkını ayaklandırdı ve ezilen tüm yunanlıların kurtarıcısı olarak ortaya çıktı. İhtilal Miletos'dan komşu bölgelere sıçradı ve tüm İyonya kıyılarını sardı. Fakat Yunanistan'da sadece Atina İyonya'ya yirmi, Miletos'la bir ittifak anlaşması kuran Eretria beş gemi gönderdiler. Bunun dışında yardımda bulunmadılar.

Pers devletinde seferberlik işlerinin yavaş yürümesinden yararlanarak Sordos şehrine girip burayı yakıp yıkan İyonlar Pers devleti Sordos'e doğru harekete geçince, Efesos'a kadar geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat İyonya'nın bu ilk başarısı üzerlerinde olumlu bir etki yapmış olacak ki Kıbrıs, Korya ve Likya da ihtilale kalkıştı. Diğer taraftan Marmara ve İstanbul boğazına kadar yayıldı.

Fakat Pers ordusu harekete geçince ayaklanan yerleri tek tek ele geçirdiği ve sonunda Aristagaros'ın ümitsizliğe kapılarak Trakya'daki çiftliğine kaçtığı ve orada Edon'larla savaşırken öldüğü anlışılıyor.

Miletos ilk önce karadan sonra da denizden yapılan kuşatma sonucunda teslim olmak zorunda kaldı. Pers'ler buraya girince şehri yağma edip halkını da Ön Asya'ya sürüp Dicle'nin ağzına yakın biryerlerde iskân ettirdiler. Miletostan sonra diğer şehirlerde hatta bağımsızlıklarını korumuş olan Sisam (Samos) ve Midilli (Lesbos) adaları da Pers istilalarına uğradılar. Pers'lerin bu hareketleri 493 yılına kadar devam etti ve yeniden satraplıklar kuruldu.

Mardonios'un Trakya Seferi:

M.Ö. 492 yılında Pers prensi Mardonios bir donanma ile Avrupa'ya geçti. Tasos (Taşoz) adasını zaptedip, Trak kabileleriyle savaştı ve Trakya satraplığını yeniden kurdu. Makedonya krallığının yasal devlet olarak Pers nüfuzuna girmesini sağladı. Ama ülkesine geri dönerken gemisi Atos (Aynoroz) yöresinde bir fırtınada battı.

Pers'ler İyonya ihtilalinin tepkileri sonunda Trakya ve Makedonya'da sarsılmış olan egemenliklerini yeniden güçlendirmek için böyle bir sefer yapmış olsalar gerektir.

M.Ö. 500-494 Yıllarında Yunanistan:

M.Ö. 500-494 yılları arasında Atina'da iki parti vardı. İktidarda olan ve Kleistenes'in anayasasını korumak isteyen Alkmaionid'ler ve tiran tarafları olan diğer parti.

İktidar partisi İyonya için yirmi gemi göndermişti ve İyonya ihtilalinden ümit kesilince tiran taraftarları hükümetin

başına geçtiler. Böylece günden güne büyüyen Pers tehlikesi karşısında tarafsız kalmayı tercih ediyorlardı.

Fakat "Miletos'un zaptı" dramından etkilenen halk, bir siyasal değişiklik yaparak Temistokles'i başa geçirdi ve 493/92 yıl için orhon seçti. Temistokles Atina'nın yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından biridir. Vikomid'lerin ailesinden Neokles'in oğludur.

Atina'yı Pers'lerin hakimiyetine sürükleyen tiranın siyasetinin aksi bir siyaset izlemiş ve savunmaya önem vermiştir.

Pers'lerin İyonya'ya yardım ettiğinden dolayı Atina'yı cezasız bırakmayacağını ve bunun yanında tek çözümün güçlü bir donanma kurmak olduğunu da biliyordu. Temistokles ve elindeki imkanları değerlendirerek savaş gemileri inşa etmeye başladı. Ama bir prenslik kurmuş olan Miltiades'in yeğeni Miltiades Pers'lerden kaçıp bütün serveti ile Atina'ya sığındı ve Atina siyasetinde önemli rol oynamaya başladı. Pers ordularını yakından tanıdığından ok ve yay kullanan Pers'lerin yunanlıların ağır silahlı ve mızraklı ordularını yenemeyeceğini söylerek Temistokles'i ikna etti ve savaş gemisi inşası böylece durduruldu.

M.Ö. 491 yılında Pers kralının elçileri Yunanistan'a giderek Pers egemenliğinin kabulüne tanık olarak toprak ve su istediler. Atina bu isteği şiddetle reddetti. Ve Atina'ya saldırmak için Pers'lerin durumu çok elverişliydi. Atina çevresinde kendisine yardım edecek bir güç yoktu, içte ise bir donanma hazırlanmamış, ordu da yeni kurulduğundan

çok tecrübesizdi, ayrıca henüz kökleşmemiş olan demokrasi sürekli olarak aristokratların saldırısına uğruyordu.

Pers'lerin Atina'yı almalarıyla Orta Yunanistan'ı belki de tüm Yunanistan'ı fethetmeleri mümkün olurdu.

PERS HARPLERİ

Pers'lerin Yunanistan'a İlk Seferi; Maraton Muharebesi:

M.Ö. 490 yılı ilkbaharında Artafernes komutasında Pers ordusu Kilikya'da gemilere bindi ve Rodos üzerinde ilk etapta Naksos'a girdi. Ada 500 yılında Perslere karşı çıktığından cezalandırıldı. Ardından Eretria şehri kısa bir savaştan sonra tahrip edildi, halkı Susa bölgesine sürüldü ve Pers'lerin eski tiranı Hippias'ın tavsiyesi üzerine Atina'nın doğu kıyılarında Evripos koyunda Maraton ovasına çıkartma yaptılar.

Pers'ler Atina'nın Maraton ovasına bir çıkartma yapınca Atina'lılar Spartalı'lara bir elçi gönderip yardım istemişlerdir. Sparta'lılar bunu olumlu karşılamakla birlikte dini bazı sebeplerden dolayı belli bir tarihe kadar gelemeyeceklerini bildirmişlerdir. Atina ise bu durum karşısında her ne olursa olsun tek başına mücadele etmeye karar verdi ve ordu bırakıp düşmana karşı çıkacaktı. Böyle bir karar almalarının sebebi de tiran taraftarları yüzünden ordunun şehir içinde kalmasının tehlikeli görülmesindendir.

Miltiades onbin kişi kadar olduğu tahmin edilen ordusu ile Agrieliki tepelerinin alt yamaçlarında mevzi aldı. Pers'lerin ordusu ise Miltiades'ten üstündü ve ordusunun onbeşbin kişi olduğu tahmin ediliyor. Atina'lılar Saparta'lıların yardımını beklediklerinden saldırmadılar. Ancak Pers'ler saldırıya geçtiklerinde yunanlıların da aynı şekilde saldırdığı anlaşılıyor. Yunanlılar düşmanı ilk önce konatlarda, sonra süvarinin bulunduğu merkezde yendiler. Fakat Pers'ler bu yenilgiye

rağmen bir artçı kıtasının ordunun büyük kısmını örtmesi sayesinde, düzenli olarak kıyıya doğru çekilerek gemilere binmeyi başardılar. Son bir çarpışmada Yunanlılar yedi gemi ele geçirdiler.

Maraton zaferinin yankıları Yunanistan'da çok geniş oldu. Savaşı kazananlara "Hellen'lerin öncüleri" denmiştir. Olimpos tanrılarının savaşa katıldıkları ve zaferin kazanılmasında büyük rol oynadıkları kabul edilmiş ve bu yüzden alınan gaminetlerin onda biri tanrılara adandı. Ayrıca Delfoi kutsal alanının anayolu üzerinde Miltiades ve diğer Atina'lı komutanlar için bir anıt yaptılar.

Pers'lerin bu yenilginin öcünü almak için on yıl beklemelerinin sebebi ise elbette on yıl harp hazırlıkları yapmaları değildir. Bu süre içinde Pers'ler geniş ülkeleri içinde yer yer patlak veren ayaklanmaları bastırmakla uğraşmış ve kralları ise 486 yılında ölmüştür. Yerine geçen oğlu Kserkses I mısır'da sürüp gitmekte olan isyanı bastırdıktan sonra 484 yılında Babil'de baş gösteren bir ayaklanma ile karşılaşmıştı. Bu yüzden Pers'ler Yunanistan'a karşı yapacakları öç seferlerine ancak başlayabilmişler, fakat bu gecikmeleriyle başta Atina olmak üzere Yunan devletlerinin kendilerini toplamalarına ve güçlenmelerine zaman bırakmışlardı.

490-480 Yılları Arasında Yunanistan:

M.Ö. 480-490 arasındaki Atina'nın durumuna bakarsak 489 yılı ilkbaharında Miltiades'in Pers'ler tarafını tutan Paros'a karşı bir sefer yaptığı, fakat bu seferde başarı

kazanamaması üzerine siyasal sempatileri pek çabuk değişen Atina'lılar tarafından devredildiğini, hatta yüksek bir para cezası ödemeye hüküm giydiği ve bu olaylardan az bir süre sonra Paros'da aldığı yara yüzünden öldü.

487-86 yılında Atina'nın devlet teşkilatında büyük bir değişiklik yaptı. Arhon'luk üzerindeki aristokrat nüfuzunu hafifletmek için dokuz orhon'un o zamana kadar olduğu gibi halk meclisi tarafından seçilmeyip, demos'lar tarafından gösterilen beşyüz aday arasından ad çekmeyle tayini usulü kondu.

Bunun sonucunda orhon'ların nüfuzlarının azalması ve icra gücünün esas itibarıyla "beşyüzler meclisi"nin elinde toplanması oldu. Birinci orhon bir cumhurbaşkanı olmaktan çıktı; polemorhos ise askerlik alanında yalnız idari işlerde bulan bir memur haline geldi. Devlet teşkilatı içinde en yüksek yerleri subaylar almaya başladılar. Halk kaderi kendi ellerine bağlı olan komutanlara geniş yetkiler vermeye başladı. Birinci Pers harbinin tecrübesiyle dayanılarak ordunun tek elde toplanmasını için "başkomutanlık" mevkiini kurdular.

Başkomutan bir "file" tarafından seçilip tüm Atina halkı tarafından bir yıl için seçilmeye başlandı. Bu yüzden de devlet adamları orhon olmak için değil, fakat başkomutan seçilmek için uğraşmaya başladılar. Başkomutan zamanla askeri işlerden başka siyasal işlerle de uğraşmaya ve bundan ötürü "demogosos", yani "halk lideri" ünvanını taşımaya başladılar. Alkibiades'e kadar Atina'yı idare eden devlet adamlarının tümü başkomutan olmuşlardır. İşte bu suretle ufukta beliren yeni Pers tehlikesi karşısında Atina demokrasisi

devletin askeri ve siyasi idaresini yetenekli tek kişinin eline bırakmadığı en elverişli bir usul olarak kabullenmiştir.

Günden güne bübüyen Pers tehlikesi karşısında donanmanın bir an önce meydana getirilmesi gerekiyordu. Bunun için Temistokles çok büyük çaba harcamaktadır. Halkı bu olayı hazırlayan odur. Nitekim Atina'da Lavrion gümüş madenlerinde yeni domorlar bulunması ve bunların sistemli bir şekilde işletilmesiyle gümüş para stoku gerçekleştirilmiş ve bu parayla yüzseksen gemilik bir donanma oluşturulmuştur. Bunlar otuz metre uzunluğunda iki tarafında kürekçileri olan gemilerdi ve "triyer" adını taşıyorlardı. Böylece Atina 481 yılında Yunanistan'ın en güçlü deniz muharebesini kazanacak Yunanistan'ı ikinci büyük bir istila tehlikesinden kurtaracaktı.

Bu on yıl içinde yunan şehir devletleri de Pers tehlikelerine karşı bilinçlenmişlerdi ve bunun sonucunda önlem almaya başlamışlardı ama moralleri genelde bozuktu. Çünkü Delfoi kahininin kötümser sözleri morallerini düzeltecek nitelikte değildi.

Bir süre sonra Atina Yunan ülkesinin savunmasını üzerine aldı. Ve "Hellen Birliği" kuruldu. Bu birliğe giren şehirler birbiriyle ittifaklar aktediyor, aynı zamanda bir genel barış ilan etmekde aralarındaki bütün anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaktaydılar. Ve bu arada sadık kalmayan şehirler tahrip edilecek, bunların malları, onda bir hissesi Delfoi Apollon'una ayrıldıktan sonra, müttefikler arasında paylaşılacaktı. Birliğin kara ve deniz kuvvetlerine Sparta kumanda edecekti.

Kserkeses'in Yunanistan Seferleri:

Pers kralı Kserkses bir süreden sonra Yunan seferleri için hazırlık yapmaya başlandı. Fakat bu kez amacı bütün Helen birliğini kuran ülkelerden öç almaktı. Pers kralı önceden Mardonios tarafından hazırlanmış olması muhtemel olan harp planını kabul etti.

Bu plana göre Pers'ler Yunanistan'a hem karadan, hem de denizden taarruz edecekler ve kara kuvvetlerinin deniz kuvvetleriyle işbirliği yapmasına çalışacaklardı. Orduların Asya'dan Avrupa'ya kolayca geçebilmesi için Çanakkale boğazı'nda Herpalos adında bir yunanlının planlarına göre önceden ve arkadan demirlemiş ve birbirine bitiştirilmiş gemilerle köprü kuruldu. Trakya'dan Yunanistan'a giden askeri yol üzerinde büyük tahıl depoları meydana getirildi ve ırmaklar üzerine köprü kuruldu.

Pers kralı "Helen Birliği"nin kurulduğunu duyduktan sonra işi silahla halletmeye karar verdi. Pers ordusu 480 yılı ilkbaharında Sardes'den hareket ederek Çanakkale boğazındaki köprülerden bir aksaklığa uğramaksızın geçti, Trakya ve Makedonya üzerinden bugünkü Selanik dolaylarında Terma'ya kadar geldi ve orada, Teselaya'ya girmek üzere hazırlıklarda bulunmaya başladı.

Birleşik yunanlılar ilk önce düşmanın yunan topraklarına girmesine izin vermeyeceklerdi ancak, müttefiklerine pek güvenmediklerinden en sonunda Termopiloi geçidini savunmaya yani orta Yunanistan'a çekildiler. Pers'ler Teselya'ya girdiler ve hiçbir direnmeyle karşılaşmadılar.

Artemision ve Termopilai Muharebeleri:

Termopilai geçidi Teselya ile Orta Yunanistan arasında biricik askeri yoldu. Batıdan doğuya doğru uzanan, birçok dereler tarafından kesilen bu geçidin batı ucunda sıcak su kaynakları, bunların doğusunda, geçidin en zayıf yerinde Fokisli'ler tarafınan Tesalya'lılara karşı geçide paralel gelmek suretiyle, yapılmış bir sur vardı. İşte bu surları üçbin kadar yunan askerinden ibaret zayıf bir kuvvet tutmuştu. İkiyüzyetmiş gemilik müttefik donanması Evboia adası'nın kuzey-batı burnunda, Artemision açıklarında demirlemişti. Elli gemi ise Evripos boğazının ağzını örtüyordu. İlk önce Yunanlı'lar Pers'lerle denizde karşılaştılar. bunun sonucunda iki tarafın da büyük kayıplara karşın kimse kesin bir sonuç elde edemedi. Bunun üzerine Kserkses karadan geçidi zorlamaya karar verdi.

Müttefikler birinci ve ikinci gün Pers'lerin taarruzlarını büyük kayıplarla önlediler, fakat ikinci günün gecesi, Kserkses'a en iyi kıtalarını Efialtes adında hain bir Teselyalı'nın klavuzluğu altında, geçidi arkadan çevirmeye başladı ve bunun sonucunda yunanlılar ağır kayıplara uğradılar.

Böylelikle Pers'ler orta Yunanistan'ı istila etmeye başladılar, Boiotya'yı çok az bir direnişle ele geçirdiler. Tebai teslim olarak tahrip edilmekten kurtuldu. Delfoi rahipleri Pers egemenliğni kabullenerek tapınaklarını yağmadan kurtardılar. Atina'yı savunmanın imkansızlığını gören meclis Atina'yı düzenli bir şekilde boşalttı.

Halkın büyük bir kısmı Salamis'e yada Aigina'ya geçirildi. İyonya ihtilalinde tahrip edilmiş Sardes'e karşılık Atina yakılıp yıkıldı. Yunan ordusu ise son savunma hattı İstmos'un gerisine çekilerek burada tahkim etmeye başladı.

Salamis Deniz Muharebesi:

Yunan donanması da geri çekilmiş ve Ambelahi adını taşıyan bir koya demirlemişti. Bu donanmanın üçyüzden fazla gemi kapsadığı tahmin ediliyor.

Atina'nın Pers'ler tarafından istilasından sonra Faleron önlerinde demirlemiş olan Pers donanması ise savaş ve fırtına yüzünden 600-700 gemiye kadar inmişti. Bu arada yunanlılar arasında donanmanın nerede kullanılacağı konusunda anlaşmazlık vardı. Uzun tartışmalar sonunda donanmanın Salamis koyunda kalması kararlaştırıldı. Ve Temistokles savaşın bir an önce başlaması için Pers'lere birini gizlice gönderdi ve yunanlıların arasında birlik bulunmadığını ve bunların en ufak bir sarsıntıda dağılacaklarını söyletti.

Böylece Kserkses gemilerini Salamis koyuna geçirmeye karar verdi. 480 yılında Pers donanması koya girdi ve koyun ağzında bulunan Psittaleia adasını işgal ettikten sonra Atina kıyılarında yarım ay şeklinde savaş düzenine girdi.

Sağ kanatta Fenikeliler, Solda ise İyon'lar yer almış bulunuyordu. Pers'ler yunanlıların geri çekilme yolunu kesmek üzere Salamis'in güneyine bir filo göndermeyi ve adayla Megara arasındaki dar geçidi kesmeyi ihmal etmediler. Yunanlılar da Pers'lerin boğaza girdiğini haber alınca gemilerini daha kısa bir hat üzerinde düzene soktular.

Böylece Salomis deniz muharebesi yapıldı. Ve Pers'lerin hantal gemilerine karşın yüksek manevra kabiliyetine sahip yunan gemileri oniki saat süren savaştan sonra büyük bir başarı kazandılar. Az sayıdaki Pers gemilerini Andros adasına kadar takip ettiler, fakat bunlarla herhangi bir ilişkiye girmeden geri döndüler.

Kserkses çabucak yunan topraklarını terkederek Sardes'e gitti. Yunanlılar da tahrip edilmiş bir şehirde kışı geçiremeyeceklerinden Tesalya bölgesine çekildiler.

Yunanistan bu zaferden yeterince yararlanamadı. Temistokles donanma ile Çanakkale boğazına taarruz edilmesine ve buradaki köprülerin yıkılmasını böylece yeni bir saldırı ihtimalinin ortadan kaldırılmasını teklif etti, fakat bu kabul edilmediğinden özellikle denizaşırı seferlerden hoşlanmayan Spartalı'lar tarafından, Yunanistan tekrar düşman istilalarına uğrayacaktı.

Plataiai ve Mikale Muharebeleri:

M.Ö. 480-79 kışında Atina'da önemli bir değişiklik oldu. Temistokles yerine Ksantippos ve Aristeides strategos seçildi. Mardonios ise Tesalya'da bulunduğu sırada Hellen birliğini dağıtmaya uğraştı, fakat girişimlerinin boşunalığını görünce Atina'yı ikinci kez zaptetti. Halk tekrar adalara çekilmek zorunda kaldı. Pers'ler ilk zamanlar Atina'da tahribat yapmaktan çekindiler, Makedonya kralı İskender yoluyla barış teklifi gönderip Hellen birliğinden çıkmalarını istediler. Böylece Atina'nın güçlü donanmasından yararlanmak istiyorlardı. Atina'lılar zor durumdaydı, çünkü tek başlarına

Atina'yı koruyamazlardı ama Sparta'lılar da İstmos surunun gerisinde savunmada kalma isteğindeydiler. Bunun üzerine Anita'lılar Sparta'lılara bir haber göndererek eğer yardım göndermezlerse Pers'lerle bir anlaşma yapabileceklerini bildirdiler. Sparta'lılarda kral Pavsanias'ın yönetiminde bir orduyu Boiotya'ya gönderdiler. Bu suretle ordu tehlikeye düşen Mardonios Atina ve yöresini ikinci kez yakıp yıktıktan sonra kuzeye doğru çekilerek Asopos ırmağı kenarında süvarilerinin hareketine elverişli düz bir alanda ordugah kurdu.

Pers ordusu kırkbeşbin kişi kadardı. Otuzbin kişilik olduğu tahmin edilen müttefikler ordusu ise Kitairon dağlarını aşarak bu dağların eteğinde ordugah kurdu.

Yunan öncüleri Pers süvari kolunu yendiler. Fakat Yunanlılar hiç de iyi durumda değildi, gerilerinde engebeli bir arazi vardı ve suları Pers süvarileri tarafından sık sık kesiliyordu.

Savaşta Mardonios Sparta'lılar tarafından öldürüldü. O esnada Yunan ordusunun başka birlikleri de karşılarındaki düşman ordusunu dağıttıktan sonra Sparta'lılarla birleştiği bilinmektedir. Savaş sonunda Yunan ülkesi kısa zamanda düşmanlardan kurtuldu.

Yunanlılar bu savaş alanında Zeus için bir sunak yaparak bir bayram tertiplediler. Delfoi Apollon'una ise Pavsanias üç ayaklı bir altın kazan armağan etti. Kazanı birbirleine sarılmış üç yılandan ibaret bir sütün destekliyordu. Yada kazan yılan başları tarafından taşınıyordu. Üzerinde Pers harplerine katılan şehirlerin adları yazılı olan bu sütun bugün İstanbul'da

sultanahmet meydanındadır. Bu anıtın kaidesine Pavsanias Pers ordusunun yenildiğini bildiren bir yazıt yazdırmıştı.

Müttefikler Pers'ler tarafından tutulmuş olan Tebai üzerine yürüyüp bu şehri de zaptettiler. Aynı dönemde denizdeki savaş da büyük bir zaferle sona erdi.

Pers'ler Fenike gemilerini iade edince kalan yüzyirmi kadar gemiyi Sisam'ın karşısında, Samsun dağlarının eteğinde karaya çekmişlerdi. Bunu duyan Yunanlılar bu gemileri ateşe verdiler. Bu başarı üzerine, İyonya şehirleri ayaklanarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Tüm İyon şehirlerinin "Hellen birliği"ne girmeleri Sparta'lılar tarafından reddelince yalnız Sisam, Sakız ve Midilli gibi büyük adalar bu birliğe alındılar.

Bu olaylardan sonra birleşmiş donanma Pers ordusunun geri çekilme yollarını kesmek üzere Çanakkale boğazına ulaştı, fakat buradaki köprülerin ortadan kalktığını görünce, Yunanistan'a geri döndü. Yalnız Atina gemileri Boğazda kaldı ve buradaki şehirlerle ittifak kurdular.

Bu savaşlar Pers tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu savaşlardan sonra Pers'ler Yunanlılara değil, Yunanlılar Perslere karşı taarruza geçtiler.

BEŞİNCİ YÜZYILDA SİCİLYA

Sicilya ve Yunan'lıları ve Kartaca'lılar:

Yunanlı'lar Yunanistan'da Pers istilası ile karşı karşıya gelmişken, Sicilyalı yunanlılar da kartaca tehlikesi altındaydı.

Kuzey Afrika kıyılarında, bugünkü Tunus yöresinde anaşehir Tiros kroniğine göre M.Ö. 814'de kurulmuş bir Fenike kolonisi olan Kartaca en çok 6. yüzyılda Afrika'daki başka koloni ve kavimleri hegemonyası altına alarak güçlü bir devlet haline geldi.

Kartaca başında iki safet yada yargıç bulunan zengin tüccarlar zümresi ile yönetiliyordu ve aristokratik nitelikte bir anayasaya sahipti. Kartacalı ve yabancı ücretli askerlerden meydana gelen bir ordusu ve güçlü bir donanması vardı.

Kartaca en çok kuzey-batı bölgesiyle ticaret yapıyordu. Kartaca, Sicilya-İtalya, Galya ve İspanya'daki Yunan kolonilerinin gelişmesini önlemek için elinden geleni yapmış, denizcilikte pek usta olan Etrüsk'lerle birleşerek Yunanlı'lara karşı koymaktan çekinmemiştir.

Alalia deniz savaşından sonra Kartaca kuzey Afrika, batı Sicilya, Sardunya ve hatta güney İspanya'da üsler kurmuş ve bu suretle yunanlılara batı yolunu kapamıştı.

Yunanlılar bu tehlike karşısında birleşeceklerine, birbirleriyle çatışmaya devam etmişlerdi.

Yalnızca Kartaca'lılar taarruza geçtiklerinde, Yunan şehirleri ordularının sevk ve idaresini geniş yetkili bir askeri diktatörün eline bırakmıştır.

Gelon ve Himera Muharebesi:

Kserksos Yunanistan'a yürüdüğü sırada Kartacalı'larda Sicilya'nın parçalanmış durumundan faydalanmak ve tüm adayı ele geçirmek için büyük kuvvetler topladılar ve bunları Mago ailesinden Hemilker'in komutasında Himera tiranı Terillos'a yardım bahanesiyle adaya çıktılar.

Fakat hamilkara karşı çıkabilecek bir kişi vardı; Gelon. Bu kişi Sirakuzai'yi ve civarını bir süre önce ele geçirmiş ve burayı tahkimli bir şehir haline getirmiş, şehre büyük bir harp ve ticaret limanı kurmuş, süvari birliklerini, orduyu ve donanmayı meydana getirmiştir. Gela tiranı Gelon'un müttefiki kayınbabası Akragos tiranı Teron'du.

İşte bu iki tiranın orduları Kartaca'lıları Himera önünde karşıladılar. Ve Geldon galip geldi. Hamilkar öldürüldü, ordusu dağıldı. Bunun üzerine Kartaca'lılar Gelon'a yıllık vergi ödemeyi bile kabul ettiler.

Himera galibiyetine bir teşekkür olarak Gelon Delfoi'deki Apollon'a üç ayaklı bir kazan ve Olimpiya'daki Zeus'a birçok değerli armağanlar sundu. Ve bu savaştan sonra Gelon aşağı yukarı tüm Sicilya adasını egemenliği altına aldı.

Bu tiranın ölümüyle yerine geçen kardeşi Hieron Sirakuzai'yın nüfuzunu aşağı İtalya'ya kadar genişletti ve

Hime yöresinde Etrüsk'lere karşı büyük bir deniz zaferi kazandı. Bu dönemde debdebeli bir yaşam sürdüler.

Fakat tiranlık Sicilya'da uzun süre tutunamadı. Heron'un ölümüyle Sicilya'daki tiranların hepsi devrildi ve 5. yüzyılın ortalarına doğru parti kavgaları alevlendi. Ve siyasi açıdan Sicilya karıştı. bu karışık durumu Peloponnes harbinde Atina'nın buraya sefer yapmasına yol açacaktı.

ATİNA'NIN ÜSTÜNLÜK DÖNEMİ (M.Ö. 418-431)

Bu Dönemde Beliren Kuvvetler:

Mikale muharebesiyle Peloponnes harbi arasıdaki elli yıllık dönemle ilgili pek bir bilgimiz yoktur. Bu elli yıllık dönem tüm yunun dünyasını ilgilendiren büyük çapta olaylar kaydetmemiştir.

Pers krallığı yunanlılardan yediği darbeden sonra kendini toparlamak için zamana ihtiyaç duyuyordu ama yunanlılar Pers'lere devamlı saldırılar düzenleyerek, buna fırsat vermiyorlardı. Yunanlıların amacı kutsaldı; Pers'leri Anadolu içlerine itmek suretiyle Ege denizinden çıkaracaklar ve böylece Anadolu kıyılarındaki Yunan şehirleri bağımsızlıklarına kavuşabilirlerdi.

Yunan devletlerinin Pers'lere karşı yaptıkları bu ortak savaşlarda komutanın güçlü bir devletin elinde olması gerekiyordu ve bu komuta ilk etapta Sparta'lılara verilmişti. Ancak Sparta'lıların fakir bir ülke oluşu, deniz aşırı yerlere sefere gitmelerinin ülke güvenlikleri açısından tehlikeli olması bu komutanın Atina'lıların eline devredilmesini gerektirdi. Atina'da bu işi başarabilecek nitelikteydi.

Atina-Delos Birliği:

M.Ö. 478-77 yıllarında Atina merkezi Delos adası olmak üzere, "Attina-Delos birliği" adını taşıyan siyasal bir birlik kuruldu. Bu birliğin amacı Pers'lere karşı sürekli mücadelede

bulunmak suretiyle yunan şehirlerinin bağımsızlığını korumak ve Pers'lerin yunan ülkesine yaptıkları tahribin önünü almaktı.

Birliğe giren devletler Atina ile ayrı ayrı ittifak kuruyor ve dostlarını dost, düşmanlarını düşman olarak kabul edeceklerine yemin ediyorlardı. Ülkeler gene bağımsızlıklarını koruyordu, yalnız Pers'lere karşı yapılacak müşterek mücadele için gerekli deniz ve kara kuvvetlerinin oluşumuyla bunların idaresini, aynı zamanda açık bulunan yerlerde garnizonlar yerleştirme hakkını Atina'ya bırakıyorlardı. Bu şehirler birlik donanmasına gemi ve deniz evleri, ordusuna asker vermekle yükümlüydüler. bunu vermeyenler bir miktar vergi vermek zorundaydı ve bu vergiler çok adeletliydi.

Üçbini bulan şehir devletini kapsayan bu birlik yunanlıların siyasal alanda meydana getirdikleri en büyük birlikti. Bu birliğin yanında "Hellen Birliği" de var olmaya devam ediyordu ve Atina 461 yılına dek bu birliğin üyesi oldu.

Deniz birliğinin teşkilatına bakacak olursak Atina'nın başka şehirlerden üstün olması ve birliğini "deniz imparatorluğuna" çevirmesi için her türlü koşulları vardı. Hem kendi askeri ve mali gücü büyüktü, hem de birliğin kurulmasıyla toplanan vergiler Atina'lıların elinde bulunuyordu. Atina'nın büyük bir ticaret filosuna sahip olması, ağırlık ve para sisteminin müttefikleri tarafından kabul edilmesi, çıkan herhangi bir anlaşmazlık sonucunda Atina halk meclisine başvurulması Atina'lıların üstünlüğünü gösteriyordu. Atina'da sonraki yıllarda bu gücüne dayanarak müttefikleri üzerinde hegemonya kurmaya çalıştı. Buna başta Sparta ve Korint olmak üzere Peloponnes devletleri tepki

duydular. İşte bu rekabet çeşitli dönemlerden geçtikten sonra Peloponnes savaşının çıkmasına sebep olacaktı. Birlik donanması önce Trakya kıyılarını Pers'lerden temizledi. Maroneia ve Abdera gibi şehirlerin birliğe girmelerine karşılık Strimon ağzındaki Elon bir çatışma sonrasında Atina'lıların eline geçti. Fakat Atina'nın Trakya'nın içlerine girme teşebbüsü yerli kavimlerce engellendi. Atina'lılar Ege kuzey bölgelerini güven altına aldıktan sonra Rusya'dan Atina'ya ithal edilen hububat için büyük önemi olan Boğaz'lara bir sefer yaptılar ve başta Bizantiyan olmak üzere oradaki şehirlerin de deniz birliğine girmelerini sağladılar.

Temistokles ve Pavsanias:

O dönemlerde Atina'yı idare eden en büyük devlet adamı Temistokles'di. Atina'nın deniz gücünün kurucusu olan bu kişi Atina'yı Yunanistan'ın en büyük devleti yapmak istiyor ve gerekirse Sparta ile bile savaşmayı göze alıyordu. Atina'nın korunması için şehrin çevresine sur ördüttü ve kara ordusunu kuvvetlendirdi, ancak 471 yılında Atina'daki düşmanları ve Sparta'lıların entrikaları sonucunda devrildi. Pers'lere sığındı ve 5. yüzyıl ortalarında da öldü.

Temistokles gibi Pers harplerinin ikinci kişisi Pavsaniaos'da acıklı bir akıbete uğradı. Pers'lerle mektuplaştığı ortaya çıktı ve vatan haini ilan edildi, idama mahkum olduğunda, Artemis Halkioikos tapınağına sığındı ve tapınağın etrafı kuşatıldığından açlıktan öldü.

Kimon ve Eurimedon Muharebesi:

Temistokles'in yerine Kimon geçti. Çok iyi özellikleri olmasına rağmen, dış siyasette uzakgörüşlü değildi. Sparta ve başta Peloponnes devletleriyle dost geçinerek Yunanistan'da siyasal bir denge kurmak ve bu dengeden faydalanarak Pers'lere saldırmak düşüncesindeydi. Bunun için 466 yılında Anadolu'nun güney batı kıyılarını ele geçirdi ve Karya ve Likya şehirlerinin deniz birliğine girmelerini sağladı.

Sonra Pampilya'ya ulaşan Kimon burada Evrimeden savaşını gerçekleştirdi ve Pers'leri bozguna uğrattı. Bu deniz birliğinin ilk büyük zaferiydi ve Pers'ler yalnız Fenike, Suriye, Filistin ve Mısır'daki üslerini koruyabildiler.

Fakat Evrimeden zaferi Sparta'nın Atina'dan yavaş yavaş yüz çevirmesine yol açtı. 465'de Tasos adası birlikten ayrılınca, Atina buraya donanmasını gönderdi ve bunun üzerine Spartalılar adaya yardım edeceklerini bildirdiler. Ancak bir deprem ve helot'ların isyanı yüzünden yardım gönderemediler. Aralarında Perikles'in de bulunduğu Atina demokratlarının idare ettiği Kimon aleyhtarı bir hareket ilk zamanlarda Kimon'un mevkisinin sağlamlığından ötürü bir başarı elde edemedi. Nitekim Meselya helot'larını İtome kalesini kuşatan Sparta'lılar Hellen birliğinin üyesi sıfatıyla Atina'ya başvurunca Kimon dörtbin hoplit'le Peloponnes'e geçti ve İtome kuşatmasına katıldı.

Areopag'ın Devrilmesi:

Demokratlar ve bunların lideri Efialtes, Kimonun Atina'da bulunmayışından yararlanarak halk meclisi kararıyla

Areopag'ı devirdi. Bu meclis yüzyıllar boyunca değişikliklere uğramış ve sonunda sadece anayasa ve kanunları koruyan ve bunların uygulama şekillerini denetleyen bir makam halini almıştı. Bundan sonra da sadece kan davalarına bakacak ve bazı din işlerini yürütecekti. Areopag'ların görevi kısmen halk meclisine, kısmen beşyüzler meclisine, kısmen de halk mahkemesi jürilerine aktarıldı. Areopag'dan az sonra Kimon da devrildi ve on yıl için yurt dışına sürüldü. Çünkü Atina'lı erlerin helot'larla Sparta'da birleşmelerinden korkuluyordu.

Perikles'in Başlangıçları:

Kimon'dan sonra Periklos iktidar mevkiine geçti. Perikles Alkmaionid'ler soyuna mensup olduğundan ve aldığı eğitimden dolayı aristokrattı ama Atina'nın demokratlaşması sürecine büyük katkıları olan dayısının etkisiyle demokratlar partisine girmişti. Perikles "başkomutan" seçilerek Atina'nın iç ve dış siyasetine egemen oldu ve halk meclisinden sürekli olarak yardım gördü. M.Ö. 461'den otuz yıl sonra Peloponnes savaşına dek uzanan dönem "Perikles dönemi" olarak anılır.

Perikles Temistokles'in çizdiği yoldan ilerlemiş ve Sparta'lılarla savaşa girip Oinoe'de Sparta'lıları yenilgiye uğrattı. Atina'lılar demokratik bir hükümet kurmuş olan Megara'ya bir garnizon gönderdiler. Atina'nın devamlı büyümesinden ekonomik çıkarlarının tehlikeye düştüğünü gören Korint ve Aigina Sparta ile birleştiler. Bunlara saron körfezi kıyılarındaki bazı şehirler de katıldı. Böylece Yunanistan ikiye ayrılmış oldu. Atina 460 yılında iki cephede hem Pers'lerle hem de Sparta ve müttefiklerine karşı savaşmak zorunda kaldı.

Yunanistan Harbi:

Atina'nın Sparta, Korint ve Aigina ile yaptığı savaşların da temel nedenleri ekonomiktir. Aigina öteden beri deniz ticaretinde Atina'ya rakipti. Korint İtalya ve Sicilya'nın hububat piyasasına egemendi. Atina'nın Megara limanını işgali Aigili ticaretine darbe idi ve Atina'lılar bu adaya sefer düzenleyip Aigililalı'ları zorla deniz birliğine soktular.

Korint'le Tanagra'da çarpıştılar ve burada Yunanlı'lar yenildi ancak çabuk toparlanarak, Korintleri ve Spartalıları bozguna uğrattılar ve bu zaferin bir sonucu olarak tüm Orta Yunanistan Atina'nın hakimiyetine girdi. Atina'lılar Aigina adasını zorla deniz birliğine soktular ve ada bağımsızlığını kaybetti.

Yunanlı'ların Doğu ve Akdeniz Seferleri ve Kallias Barışı:

Yunan ve Ege'den Pers'ler uzaklaştırılmıştı ama Atina gene Pers'lerle savaştı. Bunun nedeni ise tamamıyla ticari ve ekonomikti.

Doğu iyi bir pazar olmaktan çıkmıştı ve Fenike'liler ki bunlar Pers'lerle birlikteydiler. Atina ticaritini engelliyorlardı. Atina'nın muhtaç olduğu buğdayı Mısır'dan getirebilirdi ve Mısır Fenike'lilerin elindeydi. Bu nedenlerden dolayı Atina'lılar Mısır ve Kıbrıs'a karşı saldırıya geçtiler.

İlk başlarda başarılı olan Yunanlılar daha sonra geriledilerler. Büyük kayıplar verdiler, Pers'ler bu başarılarından yararlanamadılar, yalnız Kıbrıs'ı geri almakla yetindiler.

Pers'lerin Ege denizine gireceğinden korkan Atina'lılar aynı yılın yazında birlik hazinesini Delos'tan Atina'ya naklettiler.

M.Ö. 451 yılında Atina'ya geri döndü ve Perikles'in yerine geçti. Sparta ile beş yıllık bir anlaşma yaparak, Mısır aseferinin öcünü almak için Kition şehrini kuşatmıştı ki Kimon hastalanarak öldü.

Bunun üzerine tekrar iktidara gelen Perikles iki cephede savaşamayacağını anladığından barışın yollarını aradı. Atina donanması, Kıbrıs'da Salomis açıklarında Fenike donanmasıyla yaptığı savaşta zafer kazanmasına rağmen Pers'lere bir elçi göndererek barış istedi.

449 yılında imzalanan Kollias barışına göre,

1) Atina, Kıbrıs ve Mısır'dan kesin olarak vazgeçiyor fakat İyonya'nın bağımsızlığını sağlayamıyordu. Ancak her iki ülkenin de sınırları belirleniyordu.

Atina için büyük bir hayal kırıklığı olan bu barış aslında Atina için yararlıydı. Böylelikle son yıllarda çok fazla güç harcamış olan Atina gücünü toparlayabilecek belki de birleşik şehirler üzerinde hegomonya kurabilecekti.

Sparta ile Yapılan Barış:

Sparta'nın iç karışıklıklar ve dıştan komşuları Elis, Arkadya ve Argos'la sürekli uğraşmaları bu devlette de barış istemi doğurdu. Otuz yıllık anlaşmaya göre;

1) Atina, Megara ile Troizien ve Peloponnes kıyılarındaki Ahhaya üslerinden vazgeçiyor buna karşın Aigino ve Navpaktos'u koruyordu.

2) İki devlet arasında çıkacak anlaşmazlıklar tarafsız bir mahkemede çözümlenecek, bu iki deflet hiçbirinin müttefikini kendi birliğine almayacak, Hellen birliği şehirleriyle Atina-Delos birliği şehirleri arasında her türlü ilişkide bulunabilecekti.

Bu anlaşma Atina-İyon, Sparta-Dor ikili blokunu meydana getiriyor ve bu gerginliği azaltmıyordu, sonuçta bu ikililik onbeş yıl sonra Peloponnes savaşına sebep olacaktı.

M.Ö. 446-431 Barış Dönemi Esnasında Atina:

Bu onbeş yıllık dönem Atina'nın en parlak dönemidir. Bu dönemde Perikles her yıl başkomutan seçilerek Atina'nın iç ve dış siyasetini yönetti. Perikles kendisini halka o derece benimsetmişti ki halk meclisine istediğini yaptırıyordu.

Perikles'in Atina'da uyguladığı aslında radikal bir demokrasiydi. Perikles Atina'nın tam yurttaşı olanlara pek çok olanaklar sağladı. Geliri olmayan yurttaşların devlet memurluğuna girmelerini sağladı ve bunlara maaş bağlattı. Bu bölgede kötü koşullarda yaşayan yurttaşlarını kolonilere ve klervhia'lara göndererek onlara daha iyi koşullar sağladı. Ancak bu siyaset daha sonraları deniz birliğinin varlığını sürdürebilmesi için kötü sonuçlar doğuracaktı.

Bu dönemden sonra deniz birliğinin bir anlamı yoktu ama Perikles Pers tehlikesinin her zaman varolduğunu ve Pers'lerle

ahnanın gücü sayesinde anlaşma yapıldığını diğer şehir devletlerine empoze ederek deniz birliğinin devamını sağladı.

Hazinenin Delos'dan Atina'ya taşınması sonucunda hazine koruyucusu Atena olmuş ve vergilerin 1160'nı almaya hak kazanmıştı. Perikles bununla da yetinmedi deniz birliğiden elde edilen vergileri Atina'nın bayındırlık işlerinde harcamaya ve müttefiklere hesap vermemeye başladı.

Böylece müttefiklerin Atina'nın kuyruğu olması için son adımı atmış oluyordu. Bunun sonucunda tüm birleşik şehir Likya, Korya, İyonya, Hellespantos ve Trakya olmak üzere beş vergi bölgesine ayrıldı. Bununla siyasal birlik bir çeşit "konfederasyon" şeklini almış oluyordu.

Bu durum karşısında ancak Midilli, Sakız, Sisam gibi büyük donanmaları olan devletler merkeziyetlerini koruyabildiler. Başka küçük devletler de Atina'yı taklite koyuldular. Müttefiklerin birçok davaları Atina'daki surih mahkemelerde görüldü. Kallios barışından sonra Atina'nın çıkardığı bir sikle kanunu ile müttefiklerden gümüş sikke darbetme hakkı alındı. Böylece Atina parayı tüm birliğin geçen akçesi oldu.

Fakat deniz birliğinin ömrü pek uzun olmadı. Atina'nın izlediği sürekli şiddet siyaseti sonunda küçük müttefiklerin merkeziyetçiliklerini kaybetmeleri ve Atina'ya ağır vergiler ödemek zorunda olmaları hoşnutsuzluk doğurdu.

Müttefikler birer birer Atina'ya karşı isyan etmeye başladılar. Atina ayaklananlara karşı çok sert tedbirler aldı. Sisam ve Bizantiyon bu tedbirlere maruz kaldılar.

Atina gerek Pers'ler gerekse Peloponnes'lilerle yaptığı harplerde uğradığı kayıpları telafi etmek için donanmasıyla Karadenize çıktı. Kıyılara bazı koloniler kurduktan sonra, Yunan kolonilerini de deniz birliğine aldı. Kendi ticaretini korumak için de müttefiklerinin bazı verimli topraklarını ve stratejik bölgelerini işgal etti. Bunlara göçmenler yerleştirerek Kteruhia'lar kurdu.

Tüm bu tedbirlere rağmen deniz birliği çok yaşamadı. Başka Kesya ve Likya, sonra da diğer devletler teker teker birlikten çıktılar ve Peloponnes harbi başlarında büsbütün ortadan kalktı.

Perikles'in "Panhellen" Siyaseti:

Perikles'in ortaya attığı "Panhellen" siyasete göre Atina'da tüm yunanlıların katılacağı bir kongre toplanmalıydı. Kongrede Pers'ler tarafından yıkılan yerlerin onarılması ve tanrılara adanan adakların yerine getirilmesi, denizlerin güvenliği gibi maddeler görüşülecekti. Başta Sparta'lılar olmak üzere Peloponnes'lilerin reddetmesi yüzünden kongre toplanamadı.

Perikles bunun dışında Akdeniz'le ilgilendi ve Sirakuzdi'nin tehditlerinden dolayı kendilerini güvendi hissetmeyen Segesta, Leontinoi ve Regi on ile ittifaklar kurdu ve Sibaris yöresinde bir koloni kurdu ve şehir Turioi adını aldı ama bu şehirden kendisinden bekleneni veremedi. Çünkü şehirdeki Atina'lıların nüfusu azdı ve yerli kavimlerin saldırıları Taras'ın günden güne artan gücü karşısında varlığını koruyamadı.

Atina'nın İç Hayatı:

Atina'nın iç siyaseti dış siyasetinin etkisi altındadır. Bu siyasetin ana hatlarını çizenler Tet'ler, zevgitler ve gemicilik, ticaret, sanayinin gelişmesini sağlayanlardı. Tet'lerin önemi günden güne artmış hatta areopay meclisinin devrilmesinde başlıca etken olmuştu. Halk hüküm sürerlik haklarını günden güne daha etkin bir biçimde kullanmaya başladı.

Atina'nın Mali Durumu ve Bayırdırlık İşleri:

Atina nüfuzunun günden güne büyümesi ekonomisinin de büyümesine rol açtı. Devlet gelirlerini Lavrion'dan çıkan değerli madenlerden, deniz birliğine ait topraklar ve ticari işlemlerden alınan vergilerden, mahkeme harçlarından kesilen cezalardan ve müsade edilen topraklardan sağlıyordu.

Buna karşın devlet memurlarına para ödememesi, orduya silah ve donanımını kendisi sağlayabilecek oranda zengin insanların girmesi gibi faktörlerden dolayı harcamaları bugünkü devletlere oranla çok azdı. Gelir en çok daima taarruza hazır durumda bulundurulan donanma için harcanıyordu.

Gelir fazla olunca bir kısmı Atina'ya bir kısmı halka verilir, az olunca vergilerle toplanırdı.

Devlet hazinelerinin yanında tapınakların hazineleri vardı. Bunlar da yeni tapınaklar yapmak ve din törenleri düzenlemek için harcanıyordu.

Penhellen kongresinin toplanmaması üzerine Perikles Atina'yı bayındırlık faaliyetlerinin içine soktu ve bir sanat merkezi haline sokmaya çalıştı. Böylelikle 110000-115000 nüfusa sahip Atina yeniden inşa edildi ve tahkimatı da tamamlandı.

Peloponnes Savaşı

Savaşın Nedenleri:

Yunan devleti ve bunların müttefikleri arasında patlak veren bu harpte herşeyden önce ekonomik nedenler büyük rol oynamıştır.

Atina ticaret ve sanayiinin Ege bölgesine egemen olmasından sonra Megara ve Korint gibi şehirler Atina ile rekabet edemez duruma gelmişlerdi. Bunun sonucunda herkes Atina'nın birgün tüm Peloponnes bölgesine egemen olacağı düşüncesindeydi ve bu herkesi tedirgin ediyordu.

Bu sırada Atina batıdaki durumunu sağlama almak için Korkira ve Megara'yı ilgilendiren sorunları kökünden çözmeye karar verdi. Korkira Korint'le harp halindeydi ve Atina Korkira'nın müttefikiydi. Ve Korint'i Korkira'lar yenilgiye uğrattılar. Böylece batı yolu gerek Korkira'da, gerek İtalya ve Sicilya'da birçok üslere sahip olan Atina dononmasının kontrolüt altına girmiş oluyordu. Korint'lilerin Atina'lılara nefretleri iyice arttı. Atina müttefiki olan Potideia şehrinin Atina'dan ayrılmasına yardım ettiler ve hatta Potideia saflarında Atina ile savaştılar. Yenilerek Atina'lıların bu şehri

fethini öneleyemediler. Bu olay Peloponnes'lilerin 446 barışını bozduklarını gösteriyordu.

Bunun için Sparta savaşa karar verdi. Bunun için bahaneler aramaya başladı. Perikles'in Alkmaionid'lerden olduğunu bu yüzden Atina'dan çıkmasını, Potideia'ı kuşatmasının ve Megara ablukasının kaldırılmasını istedi. Bunlar elbette ki Atina'lılar tarafından hareket sayıldı ve Atina'lılar Sparta'lıları savaşa davet ettiler. Bu arada bazı gidip gelmeler olduysa da savaş patlak verdi.

İki Tarafın Kuvvetleri:

Birbiriyle yirmiyedi yıl savaşacak olan iki tarafın da güçleri çok değişikti. Sparta'lılar tarım ülkesiydi, bu yüzden donanmaları ve paraları yoktu. Buna karşın Peloponnes'lilerin kırkbin hoplit'ten meydana gelen kuvvetli bir kara ordusu vardı. Para bulmak için Pers'lere bile başvurmuşlar ve bazı Halkidike ve Sicilya şehirleriyle ittifak yoluna gitmişlerdir.

Atina'nın gerçek gücü denizde idi. Üçyüz savaşçı, yüz de ihtiyat bölümünde olmak üzere dörtyüz gemisi olduğu tahmin ediliyor. Bu donanmaya Sakız, Midilli ve Korfu gemilerinin de katıldığı düşünülürse Akdeniz'in en büyük donanmasına sahipti. Ancak kara kuvvetleri zayıftı ve kullanabileceği sekizbindörtyüz kadar hoplit'ti. Buna karşın mali durumu oldukça iyiydi.

İki Tarafın Harp Planları:

Atina'lılar kara savaşlarından çekiniyorlardı, gerekirse tüm Atina'yı boşaltıp surların gerisine çekileceklerdi ve Pelephones'in kıyı şehirlerini ve bölgelerini tahrip edecekler, bunların denizle olan bağlarını kesecekler ve karşı tarafı yavaş yavaş yıpratacaklardı.

Sparta'lılar ise karada savaşma planları yapıyorlardı.

Arhidamos Savaşı:

"Arhidamos harbi" olarak da bilinen "Peloponnes harbi"nin ilk on yılı oldukça monoton geçti.

Sparta'lılar ilk zamanlar her yıl hasat mevsiminde Attika'ya girerek bu ülkeyi yıkmak ve Atina'yı kuşatmak yolunu tuttular. Aynı zamanda Atina ile müttefiklerinin arasını bozmak suretiyle deniz birliğini dağıtmak istediler.

Atina'lılarsa planlarına sadık kalarak Sparta'lılarla karada çarpışmaktan mümkün olduğunca çekinadiler. Kıyıları yakıp yıkıyorlardı.

430 yılında Atina'nın başına Sparta'lıların saldırılarından daha büyük bir felaket geldi; Doğudan Pire yoluyla geçtiği anlaşılan veba salgını iki yıl sürdü ve Atina halkının üçte biri bu salgında öldü. Atina'lılar Sparta'lılara barış teklif ettiler ama Sparta'lıların öne sürdükleri koşullar o kadar ağırdı ki savaşa devam etmeye karar verdiler.

Bu arada Perikles'in vebadan ölmesi Atina'lılar için çok büyük bir kayıptı, çünkü yerine geçecek kimse yoktu.

Atina'da yönetimi radikal demokratlar ele geçirdiler. Bunlar askeri işlerden anlamadıklarından savaşın yönetimini halk meclisine devrettiler.

Bu arada deri fabrikatörü Kleon Atina'da etkin olmaya başladı. Kleon ve arkadaşları harp planını yavaş yavaş değiştirecek bunu bir fetih politikası haline getirdiler. Atina'lılar Potideia'yı alınca Hikidike yarımdasında başka başarı kazanamadılar.

M.Ö. 425'de Atina'lı komutan Demostenes Pilosu işgal etti ve 180 Sparta'lı ile 420 hapliti Sfakteria adasında kuşattı. Bu olay helotların isyanından korkan Sparta'lıları barışa zorladı.

Aktedilen bir ateşkesten sonra Peleponnes'lilerin ileri sürdükleri barış tekliflerine göre harpten önceki durum aynen korunacak, Sparta Atina'yla ittifak ve dostluk anlaşması imzalayacaktı.

Fakat Kleon bu fırsatı anlamsız teklifleri yüzünden kaçırdı ve Yunanistan tarihinin kaderini değiştirdi.

Atina tüm uğraşlarına rağmen batı yoluna egemen olamadı ve Peloponnes'liler tarafını tutan birtakım Sicilya ve İtalya şehirlerinin buralara hububat göndermelerine engel olamadı.

Atina'yı yakıp yıkmakla Atina'lıları yıldırma politikaları da Spartalı'lara sonuç vermedi ama Atina'lıların istila politikası da iyi sonuç vermedi. Boiotya'yı fethetmek üzere gönderdikleri ordu yenildi. Sicilya'yı ve Kartaca'yı ele geçirmek isteyen Hiperbolos, bağımsızlıklarının tehlikeye düşeceğini anlayan Sicilya Yunanlıları bir kongre toplayarak

Atina'ya karşı bir birleşik cephe kurmalarından sonra donanmasını Atina'ya geri çekmek zorunda kaldı.

Böylece sürüp giden savaş her iki tarafı da yordu. 423'de barışa yol açar ümidiyle bir yıllık bir ateşkes imzalandı, fakat savaş bitmedi.

M.Ö. 422'de Kleon, askerlik işlerinden hiç anlamamakla beraber Trakya'ya gönderilecek orduya başkomutan seçildi. Amfipolis yöresinde de tuzağa düşerek öldürüldü.

Nikuias Barışı ve Alkibiades:

Barasidas'ın ölümünden sonra Sparta'da kral Pleistoanaks'ın idare ettiği barış tarafları iktidara geldi. İki devlet arasında başlayan barış görüşmeleri 421 yılında Atina delegesi Nikias sebebiyle "Nikias barışı" adını alan elli yıllık barış şu maddeleri taşıyordu:

Her iki taraf da aldığı yerleri geri verecekti. Halkıdike şehirleri tekrar Atina ile birleşecekti ve eskisinden fazla vergi vermeyecekti. Her iki taraf almış oldukları esirleri geri verecekti.

Atina için bu barış bir zafer sayılabilirdi çünkü, Atina-Delos birliği dağılmamış üstelik birlik üzerindeki hegemonyası resmen tanınıyordu.

Fakat gerçekte bu anlaşma kağıt üzerinde kalacak ve harp eskiden olduğu gibi sürüp gidecekti.

Bir süre sonra Sparta'lıların Amfipolis'i verebilecek güçte olmadıkları, çünkü müttefiklerine danışmadan anlaşmayı

imzaladıkları anlaşıldı. Sparta'lıların bu davranışı karşısında müttefikler Peloponnes birliğinden çıkmaya başladılar. Ve sonuçta Atina ile Sparta elli yıllık bir savunma ittifakı yapmak zorunda kaldılar.

Atina kendini toplamaya ve bozulan ekonomik durumunu düzeltmeye başlamıştı ki Alkibiades siyasette etkin bir rol oynamaya başladı ve Atina'yı kuvvet üzerine kurulu bir siyaset izlemeye yöneltti.

Nikias'a karşı cephe aldı ve barışı bozmak için elinden geleni yaptı. Sparta ile Argos arasındaki çatışmaların yeniden başlamasına yardım etti ve Peloponnes'e bir ordu gönderdi. Fakat Sparta'lılar 418'de Mantineia meydan savaşında Atina ve Argos'u büyük yenilgiye uğrattılar ve Peloponnes birliğini yeniden kurdular. Alki biades'in atak politikası sonunda Atina yalnız kalmış ve Sparta ise tekrar Yunanistan'ın en büyük askeri devleti olmuştu.

417-16 yılı için Alkibiades ve Nikias trategos seçilidiler. Alkibiades bir süre sonra Argos'u Sparta'dan ayırmak yollarını buldu; fakat Nikias'ın Amfipolis'e karşı yaptığı sefer tam bir başarısızlıkta sonuçlandı. Bunun acısını savaşta tarafsız fakat Sparta'nın dostu Melos adasının zaptı ve halkının öldürülmesiyle çıkarılmak istendi. Sparta'ya tecavüz niteliğindeki bu olay sonucunda savaş çıkmaması olanaksızdı.

Sicilya Seferi:

Alkibiades Atina halkının 415 ilkbaharında Sicilya'ya bir sefer yapmasını sağladı. Bahaneleri müttefikleri Segosta'ya

karşı Selinos'un saldırısını önlemek ve Leontinoi'yu Sirakuzai'nin hegemonyasından kurtarmaktı.

Gerek Segesta gerekse Sicilya'lılar Atina'lıların amaçlarını anlayabiliyorlardı. Atina'lılar tam Sirakuzai'ya karşı taarruza geçmek üzeydi ki Atina'lılar kendileri bu sefere darbe vurdular. Gerekçeleri ise Alkibiades'in bir içki meclisinde Elevsis tanrılarına hakaret ettiğiydi ve Sicilya'ya Alkibiades'i almak için bir gemi geliyordu, mahkemeye çıkıp hesap vermesi isteniyordu.

Alkibiades'in halefi bu seferi idare edebilecek yetenekte olmamasına rağmen Sırakuzai'ya karşı yaptıkları ilk hareketle başarı elde ettiler. Sirakuzai'yi hem denizden hem de karadan kuşattılar. Bu arada Sparta'lılar Gilippos adındaki komutanlarını Sicilya'ya Sirakuzai'ye yardıma gönderdiler. Mamahos'un ölümünden sonra tek başına Nikias tarafından idare edilen Atina kuvvetleri başarı elde edemediler. Tam gemilerle geri döneceklerdi ki ay tutuldu ve yıldız falcılarının tavsiyesi üzerine bu iş bir ay ertelendi, bu da Sicilya seferinin büyük bir felaketle sona ermesine yol açtı. Atina ordusu son taarruz hareketinde de yenildi, Atina donanması ise denize açılmak üzereyken büyük bir yenilgiye uğradı. Kimi Atina'lılar Sirakuzaili'lar tarafından esir edilerek taş ocaklarına atıldılar, büyük işkenceler sonunda kalanları da köle olarak sattılar.

Nikias'la Demostenes idam edildiler.

İyonya Harbi:

Sicilya seferi yunan tarihinin en büyük yengilsiyle son buldu. Atina çok kötü durumdaydı ama Sparta da son darbeyi vurabilecek güçte değildi. Ne güçlü bir donanması ne de parası vardı. Bu parayı da olsa olsa tekrar Ege işlerine karışmaya başlamış Pers'lerden bulabilirdi.

Pers kralı Dareros II Anadolu satrapları Tisafernes ve Farnabozos'a Anadolu'daki yunan şehirlerinden vergi almalarını buyurdu. Sparta'lılar Pers'lere haber gönderdiler ve kendilerine yardım edilmesi halinde Anadolu'daki yunan şehirlerinin Pers'lerin eline geçmesine razı olacaklarını bildirdiler.

Pers ordularının İyonya'ya girmesi, Sparta'nın bu işgali resmen tanıması deniz birliğinin büsbütün ortadan kalkmasına yol açtı. Yalnız Sisam Atina'nın sadık müttefiki olarak bundan sonraki olaylarda Atina donanmasının üssü haline geldi.

Bu dönemde Atina'lılar Pers'ler, Sparta'lılar ve eski müttefikleri gibi üç ayrı düşmanla savaşmak zorunda kaldılar.

Bu arada radikal demokratların izledikleri politikanın iflas etmesiyle Atina anayasasında bir değişiklik yapıldı. Meclislerde kararların daha sağlıklı alınabilmesi için on kişilik bir danışmanlar kurulu meydana getirildi. Bu da oligarşiye doğru atılan bir adımdı.

Bu arada Alkibiades Atina'ya dönme zamanının geldiğini düşünerek Pers satrapı Tisadernes'le görüşmelere başladı. Atina'nın yok edilmesinin değil, Sparta ile anlaşma

yapabilmesinin Pers'lerin çıkarlarına daha uygun olacağı üzerinde telkinlerde bulundu.

Atina'daki hoşnutsuzluklardan yararlanan Sisam'daki subaylar Atina'ya ilk zamanlarda koyu radikal demokrat iken sonra oligarşi taraftarı olan Peisandros'u gönderdiler. Peisandros Atina'daki oligarşik çevrelerle ilişki kurdu ve Atina'nın tek kurtuluş yolunun Pers'lerle birleşmek olduğunu halka yaymaya çalıştı. Ancak bundan bir sonuç elde edemeyince Atina'ya silah zoruyla girdi ve silah baskısı altında devlet memurlarına verilen huzur haklarını kaldırttılar, devlet işlerine karışma yetkisine sahip yurttaşların sayısını mali durumları iyi olan beşbin kişiye indirdiler. İcra gücünü yeni kurulacak "dörtyüzler meclisi"ne bıraktılar.

Aynı zamanda muhalifleri dış ülkelere sürmeye, öldürmeye, mal ve mülklerine el koymaya başladılar. Fakat bunların hiçbiri ne Pers'lele ittifakta, ne de Sparta'lılarla barışa yapılmasıyla sonuçlandı.

Ordu Alkibiades'i kendisine komutan seçmeye mecbur kaldı. Alkibiades bu defa demokratların koruyucusu olarak ortaya çıktı. Atina'daki "dörtyüzler hükümeti"nin çekilmesini istedi. Atina donanmasının Evbosa'da yenilmesi ve Boğaz'ların elden gitmesiyle dörtyüzler halk tarafından dağıtıldı, fakat beşbinleri meşru hükümet organı olarak tanıdı.

Atina donanması bir süre sonra, Çanakkale ve İstanbul boğazlarını zaptetmek suretiyle Atina'ya bağladı. Bu başarılar sonunda Atina'da radikal demokratlar tekrar hükümeti ele aldılar. Beşyüzler meclisi ve halk jürileri yeniden kuruldu. Sparta'lılar Atina'lıların bu beklenmedik başarıları üzerine

barış teklifinde bulundular ama Kleofon bu teklifi reddetti ve savaşın sürüp gitmesine yol açtı.

480'de Alhibiades Atina'ya geri döndüğünde coşkun gösterilerle karşılandı ve tüm yurttaşlık hakları iade edilerek sonsuz yetkilerle birlikte kara ve deniz kuvvetlerinin komutanlığına getirildi. Atina'lılar böyle bayram yaparlarken Sparta'lılarla Pers'ler aralarında anlaşma yapıyorlardı ve bu harbi ancak Atina'yı ortadan kaldırmakla sona erdirebileceklerini anlamışlardı. Böylelikle Sparta'lıların ünlü komutanı Lisandros'la Alkibiades karşı karşıya gelecekti.

Pers'lerle Sparta'lıların işbirliği yaptığını duyan Alkibiades kuvvetleriyle beraber Anadolu kıyılarına gitti ve Efesos önlerine demir attı, fakat aylarca beklemesine rağmen Sparta'lıları harbe zorlayamadı. Bir süre sonra Alkibiades donanmasını ikiye bölme yanlışlığını yaptı ve bu sırada Lisandros harekete geçip Alkibiades'i yendi.

Bu başarısızlığı karşısında Alkibiades başkomutanlıktan atıldı, gıyaben hüküm giydi. Ve Sparta'lıların entrikaları yüzünden Pers'ler tarafından öldürüldü.

Arginusai ve Aigospiotamoi Meydan Savaşları:

Bu başarıdan sonra Pers'lerle Sparta'lılar Atina'nın Marmara ve Karadeniz'le bağlantısını kesmek için uğraşmaya başladılar. Lisandros'un yerine geçen Konun'un idaresindeki Atina filosunu Midilli limanında ablukaya aldılar. Bunun üzerinde Atina'da eli silah tutan tüm erkekleri donanmaya gönüllü girdi ve hazinede para kalmadığı için tapınakların adak eşyalarına el konuldu. Bir ay gibi bir sürede yüzon

gemilik bir donanma kurdular, diğer şehirlerin de yardımıyla yüzelli gemilik bir donanma Peloponnes donanmasına karşı büyük bir zafer kazandı.

Fakat bunun ardından fırtınaya yakalanan Atina donanması büyük kayıplar verdi. Halk buna o derece kızmıştı ki donanmayı idare eden amiral Sokrates'in tüm itirazlarına rağmen idam edildiler.

Arginusai savaşında Sparta'lılar Atina'ya barış teklif ettiler ama Kleofon bu fırsatı kaçırmalarına sebep oldu. Atina'nın öç almasından korkan eski müttefikler Lisandros'un İyonya'ya gönderilmesini istediler. Lisandros Çanakkale boğazına gitti ve Lampsakos'u işgal etmek suretiyle boğazı kapatıp korsan faaliyetlerde bulunmaya başladı. Bunu duyan Sparta'lılar da buraya geldi ve donanmalar dört gün karşılıklı zincirli kaldı. Beşinci gün Lisandros'un askerleriyle karaya çıktığını duyan Sırplar boş gemileri ele geçirip üçbin kişiyi de esir aldılar.

Böylece Atina'nın son zafer ümitleri de suya düştü. Atina halkı her taraftan kuşatıldı, sonuna kadar direnme taraftarı olan radikaller devrilerek yerine oligarşi taraftarları getirildi ve Atina barış istedi.

Sparta'nın koşulları ağırdı; Atina sahip olduğu tüm dış ülkelerden vazgeçecek, Pire'yi çeviren ve onu Atina'ya bağlayan surları yıkacak, sürgünleri geri çağıracak, oniki gemiden başka tüm gemilerini Peloponnes'lilere teslim edecek ve gerektiğinde ordusunu Sparta'lıların kullanımına verecekti.

Atina bağımsız bir devlet olmaya devam ediyordu ama siyasal hegemonyasını kesinlikle kaybetmişti. Bu uzun

boğuşma bir gerçeği ortaya çıkardı, Yunanistan'ın bir te şehir devletinin hegemonyası altında siyasal birlik kurm teşebbüsünün iflasa mahkum olmasıydı.

BEŞİNCİ YÜZYIL UYGARLIĞI

Atina'nın 5. Yüzyıl Uygarlığındaki Yeri:

Pers harplerinden sonra Atina siyasi hegemonyasının yanında kültür hegemonyasını da beraberinde getirmişti ve bu konuda ona rakip olabilecek hiçbir devlet yoktu.

Bu yüzden "klasik uygarlık" adını taşıyan 5. yüzyıl Yunan uygarlığı esas itibarıyla Atina'da merkezileşmiş ve "Yunanistan'ın Yunanistan'ı" sayılmaya başlanmıştır. O dönem Atina uygarlığı o kadar sağlam temellere dayanıyor du ki Peloponnes harbinde Atina'nın uğradığı o felekate rağmen hiçbir suretle sarsılmamış ve tersine 5. yüzyılın sonlarına doğru tüm Yunanistan'ı etkisi altına almıştır.

Din:

5. yüzyılda Orfeus dini hala Yunanistan'da tabiat felsefesi ise İyonya'da rol oynamaya devam etmiştir. Batıda ise bu iki akım yan yana gitmiştir. Pers harpleri Atina'da ulusal duyguların uyanmasından, Hellenlerle Barbaros'lar arasındaki farkın büyümesine ve dindarlığın artmasına kadar pek çok etkilere sebep olmuştur. Çünkü bunlar düşmanları tanrıların yardımıyla yendiklerini düşünüyorlardı.

Demokratik rejime sahip olmakla birlikte din alanında eskiye bağlı kalmışlar ve dini saflaştırmak, ruhanileştirmek eğilimlerini desteklemişler ve tek tanrı görüşlerini de desteklemişlerdir.

Felsefe: Bu alanda yetişen düşünürlerin büyük kısmı Atina'lı yada Atina'da yetişmiş insanlardı. Anadolu'da ise tabiat felsefesini sürdüren filozoflar yaşıyordu. Fakat bunlar sadece düşünce spekülasyonları yaptıklarından Yunanistan'da yayılamadılar.

Efesoslu Herakleitos Miletos'lu filozofların madde teorilerini ele alarak "herşey akıp gider" görüşünü savunmuştu. Bu fizolofa göre zıt elementlerin birbiriyle savaşmasıyla gelişim doğar, bu değişim keyfi olmayıp Herakleitos'un "logos" (akıl) olarak belirttiği ve ateşle bir ve eşit sayıldığı bir kanuna tabidir.

Yunan felsefe tarihinin ilk rasyonalist filozofu Parmenides Herakleitos'un teorilerini reddetmiş ve herşeyin değişir gibi göründüğünü ama aynı kaldığını söylemiştir.

Sicilya'da yetişen "Akragaslı Empedokles" tabiat filozoflarının madde teorilerini ele alarak dünyada hava, su, toprak ve ateş olmak üzere dört ana maddenin bulunduğunu ve herşeyin bu dört ana maddenin birleşip ayrışmasından meydana geldiğini bu birleşip ayrışmayı da dış kuvvetlerin yani ayrışmayı nefretin, birleşmeyiyse sevginin gerçekleştirdiğini söylemiştir.

Klazomenai'li Anaksagorus ise dünyanın elementlerden oluştuğunu ve bunların "nus" adı verilen bir yapıcı manevi dünya kuvveti ile birleştiklerini yada birbirinden ayrıldıklarını ortaya atmıştır. Ancak "nusa"un işe karışmasıyla düzenli dünyanın oluşacağını söyleyerek ilk kez maddeyi ruhtan ayırmıştır.

Aristo ise maddenin "atom"lardan meydana geldiğini söylemiş ve materyalist bir felsefe sistemi ortaya koymuştur.

Çeşitli Bilimler:

Sicilya'daki Pisagor ekolü bu yüzyılda da gelişimini sürdürmüştür. Aritmetik alanında Timonides, geometri alanında ise Arhides ün kazanmıştır. İyonya'da yetişen matematikçiler arasında Sakızlı Oinopides ve Hippokrates gösterilebilir.

İlk önce Pisagorcular tarafından ortaya atılan dünyanın yuvarlık olduğu fikri 5. yüzyılda batıda gelişti. İyonya'da ise dünyanın düz bir kurs şeklinde olduğu kabul ediliyordu.

Matematik ve astronominin ilerlemesi takviminin daha sağlam şekle sokulmasına yol açmıştır. Atina'lı astronom Meton gerçek yılı hesaplarken sadece üç dakika dokuz saniyelik bir hata yapmıştır.

Tıp:

Bu yüzyılda da din adamlarına tedavi için başvuruluyordu, fakat rahipler birtakım tedavi usülleri ve ilaçlar geliştirmişler ve bunları uygulamaya başlamışlardır. Çünkü hastalar üzerinde araştırma yapma fırsatları oluyordu.

Bu araştırmalara birtakım fiziksel spekülasyonlar sızmakta gecikmemiş ve tıp mistik bir beceri şeklini alarak tehkikeyle karşı karşıya geldi. Bu görüşlere karşı 460'da doğmuş olan İstanköylü Hippokrates her hastalığın doğal bir nedeni olduğunu, bu nedeni bulabilmek için herşeyden önce vücudun

incelenmesi gerektiği kuralını araştırmalarına temel yaparak modern tıbbın temellerini atmıştır. Bununla beraber tıpta deneyler yapmak ve anatomik incelemelerde bulunmak ancak hallenizm çağında gelişmiştir.

Sofizm:

5. yüzyılın ilk yarısında doğrudan doğruya insanı, sosyeteyi ve devleti ele alan birtakım insanlar ortaya çıkmıştır. Bunların görüşlerine göre demokrasinin gelişimini sağlamak, istediğini düzgün bir şekilde ifade edebilmek ve insanları ikna edebilmek için okullarda verilen eğitim yeterli değildir. (O dönemlerde okullarda sadece okuma yazma öğretiliyor, edebiyat, müzik ve idmandan başka birşey verilmiyordu.) Bunun için yeni eğitim sisteminin yayıcısı olarak, şehirden şehire dolaşıyorlar, gençlere para karşılığında güzel konuşmayı öğretiyorlardı ve "sofist" yada "bilgi üstadı" isimlerini alıyorlardı.

Felsefe ekollerinin doğmasına yol açmakla birlikte bir felsefe ekolü olmamışlardır. Bunların fikirleri bir tek noktada yani insanı ilgilendiren problemleri ortaya atıp bunlara çözüm çareleri bulmak konusunda birleşiyordu. Sorulara verdikleri cevaplar doğmatik değildi. Siyasal ve sosyal olaylarla uğraştıklarından sosyoloji biliminin ilk kurucuları sayılabilirler.

Sofistlerin en tanınmışları arasında Abdepralı Pratagoros, Leontinoilu Gorgias, Keoslu Prodikos, Kalledonlu Trasimahos ve Elisli Hippias gösterilebilir.

Protagaros'ın görüşüne göre "insan bütün şeylerin ölçüsü"dür. İnsanın dışında birşeyin var olup olmadığının önemi yoktur, çünkü herşey insanın gördüğüne ve kavradığına göredir, şu halde kesin gerçekler yoktur, subjektif gerçekler vardır.

Bu yüzden kanunların, dinlerin ve ahlak kurallarının subjektif gerçeklikler taşıdıklarını ve insanlar tarafından aralarında oluşturulmuş sözleşmelerden ibaret olduklarını savunmuşlardır. Hatta Kritias tanrıların akıllı politikacılar tarafından insanları kötü şeyler yapmaktan alıkoymak için uydurulduklarını söylemiştir.

Bu yeni düşünce akımları sonucunda eski din, ahlak kuralları ve kanunrlar değerlerini yavaş yavaş kaybetmeye başlamışlar ve Yunanistan'da Anadolu, Trakya, Fenike yada Mısır'dan gelme dinlerin yayılmasına Orfeus dininin yada eleusis misterlerinin halk arasında günden güne rağbet görmesine sebep oldular.

Sokrates:

Sofizm akımları arasında en büyük isim Sokrates'dir. Sokrates hiçbir zaman bir bilgin olduğunu iddia etmemiş, para ile ders vermemiştir. Atina toplantılarına her yerde her zaman katılarak halka gerçeği ve doğruyu göstermek için çabalamıştır.

Sokratesin bu toplantılarda halka neleri öğrettiği bilinmiyor. Sokrat'ı bize tanıtan öğrencisi Platon'dur ve onun kitaplarında ise kendi fikirleri ile Sokrat'ın fikirleri o kadar

iç içe geçmiştir ki bunları birbirinden ayırmak hemen hemen imkansızdır.

Sokrates insanları kendi kendilerine öğrenmeye sevk etmekte bilinenden bilinmeyene gitme yöntemi kullanmakta ve bu yöntemle çoğunlukla insanların dayandığı çürük temelleri onlara gösterirdi. Yani ne kadar az şey bildiklerini.

Sokrat bir düşünce yada kavramın insana yararlı olabilmesi için onların özünün anlaşılması gerektiğini öne sürer. Konuşmalarında erdem, adalet ve güzellik gibi insan düşüncesinin ana kavramlarını saptamaya çalışırdı bu yüzden ahlak biliminin kurucularından sayılır.

Siyasi düşünceleri olmakla birlikte demokrasi düşmanı değildi ve tanrı inancının tek tanrıcılığa kaydığı anlaşılıyor. Fakat Sokrates'in bütün bu çalışmalarında insanlara hatalarını gösterirken, bundan ötürü birçok kişiyi rahatsız etmiş ve birgün Atina'lı bir gencin kendisini devlet tanrılarına karşı hakaretle suçlaması üzerine mahkemede idamına karar verildi ve zehirlenerek öldürüldü.

Edebiyat:

5. yüzyıl edebiyatı, felsefesi gibi çeşitlilik gösterir. Filozofların yazdıkları eserler, sofistlerin söyledikleri nutuklar sayesinde Atina düzyazısı gelişmiş, şiir alanında Ksenofanes'i örnek alan Parmenides ve Empedokles'in eserleri destan şeklinde yazılmıştır. Lirizm alanında korolar tarafından okunan en güzel ağıtları Tebai'li Pindaros, Simonides, Bakhilides ve Korinna kaleme almıştır.

Tragedya:

Yunanlıların ve Atina'lıların edebiyat alanında ortaya koydukları en büyük eserler hiç şüphesiz ki tragedyalardır. Aishilos, Sofokles ve Evripides bu dönemin ünlü tragedya yazarlarıdır.

İlk gelişim evrelerini M.Ö. 6. yüzyılda Atina'da geçirmiş olan tragedya aynı yüzyılın sonlarına doğru Hairilos ve Frinihos'un piyesleri sayesinde yüksek aşamaya ulaştı.

Tragedya klasik şeklini 5. yüzyılın ilk yarısında Aishilos'la almıştır. Pers savaşlarına, Maraton ve Salamis meydan savaşlarına katılmış olan Aishilos koroya önem vererek "hipokrites"i ikinci plana almış, fakat sonraları hipokrites'in yanında koroya cevap veren aktöre ikinci bir aktör katmak suretiyle tam bir dram şekli meydana getirmiştir. Aktörler arasındaki konuşma ve konuşmaya belirli aralıklarla koronun karışması ile sahnede olay tam olarak temsil etmek imkanlarını vermiş, koronun okuduğu şiirlerde ise şair kendi duygu düşüncelerini açığa vuran bir araç oluşturmuştur. Yazar konularını mitologyadan almış ve tanrılarla da temsillerinde yer vermiştir.

Aishilos'un piyesleri tribaya şeklinde tertiplenmişti. Yani yazar konu bakımından birbiriyle ilgili üç piyesi birleştirmiş, bunlara bir de "satır oyunu" katmıştır. bununla birlikte her piyes başlı başına bir edebi bütün teşkil ediyordu.

Sofokles tüm yaşamını Atina'da geçirmiş, siyasal hayata katılmış ve Perikles'in dostluğunu kazanmıştır.

Önceleri var olan iki aktöre bir üçüncüsünü katmış, piyes konularını yine mitologyadan almakla birlikte, sahnede genellikle ideal insanı tanımlamakta ve onların karakterini belirtmektedir. III piyesinden yalnız yedisi elimize geçmiştir. Bunlardan üçü Tebai kralı hanedanına ait bir konuyu ele aldığından bir trilogyadır, kral Oidipus, Oidipus Kolonos'da ve Antigone.

Evrpides sanat için yazan ve sanat için yaşayan bir şair ve düşünürdür. Yetmişbeş piyesinden ancak ondokuzu elimizdedir. Evripides tüm eserlerinde sofistler çağı düşünce tartışmalarını ele almıştır. Geleneği bozmayarak konularını mitologyadan almıştır ama insan tiplemeleri reel insan tiplemeleridir.

Hayatını güçlükle kazanmış ve eserleri pek az alkış toplamış olan bu şairi daha sonraları Romalı'lar tarafından tutulmuş ve adeta tanrılaştırılmıştır.

Komedya:

Komedya Diyanisos'un onuruna bağ bozumunda düzenlenen gürültülü törenlerden doğmuştur.

Komedya'nın ilk gelişim evrelerini belirleyemiyoruz ancak Sirakuzai'da Gelon ve Hieron zamanında İstankôylü Epiharmos'un tragedya tekniğinde birtakım komedyalar kaleme aldığını fakat o zamanlar Sirakuzi'de siyasal özgürlük olmadığından tanrılara ve kahramanlara ait bazı mitosları gülünç bir şekle sokarak sahneye koyduğunu öğreniyoruz.

Komedya'da asıl gelişimini Atina'da geçirmiştir. Burada resmi nitelik taşıyan Diyonizos şenlikleri esnasında yapılan yarışmalara ilk kez M.Ö. 487-86 yıllarında ''komik korolor''da alınmıştı.

Komedyalar konularını günlük hayattan alıyorlardı. En çok da siyasal olayları realist tarzda sahneliyorlardı.

5. yüzyılda Atina'da yetişen komedya yazarlarının en büyüğü Aristofanes'dir. Kırkdört piyesinden sadece onbiri bize kadar gelmiştir. Aristofanes de konularını günlük hayattan alıyordu ama bunun yanında Peloponnes harbiyle ilgili olayları hemen hemen her yıl sahneye koyarak hükümetin dış siyasetini de eliştiriyordu.

Atina'nın Peloponnes harbini kaybetmesiyle komedya da gerilemeye başlamıştır ki bundan çağın komedya yazmaya uygun olmadığını anlıyoruz.

Gerek komedya, gerekse tragedya din törenlerinin bir bölümü sayıldığından ve bunları seyrederlerken kendilerini din törenlerine katılmış hissettiklerinden aktörler Diyonisos kültüyle ilgili maske taşıyordu, dekor yoktu. Ve halk bu oyunlardan her defasında etkileniyordu.

Diyonisos tiyatrosu ancak 4. yüzyıl tragedyalarının en parlak çağı geçtikten sonra taş bir yapıt şeklini almış, bu zamanlardan başlayarak taş tiyatrolar Yunanistan'ın her tarafında yapılmaya başlanmıştır.

Tarih:

Herodotos M.Ö. 480 yılında asil bir ailenin çocuğu olarak Halikarnassos'da doğmuştur. Genç yaşta parti kavgalarına katılmış, böylece siyasi yaşama girmiş ve ardından batı Anadolu, Karadeniz kıyıları, Suriye, Mezopotamya, Mısır ve Kirene gibi yerlere geziye çımış 5. yüzyıl ortalarına doğru ise Yunanistan'a geçerek Atina'ya gelmiştir. Bu dönemde çağın öndegelenleri ile ilişkiler kurmuş ve gerek Yunanistan'da gerekse başka şehirlerde derlediği gezi notlarından faydalanarak birtakım konferanslar vermiştir.

Pariklesin teşvikiyle de Pers harplerini yazmaya karar vermiştir. Metinlerini İyon lehçesi ile oluşturmuştur. Büyük bir ihtimalle 432'de Atina'ya dönmüş ve Peloponnes harbinin ilk yıllarında ölmüştür.

Heredotunsa tarihçi olarak asıl değeri çeşitli kaynaklardan topladığı bilgileri edebi metinler halinde birleştirmiş olmasıdır. Kitabı 478 yılına kadar olan olayları kapsamaktadır.

Heredotos tarihi bilimsel bir araştırma konusu olarak ele aldığından ötürü tarih biliminin kurucusu hatta "tarihin babası" ünvanını taşımaktadır. Fakat noksansız ve yanlışsız bir eser ortaya çıkardığı iddia edilemez, çünkü eserinde tanrılara ve olağanüstü güçlere büyük yer ayırmaktadır. Tarafsızlığını da birçok hallerde koruyamamıştır.

Yunan tarihçiliğinin en yüksek aşamasına Tukidides esmiştir. Gençliğinde bir taraftan Sokrates ve Sofistlerin, bir taraftan da Tragedya'lıların etkisi altında kalmıştır.

Strategos ve donanma komutanı olarak Amifipolis'i kurtamadığından gıyaben ölüme mahkum edildiğinde Trakya'daki çiftliğine çekilerek orada yirmi yıl sürgün yaşamı sürmüştür. 404-403 yılında affedilerek ülkesine dönmüş, Peloponnes yenilgisinin tüm acılarını tattıktan sonra 399 yılında ölmüş yada öldürülmüştür.

Tukidies bütün evrelerini yakından izlediği Peloponnes savaşlarını Trakyadayken yazmaya karar vermiş olsa gerektir ve belki orada "Arhidamos" herbini kalebe aldıktan sonra, eserinin diğer kısımlarını Atina'da tamamlamıştır. Sekiz kitaptan oluşan eserinde Yunanistan'ın en eski tarihine dair bilgi verdikten sonra Pelopponnes savaşının ana nedenlerini açıklayabilmek için Mikale meydan savaşıyla 431 tarihleri arasındaki elli yıllık dönemi ana hatları ile anlatmakta ve kronolojik sırayla savaşı yaz kış dönemlerine ayırarak anlatmaktadır.

Tukidides sadece olayları anlatmakla yetinmemiş, açıklamak da istemiştir. Heredotos'un aksine kaynakları esaslı bir eleştirmeden geçirmektedir bu yüzden de "eleştirmeli tarihe" araştırmalarının babası olarak kabul edilmiştir. Amacı bu olayları aydınlatmak, akıl ve mantıkla açıklamaktır. Bu nedenle gerçek nedenle görünen nedeni ayırmasını bilmiş tam anlamıyla "mantıklı bir metod" kullanmıştır.

Sanat-Mimarlık:

Bu dönemin ilk evrelerinde Dor tapınakları klasik şekillerini almakta, Sella önünde ve arkasında birer mekan içinde ise iki kat üzerine tertiplenmiş iki sütun sırası

kapsamaktadır. Sütunlar arkaik dönem sütunlarına oranla ince ve daha uzun şekiller göstermekte, daha derli toplu ve daha yüksek bir biçim almaktadır.

Bundan başka bazı özellikler de gelecekteki gelişimi ifade etmektedir. Kısa tarafında uzun tarafındakilere kıyasla daha ince olan sütunlar içeriye doğru hafif eğik olarak durmakta yapı pramidol bir şekil almış olmaktadır. Kolker taşından yapılmış ve ince bir aki tabakasıyla örtülmüş olun bu tapınakta sima, antefiks, akroter ve alırnlık figürleri Paros mermerinden yapılmıştır. Zamanımıza kadar gelen boya kalıntılarından tapınağın dikey mimarlık unsurlarının maviye, yatay unsurlarının da kırmızıya boyanmış olduğunu göstermektedir.

M.Ö. 470-456 tarihlerinde yapılan Olimpiya'daki Zeus tapınağı Peloponnes'in en büyük kutsal yapısı olup, klasik bir plana sahiptir.

Pers harpleriyle yakılıp yıkılan Atina'nın yeni baştan yapılması pek çok sanatçının buraya akın etmelerine ve bu şehrin önemli bir sanat merkezi haline gelmesine yol açmıştır.

Temistokles şehrin inşaasında en çok güvenliği gözönüne almış, şehri Pire limanının o zamana kadar olduğundan daha geniş surlarla çevrilmesine önem vermişti. Bu surların temeli taştan üst kısımları ise kerpiç tuğladan yapılıyordu. Akropolün kuzey ve batı surları da yapılıyordu.

Perikles Zamanındaki Atina Yapıları:

Asıl büyük bayındırlık faaliyeti Perikles zamanında başlamıştır. Atina'nın Pire'ye "paralel surlar"la bağlanması

üzerine stratejik önemini kaybeden Akrapol'ü Perikles Atina'nın baş tanrıçası Atena'ya adamış ve kutsal bir şato haline sokmuştur. Böylece M.Ö. 437'de başlayarak binaya dışı Dor, içi İyon düzeninde anıtsal bir giriş binası yapıldı.

Firizindeki kabartmalar bir tanrılar toplantısını, Yunanlı'ların Pers'lerle mücadelesini tanımlamaktadır.

Biraz ileride, kutsal yolun sağında ve platformun en yüksek yerinde "Genç kız Atena" adına adanmış olan Partenon yükselmektedir. Baştan aşağı mermerden ve Dor düzeninde yapılmıştır. İçinde oniki metreyi bulan ve altın fildişinden yapılmış Atena heykeli yer alıyordu. Cella firizinde dört yılda bir yapılan "Panatenaia" bayramında Atina'lıların tanrıça onuruna tertipledikleri büyük olay tanımlanmıştır. Firizin doğu kısmında da bu bayramlar için yeryüzüne inmiş tanrılar iskemlelerde oturur ve birbirleriyle konuşurken göstermişlerdir.

Tapınağın doğu alınlığında Atena'nın babası Zeus'un başından çıkmak suretiyle doğuşu gösterilmektedir. Batı alınlığında ise Atina topraklarına sahip olabilmek için Atena'nın Poserdon'la yaptığı mücadele sergilenmektedir.

Heykeltraşlık eserlerinin tümüne göz atacak olursak insanlara, yarı tanrılar yada kahramanlara ve en son Olimpos tanrılarına ait olmak üzere önemi aşağıdan yukarıya doğru artan üç basamak teşkil ettiği, son incelemelerin de gösterdiği gibi o çağın en büyük heykeltraşı, Fidias'un uslüp ve kompozisyonunu açığa vuran bu kabartma ve heykelerin Atena'nın adını yüceltmek üzere işlenmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yüzyıllarca şeklini ve heykeltraşlık eserlerini koruyan Perteron M.S. 6. yüzyılda kiliseye, 15. yüzyılda camiye çevrilmiş ve 1687'de Venedik'lilerin Atina'yı bombardımana tutması sırasında tahrip edilmiş, içindeki heykeller 19. yüzyılda sökülerek İngiltere'ye taşınmıştır.

İyon düzeninin şaheserleri arasındaki Eresteion tapınağı da kutsal yolun sonunda, kısmen Aka'lar çağından kalma kalıntılar üzerinde yükselmektedir.

Bu parlak din merkezlerinin yanında asıl şehir oldukça sönük kalıyordu. 5. yüzyılda Akropol'ün güney eteğinde üzeri kronik bir çatıyla örtülü konser salonu, Hefaislos tapınağı bulunmaktaydı. Bu tapınak da İyon yapı elemanlarını kapsayan Dor düzenidir. Ancak büyük yapılar istisnaları teşkil ediyordu. Şehir sokakları dar ve girintili, çıkıntılı, evleri ise zenginlerin evleri de dahil olmak üzere o çağın demokratik görüşlerine uygun olarak, çok sadeydi.

Bu dönemde Atina'dan başka yerlerde de tapınaklar yapılmıştır. Bunlar arasında Arkadya'da Figaleia'daki Apollon tapınağı anılabilir.

Anadolu'daki Yapılar:

Anadolu'nun batı ve güney-batı kıyıları o dönemin siyasal olaylarından ötürü büyük bayırdırlık faaliyetine sahne olmamıştır. Yalnız Atena tapınağı önemli bir anıt olarak gösterilebilir ki bu yapı Miletos'da kurulmuştur.

Eskidenberi İyonya ve Yunanistan'la siyasal ve kültürel ilişkilerde bulunmuş ama gene de yerli geleneklere sadık

kalmış Anadolu'nun güney batısındaki Likya'da 5. yüzyılda birçok anıt mezarlar yapıldığından bölge "klasik mezarlar ülkesi" adıyla anılmıştır.

Kayaların içine oyulmuş, oda mezarları yada yerli tahta evleri taklit eden lahitlerden meydana gelen mezarlar sergilenmektedir.

Heykeltraşlık:

Klasik heykeltraşlık da mimari kadar hızla gelişmiştir. M.Ö. 490-450 yılları arasındaki dönemde Yunan sanatında "Sert Uslup" hakimdi. Sanatçı kişilikleri bu dönemde daha çok belirginleşmekte, heykellerde elbise, vücut, hareketlere daha realist bir şekilde ortaya konmaktadır.

Bu dönemde artık arkaik heykellerinin klasik havasından çıkılarak bacağı hafifçe bükmek, başı yana döndürmek gibi daha doğal şekiller sergilenmektedir.

M.Ö. 5. yüzyıl başlarında İyonya heykeltraşlık elişlerinin yanında, gerek Sicilya, gerekse İtalya'da başlı başına bir karakter taşıyan ekoller görüyoruz. Argoslu Hagelados ve Aiginalı Onatas'ın geleneğini sürdüren Peloponnes ekolleri en çok tunç heykellerde başarı göstermekte arkaik sanatının ağırlık ve sertliğini gidermekte büyük rol oynamaktadır.

Sert uslup heykeltraşlığı en çok Atina'da ilerlemeler kaydetmiştir. M.Ö. 480 yılından sonra Atina sanatçıları, Akropol'de bulunan bazı kadın ve erkek heykellerinin gösterdiği gibi, İyon etkilerinden kurtulmakta, bağımsız olarak çalışmaya başlamaktadır.

Tunç heykeltraşları olarak Kritios ve Nesiotes tanınmıştır. Denizden çıkarılan Poseidon heykeli gerek hareket formu gerek vücut şekillerinin birbiriyle bağıntısı bakımından hiçbir ekole sınırlanmayıp ve sert uslubun son dönemini tarihlemektedir.

M.Ö. 450 ile 400 yılları arasında heykeltraşlık ve mimarlık yunan sanatının en yüksek aşamasına ulaştığı içindir ki bu dönem sanatına "klasik sanat" adı verilir.

Bu dönemde sert uslubun etkisinden çıkılıyordu ve bu dönem heykeltraşları herşeyden önce tanrı heykellerini ele almakta bu heykellerde vücut ile elbise arasındaki ilişkilere, vücudun çeşitli kıvrımları arasındaki oranlara ve ciddi bir çehre ifadesine önem vermekte ve güzelliği bozabilecek herhangi bir şekil yada hareketten kaçınmaktadırlar.

Yunan sanatının en anıtsal ve en başarılı heykelleri bu dönemde yapılırken merkez gene Atina'dır.

Bu heykeltraşlar arasında Atina'lı Mironu sayabiliriz ama Atina heykeltraşlığı Fidias'la en yüksek aşamasına ulaşmıştır.

Vazo Resimleri:

5. yüzyılda sanat yalnız tapınaklarda değil daha alt tabakalarda, mesela vazolarda kendini göstermiştir.

Bunlar arasında Atina'da beyaz zemin üzerine çizgi tekniğiyle resmedilen tasvirler kapsayan "Lekitos"lar önemli bir yer almaktadır ki bunların ölülere adak eşyası olarak verildiği anlaşılıyor.

Gene Atina'nın kırmızı figürlü vazoları gerek Akdeniz, gerekse Karadeniz piyasalarında revaçtadır.

Vazo ressamları ilk zamanlar Polignatos, Panainos ve Mikon sonraları Apollondoros, Zeuksis, Parhasios ve Timontos gibi büyük duvar ve tablo ressamlarının etkisi altında kalmakla beraber mitolojik sahnelerden başka Atina'nın günlük hayatından alınmış pek çeşitli konular tanımlamakta perspektif kuralları ve gölge ışık oyunlarına önem vermekte birer sanat eseri saydıkları resimlerin altına imzalarını atmaktadırlar.

Peloponnes harbi sonunda bütün pazarların Atina mallarına kapanması üzerine, bu vazolar ortadan kalkmıştır.

Fidias hem tunç, hem mermer hem de altın fildişi tekniğini çok iyi biliyordu. Fidiastan biraz daha genç olduğu anlaşılan Argos'lu Polikleitos hemen hemen Fidias çapında yaptığı tanrı heykellerinden başka çıplak erkek vücudunun bütün gücünü belirten atlet heykelleriyle ün kazanmıştır. Bu sanatçı aynı zamanda vücudun çeşitli kıvrımları arasında oranları saptamış ve bunları "kanon" adlı eserinde kaleme almıştır.

Fidias'ın öğrencileri olarak Alkamenes, Agorakritos ve Kresilos gösterilebilir.

M.Ö. 5. yüzyıl sonunda heykeltraşlar mükemmele ulaşan eserlerine rağmen yine de yenilikler yapmışlar ve bir süre sonra bu eserle yapmacıklı bir karakter taşımaya başlamıştır.

Yunanistan'da bu birinci sınıf eserlerin yanında halk sanatına da giren eserler vardır ki mezar stelleri bunlardandır. Bunlar arasında çok iyi heykeller de vardır. Mesela Hegeso

adlı kadının mezartaşı bunlar arasında en ünlü olandır. Kadın sandalye üzerinde oturmuş kendisine hizmetkar tarafından sunulan mücevherlere hüzünle bakmaktadır.

Likya'da İyonya uslubunu benimsemiş yerli heykeltraşlar mezar anıtlarını heykel ve kabartmalarla süslemişlerdir.

Fenike'de Sıdon'da bulunan "Satrap lahti" doğu Yunanlı bir sanatçının elinden çıkmış olup, yine bir hükümdarın hayatına dair sahneleri kapsamakta ve bu kabartamalar Likya kabartmalarına kıyasla daha yüksek bir düzeyde bulunmaktadır.

Doğu Yunan uslubu 5. yüzyılda bir taraftan batıya diğer taraftan Ege'nin kuzey bölgelerine yayılmıştır, Pers ülkesine bile girmiştir. Anadolu'da ise Yunan-Pers etkilerini açığa vuran kesme bir uslup gözlenmektedir.

YUNAN TARİHİNİN İKİNCİ KLASİK ÇAĞI

(M.Ö. 4. YÜZYIL)

SPARTALILAR VE TEBAİLİLERİN HEGEMONYASI

Peloponnes Savaşından Sonra Yunanistan:

Peloponnes savaşı, Yunan devletlerinin tek bir devletin egemenliği altında birleşmesini önlemek isteyen devletlerin zaferiyle sona ermişti. Otuz yıl süren savaştan sonra, Atina onca yıkıma karşın hala bağımsızlığını koruyordu. Sparta ise, Atina'nın iç işlerine karışmaya başlamıştı. Spartalı Lisandros, M.Ö. 404'de donanmasıyla Pire'ye girerek bir "Otuzlar Hükümeti" kurdu. Teramenes'in partisine mensup ılımlılar, zamanla Kritias yanlıları tarafından devrildiler. Binbeşyüz mal mülk sahibi yurttaş ve Teramenes öldürüldü. Fakat Atina'lı demokratlar şehri ele geçirerek "Otuzları" devirip "Onlar" hükümeti kurdular. Hatta Lisandros'un desteğiyle atina'da demokratik bir idare ve "500'ler" meclisi yeniden kuruldu. Her şeye rağmen Atina'nın siyasal gücü kırılmıştı. Sparta ise Yunanistan üzerinde sürekli bir egemenlik kurabilmek için Pers'lerden para desteği aldı. Pers'ler bu yardımseverliklerinin karşılığı olarak batı Anadolu kıyılarını egemenlikleri altına aldılar.

Anadolu ve Yunanistan'da Savaşlar:

Peloponnes savaşının son dönemlerinde Spartalı'larla işbirliği yaparak önemli bir rol oyanayan batı Anadolu satrapı

Prens Kiros, Pers tahtını ele geçirmek için kardeşi Artakserksos Mmemon'un (404-359) üzerine yürümüş, ama 401'de Babil yakınlarındaki Kunasaka'da yapılan meydan savaşında öldürülmüştü.

Kiros'un tarafını tutan Pers satrapı Tisafernes'in öç alacağından korkan Anadolu'daki Yunan şehirleri Sparta'dan yardım isteyince, Spartalı'lar Pers'lerden aldıkları yardımı unutarak, Pers'lere savaş ilan ettiler ve Anadolu'ya bir ordu gönderdiler. Sparta kralı Agesilaos 396 yılında yeni bir ordu ile ve ikinci bir Agamemnon gibi Anadolu'ya ayak basınca savaş Spartalı'lar lehine gelişmeye başladı. Fakat Pers'ler Aigosotami yenilgisinden sonra Kıbrıs'a sığınan Atina'lı amiral Komion'u kendi taraflarına çekerek onu bir donanma kurmakla görevlendirdiler. Yunanistan'a yolladıkları altınlar sayesinde Spartalı'ların gerisinde ikinci bir cephe kurmayı başardılar. Agesilaos Sareles'te Pers satrapı Tisafernes'e karşı parlak bir zafer kazandıktan sonra Paflagonya'ya girmek üzereyken Yunanistan'da savaş çıktı. Bunun üzerine kral Yunan kontitanına geri dönmek zorunda kaldı (394).

Tarihe "Korint Savaşı" olarak geçen bu savaş 395'ten 386'ya kadar sürdü. Atina'lılarla birleşen Tebaili'ler ayaklanınca Spartalı'lar bunlara karşı bir ordu göndermişler, ama Haliardos savaşında büyük bir bozguna uğradılar. Lisandros 395'de bu savaşta öldü. Atina ve Tebai birleşerek Spartalı'lara karşı bir koalisyon meydana getirdi. Kanon'un idare ettiği Pers donanması Sparta donanmasını Knidos'da büyük bir yenilgiye uğrattı. Sparta'nın deniz egemenliğine son veren bu savaştan sonra Pers donanması ilk kez Ege'ye

girdi. Anadolu kıyılarındaki Yunan şehirlerine merkezileştirme vaad ederek bunları Sparta'dan ayırıp Persler tarafına geçirdi.

Fakat bu süre içinde Pers'lerden yardım gören Atina kendini toplamaya devam ediyordu. Konon Atina'ya bir kurtarıcı gibi dönmüştü. Şehrin surları yapılmış ve hafif silahlı birlikler kurulmuştu. İlk dönemde Atina'nın nüfuzu Kiklad adalarına kadar yayılmış, Lemnos, İmbros ve Skiros tekrar Atina'ya bağlanmıştı.

Antialkidas Barışı:

Atina'nın dış nüfuzunun günden güne artması, Trasibulos'un deniz birliğini yeniden kurmak teşebbüsünde bulunması, Atina'lıların Pers'lere karşı isyan eden Kıbrıs'lılar ve Mısır'lılar tarafını tutmaları siyasal durumu değiştirdi ve Pers'lerin tekrar Spartalı'larla birleşmelerine yol açtı. Spartalı'lar Pers parasıyla yapmış oldukları bir donanmayı Çanakkale boğazına göndererek boğazı kapattılar. Tüm kuvvetlerini tüketmiş ve aç kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Atina barış istemek zorunda kaldı.

Tarihe "kral barışı" olarak geçen bu barış anlaşmasının koşulları şöyleydi. Anadolu'daki tüm yunan şehirleri, Klazomenai ve Kıbrıs gibi adalar dahil olmak üzere Pers'lere bırakılacak buna karşın diğer tüm yunan şehirleri bağımsız olacaklardı. Yalnız Limni, İmroz ve Skiros Atina'ya tabi olacaktı. Bu koşulları kabulenmeyenlerin üzerine kral ordusu donanmasıyla yürüyecekti.

Böylece Pers'ler yalnız Anadolu'daki Yunan şehirlerini egemenlikleri altına almakla kalmıyorlar, aynı zamanda

siyasal birlikleri yasaklamakla Yunanistan'ı parçalamış oluyorlardı.

Sparta yine en güçlü askeri devlet olmaya devam ediyordu. Fakat savaşlar Sparta'yı da yıpratmıştı ve tüm Yunan devletlerinin nefretini üzerine çekmiş olan Sparta hegomonyasının böyle uzun sürüp gidemeyeceği açıktı.

Sparta'nın düşmanları kendilerini toplamışlardı. Boiotya'da kalkınmış 382 yılında Sparta'lılar tarafından ani olarak işgal edilen Tebai şehrinin kalesi Kadmera Boiotyalı komutan Pelopidas ve Melon tarafından kurtarılmış, bu başarı üzerine Tebai'de demokratik bir idare kurulmuştu.

İkinci Atina-Delos Deniz Birliği:

Sparta'lıların ani olarak Pire'yi ele geçirmek teşebbüsünde bulunmaları üzerine Atina Tebai'la bir ittifak kurdu. Sparta hegamonyası altında inleyen eski müttefiklerin yardımıyla M.Ö. 378-77 yıllarında ikinci Atina-Delos deniz birliği meydana getirildi.

Spartalı'ların herhangi bir saldırısına karşı, Atina askeri komutası altında kurulan bu birlik geçmiş tecrübelerinden dolayı çok daha elverişli koşullar kapsıyordu.

Atina diğer devletlerin üzerine hegemonya kurmaktan kesin olarak vazgeçiyor, herkes merkeziyetçiliğini korurken, mecliste yalnız bir oy hakkına sahip oluyordu. Atina birlik meclisinde temsil edilmiyor, yalnız alınan kararlar Atina'nın halk meclisine bildiriliyordu. Her şehrin vereceği vergi birlik meclisinde belirleniyordu.

Topraklarında yeni bir vergi düzenlenmesi yapan Atina mali durumunu düzelttikten sonra yetenekli komutanları sayesinde Peloponnes'lileri, Naksos'da yendikten sonra nüfuzunu Ege ve İyon denizine dek genişletti.

Tebai'ın Hegemonyası:

Tüm bu olayların yanında daha önemli olan Tebai'nin kalkınmasıdır. Boiotya ile birleşerek bunları kendi hegemonyasına alan Tebai Levktra meydan savaşında Spartalı'ları yendi, ülkesi içinde iç karışıklıklar meydana geldi ve Peloponnes birliği çözülmeye başlandı.

Levktra savaşı siyasal tarihte değil, harp tarihinde de bir dönüm noktasıdır. O zamana kadar savaşlarda taraflar düz bir hat üzerinde ilerleyip birbirleriyle çarpışırken bu savaşta ilk kez Tebai'liler kıskaç yöntemini kullanıp, karşı tarafı bozguna uğrattılar. Bu savaş tekniği daha sonra Makedonya kralı Filip II ve Büyük İskender tarafından geliştirildi.

Tebai'liler Levktra savaşından sonra orta Yunanistan şehirlerinin birçoğunu içine alan bir birlik kurdular ve ardından Arkedya konfederasyonunu oluşturdular. Tebai Arkadyalı'lara yardım amacıyla Peloponnes'e bir ordu gönderdi ve bu ordu başarılı oldu. İtome yöresinde Mesene şehir merkezi olmak üzere bağımsız bir devlet kuruldu. Akkaya şehirleri Tebai'lerle birleşti.

Bunun üzerine Yunanistan'daki siyasal durum büsbütün karışık Sparta günden güne zayıflamaya ve çökmeye başladı. Fakat Tebai tüm Yunanistan'ı nüfuzu altına almak istiyordu.

Bunun için Teselya'ya seferler yaptı ve deniz egemeni Atina'ya karşı Pers'lere başvurmaktan çekinmedi.

Fakat Tebai ve Atina gibi parlak kültürü, ne Sparta gibi askeri gücü olmadığından bu projelerini gerçekleştiremedi. Tüm bunları yapmaya çalışan Epameinondos'dı ve Mantineia'da yaptığı savaşta Peloponnes'lilere karşı yenildi ve böylelikle Tebai hegomonyası da yıkıldı.

Tebai hegemonyası hem Atina'yı hem Sparta'yı zayıflatarak suretiyle Yunan ülkesini büsbütün parçaladı.

Yunanistan'daki Harpler:

Atina'nın deniz egemenliği pek uzun sürmedi, gene Atina'nın kuvvet politikası izlediğini gören müttefikler deniz birliğinden çıktılar ve Atina bunları birliğe geri döndürmek için "müttefikler harbi" olarak adlandırılan savaşı yaptıysa da yenildi.

Yunanistan Pers baskısı altına girdi ve siyasal açıdan bir anarşi dönemi başladı.

Deniz birliğinin ortadan kalkmasıyla Atina'da barış istekleri belirdi. Bu arada Hemokrasi ilerleme kaydederek bütün güç halk meclislerinin elinde toplandı.

İhtiyatlı bir siyaset sonunda Evbulos Atina'nın mali ve ekonomik durumunu düzeltti. O dönemlerde yurttaşların vatan savunmasına katılmamaları, paralı askerlerin tutulması yurttaşların şehir devleti ilkesini zayıflattı.

Penhellenizm Akımları:

Tüm bunlara rağmen bazı kişiler için "penhellenizm" akımı ölmemişti. Bunlar Yunanistan'ın birleşmesini ve Pers'lere karşı yapılacak harbin ancak böyle bir birleşmeyle başarılı olacağını söylüyorlardı. Ama aradaki olaylar o haldeydi ki bu birleşmeyi ancak güçlü biri yapabilirdi. Böylece Yunanistan monarşiye doğru kaydı. Sonra da bu kişinin kim olacağı arayışları başladı.

İtalya ve Sicilya Olayları:

Yunanistan'daki parçalanmalar kendini Sicilya'da da gösterdi. Bundan faydalanan Kartacalı'lar taarruza geçerek Selinus Himra, Akragos ve Gela'yı aldılar. Sicilya'yı bu durumdan Sirakuzai'nin tiranı Dionizyos kurtardı. Aldığı tedbirlerle Sirakuzai o çağın en güçlü kalesi haline geldi. Tiran Kartacalı'larla yaptığı savaşlar sonucunda adanın büyük kısmını ele geçirdi. Sonra aşağı İtalya'yı da zaptetti. Ölümünden sonra oğlu Dionizyos II ve Dionizyos II'in amcası iktidarda pek uzun kalamadılar. Kartaca'lılar bunu fırsat bilerek saldırdı ama anaşehir Korint'den yardım gelince geri çekilmek zorunda kaldılar. Sonra Kartaca'lılar gene saldırdı ve böyle sürüp giden olaylarla siyasi anarşi başgösterdi.

MAKEDONYALILARIN HEGEMONYASI:

Yunanistan'ın kuzeyinde ötedenberi Yunan'lılarla ilişkilerde bulunmuş ve Yunan kültürünü az çok etkisi altında kalmış üç devlet: Epeiros, Trakya ve Makedonya'ydı. Bunlardan en önemlisi Makedonya'dır.

Makedonya'nın hangi ırktan geldi hala tartışma konusu olmakla beraber köken olarak Yunanlı oldukları görüşü güçlenmektedir. Fakat zamanla kendi kökenlerine yabancılaşmışlardır. Makedonya'lıların ilk oturdukları yerler Orestis ve Elimera'dır.

Makedonya feodol krallıkla yönetiliyordu. Kral hem idare amiri, hem başkomutan, başrahip ve başyargıçtı. Krallık babadan oğula geçiyordu. Kralın çevresinde toprak sahibi asiller toplanmışlardı ve bunlar gerektiğinde kralın yanında silahlı süvari olarak savaşa girerlerdi. Bunun yanında köylülerden oluşan piyade birlikleri de bulunuyordu.

Makedonya'da Yunanistan'da olduğu gibi şehir devletleri meydana gelmediğinden krallık asiller tarafından ortadan kaldırılamamış, Makedonya tarihi boyunca varlığını korumuştur. Bu teşkilat içinde ordu meclislerinin bazı önemli yetkileri vardı, ordu yeni kralı kabul yada reddeder bazı önemli sorunlarda mesela yurt hainliği suçlarında, yüksek mahkeme halini alırdı.

Makedonya'nın tarihi gelişiminde cografi konumu da büyük rol oynamıştır. Büyük ormanları, zengin modelleri, hayvan yetiştirmeye ve tarıma elverişli toprakları ekonomisini

belirlemiştir. Ayrıca Strimon ve Terma olmak üzere iki büyük körfez ve her iki körfezde birçok iyi korunmuş limanlar yer alıyordu. Bu limanlara yerleşmiş olan Yunan kolonileri sayesinde Makedonyalılar mallarını Ege piyasalarına sürüyorlardı.

Filip II'den Önceki Krallar:

Makedonya devleti taht kavgaları yüzünden zaman zaman sarsılmakla birlikte gene de gelişiyordu. Makedonya'lıların bilinen ilk kralları Perdilekos I M.Ö. 7. yüzyıl tarihlidir. Sonra 6. yüzyıl sonlarında hüküm sürmüş Amintas I'e kadar gelen krallara dair kesin bir bilgimiz yoktur.

Ancak kral Dareios'un iskit seferi sonunda Makedonya'nın Pers'lerle tabi bir yasal devlet haline geldiği anlaşılıyor. Fakat İskender I zamanında Yunanistan'la birlikte Makedonya'da Pers egemenliğinden kurtulmuş ve bununla da kalmamış sınırlarını Strimon'a kadar genişletmiştir. Atina'yı, nüfuzuna almak istemekle beraber Atina ile iyi geçinmiştir. Peloponnes harbi sırasında da ikiyüzlü bir siyaset izlemiştir.

Arhelos güçlü kaleler, iyi yollar yapmış, orduyu ıslah edip teçhizatlandırmak suretiyle Makedonya devletinin gelişimini sağlamıştır.

Filip II:

Makedonya'da M.Ö. 399-359 yıllarında süren kargaşalık döneminden sonra tahta Filip II oturmuştur. Filip II'nin amacı

birleşik bir Balkan devleti kurmak ve ne şekilde olursa olsun buna Yunanistan'ı katmaktı.

Filip II'nin başarılarının nedeni büyük oranda meydana getirdiği siyasi ve askeri teşkilatlarıdır.

Makedonya-Yunanistan anlaşmazlığında başarılı olmasının sebebi önceden belirlenmiş, kararlı bir politika izlemisidir.

Kral ilk önce asillerden meydana gelen "ile" adını taşıyan kuvvetleri sıkı bir disipline soktu. "Pezhetoiros" adındaki piyadeler ise yeni baştan teşkilatlandırarak Makedonya falanks'ını kurdu. Ayrıca ücretli yabancı askerler de vardı. Ve hafif silahlı piyadelere de "hipaspist'ler" deniyordu.

Tebai'de kaldığından "çarpıh muharebe düzenini"de öğrenmiş olan Filip orduda bir yenilik yaptı ve "imha muharebesi"ne başladı. Eskiden savaş bitince düşman bırakılırdı ama Filip düşmanı kaçtığı yere kadar kovalayıp imha etme tekniğini buldu.

Filip siyasi ve askeri teşkilatı meydana getirmek için Pangaion dağındaki altın madenene el koydu ve bu madenleri sistemli bir şekilde işleterek sikke bastırdı. Adına bastırdığı yirmi gümüş Atina drahmisi değerindeki altın "stater"ler zamanının en değerli akçesi oldu. Kral bu paraları bazı Yunan şehirlerini birbirinden ayırmak için kullanmayı ihmal etmedi.

Yeni kurduğu ordusuyla ilk önce Yunan kolonilerinin çemberini kırdı. Amfipolis, Pidna ve Potideia gibi şehirlerle sınırlarını genişleterek ekonomik alanda kalkınmasını sağladı. Atina Amfipolis yüzünden Makedonya'ya savaş açtıysa da "müttefikler harbi" sebebiyle harekete geçemedi.

Bunun üzerine ülkesinin kuzey sınırlarını güvenlik altına almak suretiyle Trakya'daki Odris'ler krallığına karşı birtakım başarılı seferler yaptı. Trakya'da geniş topraklar ele geçirdi. Buralarda koloniler kurdu.

Filip Yunanistan'ı egemenliği altına almak istiyordu ve orta Yunanistan'da meydana gelen bir olay ona Yunanistan işlerine karışma fırsatı verdi. Delfoi tapınağının hazinelerini çalmakla suçlanan Fokrisli'ler Tebai'nin entrikaları yüzünden 500 talentlik cezaya çarptırıldılar. Fokrisliler bu yüzden ayaklandılar ve Delfoi'yi işgal ettiler. Bu arada patlak veren harpte Atina ve Sparta Fokisli'lerin, Teselya ise Tebailerin tarafını tutuyordu. Teselya'nın Filip'ten yardım istemesiyle Filip Teselya'ya girdi ve Fokisli'lerle yaptığı iki muharebede yenildi ama Teselya'da Krokos alanında onları büyük bir yenilgiye uğratmayı başardı.

Feray zaptedildi, tiranlık kaldırıldı. Bundan sonra Orta Yunanistan'a girdi. Hilkidike şehirleriyle savaştı ve Olintos'u kuşattı. Evboia adası'nın Atina'dan ayrılmasına sebep oldu. Olintos da Atina korumasındaydı. Buna karşın Atina'lılar Olintos'a yardım gönderdiler, yardım gelene kadar Filip şehri almıştı.

Bu başarılardan sonra Filip Atina tarafından resmen tanınması için Atina'ya barış önerisi getirdi. Atina'da kabul etmek zorunda kaldı. Bu anlaşmaya göre herkes kendi sınırları içinde kalacak, savunma ile ilgili ittifak kuracaklardı.

Delfoi için yapılan kutsal savaş hala devam ediyordu. Fokisli'lere karşı yapılan ve on yıl süren savaşı bitirdi. Fokis ordusunu teslim aldı.

Böylelikle Yunan devletler ailesine girdikten sonra siyasi ve askeri hegemonyasını bir konfederasyon haline getirmek için Yunanlı'ları Pers'lere karşı birleşmeye çağırdıysa da bunu hisseden Pers'ler Yunanistan'a para akıtarak bazı şehirli Makedonya'ya karşı kışkırtmak yolunu tutular.

Yunanistan'daki Siyasal Akımlar:

Yunanistan'da iki görüş hakimdi. Birincisi Filip'in Yunan birliğinin kurucusu olması yolundaydı. Onlara göre Pers'ler Yunanistan için büyük bir tehlike yaratıyorlardı ve bu tehlike ancak Filip yönetiminde yok edilebilirdi.

İkinci görüşe sahip olanlarsa Makedonya'yı daha büyük bir tehlike olarak görüyor ve Filip'in kültür merkezi Atina'yı yerle bir edeceğinden korkuyorlardı. Onlara göre Pers'ler üçüncü bir kez daha yenilebilirdi. Üstelik Pers'lerden aldıkları paralarla pekala Makedonya'lıları yenip yeni bir birlik oluşturabilirlerdi.

Haironeia Muharebesi:

Filip bu süreleri içinde sınırlarını Karadeniz'e dek ulaştırdı ve Atina'nın hayati önem taşıyan boğazlarına göz dikmeye başladı. Bu durum karşısında gizlice Pers'lere başvurmuş ve ittifak yapmamakla birlikte bir hayli para ele geçirmiş olan Demostenes Evboia, Megara ve Korint gibi şehirlerin girdiği ittifaka girdi. Ama Bizantiyonu kuşatınca müttefikleri kendisine savaş açtılar ve Filip geri çekilmek zorunda kaldı.

Orta Yunanistan'da Dlefoi için yeni bir "kutsal harp" patlak verince amfiktiyon'lar hegemonu Filipe Delfoi'ya saldıran Lokrisli'leri cezalandırma işini verdiler. Filip'de derhal Orta Yunanistan'a gelerek Elateia şehrini zaptetti.

Atina'da bu şok etkisi yaptı ve Tebai ile ittifak yapıp, müttefiklerini de toplayarak Filip'in ilerlemesini engelledi. Filip usta bir manevra ile Amfisa şehrini ele geçirince iki ordu Haironeia yöresinde karşılaştı, Makedonya galipti.

Ama bu kez düşmanı takip edip imha etmedi, sadece düşman silahlarından savaş meydanının ortasına bir zafer anıtı kurdu ve bu da barışmak istediğine işaretti.

Haironeia meydan savaşı Yunanistan'ın kaderini tayin etti. Bu muharebeden sonra tüm Yunanistan Filip'in eline geçmiş oluyordu. İmzalanan anlaşma çok ılımlıydı. Buna Atina'lılar çok sevindiler ve meydana Filip'in ve oğlu İskender'in heykellerini diktiler. Filip'e yurttaşlık ünvanı verdiler.

Korint Kongresi ve Pers'lere Öç Seferi:

Filip tüm Yunan şehirlerini Korint kongresine davet etti. Bu kongre "kurucu meclis" niteliği taşıyordu. "Hellen birliği" meydana geldi ve ilerde çıkacak anlaşmazlıkları engellemek için "genel barış" ilan edildi.

Bu birliğe girenlerin bağımsızlık, merkeziyetçilik, anayasa ve mülki bütünlükleri korunuyordu. Birliğin işlerini "Hellen'lerin müşterek sinhedrion'u" adını taşıyan bir meclis görecekti. Her şehir bu meclise gücü oranında delege gönderiyordu. Aynı zamanda mahkeme niteliği taşıyan

sinhedrion normal toplantılarını Korint'de yapacaktı. Birlik yalnız Sintedcion'un kararıyla harp ilan edebilecekti. Birlik kurallarına uymayan şehirlerin üzerine birlik ordusu yürüyecek ve onları cezalandıracaktı.

Makedonya birliğe katılmadığından birliğin dışında kalıyordu. Ancak birlikte bu ittifaka girişiyor, böylece birliği kendisine bağladıktan sonra birlik ordusunun hegemonu yani başkomutan seçilerek Hellen birliği ile Makedonya arasındaki bağı kralın kişiliğine bağlamış oluyordu.

M.Ö. 337'de birlik meclisinin Korint'de yaptığı ilk toplantıda tüm Yunanlıları Pers'lere karşı bir Reahellen savaşına davet etti. Bu mecliste çok takdir toplamış ve kendisi "tam yetkili komutan" ilan edilmişti.

Bu parlak başarısından sonra Filip Makedonya'ya geri döndü ve harp hazırlıklarına başladı. Bir yıl sonra Anadolu generallerinden Attalos ve Parmenion'un komutasında onbin kişilik bir öncü kuvvet göndererek savaşı resmen başlattı. Ancak bilinmeyen bir sebeple kızının düğününde asiller tarafından öldürüldü.

Eski çağın en büyük hükümdarlarından biri olan Filip II'nin yerine oğlu İskender III (Büyük İskender) geçti ve bu yeni hükümdür babasının tasarılarını fazlasıyla gerçekleştirecek ve insanlık tarihinde yeni bir çığır açacaktı.

DÖRDÜNCÜ YÜZYIL UYGARLIĞI

Bu Dönemin Genel Karakteri:

4. yüzyılda Yunanistan'da bir birlik meydana gelememiştir ama uygarlık alanında bu birliği kurmuşlardır ve yavaş yavaş ortak bir uygarlık yaratmışlardır. Ve bu kültür Yunan sınırlarını aşarak İtalya, Kartaca, Galya, İspanya'ya, kuzeyde Makedonya, Trakya ve İskit ülkelerine, doğuda Anadolu, Kıbrıs, Fenike, Mısır ve İran'a kadar uzanmaktadır.

4. yüzyılda Atina uğradığı onca felakete rağmen yine merkezi bir yer almaktadır. Atina lehçesinde yazılan eserler tüm Yunanistan'ı etkisine alabilirken, yerel lehçelik yazılan eserler hep belli bölgeler içinde kalmak zorundadır.

Edebiyat:

Bu yüzyılda Tragedya ve Komedya eski eserlerinin düzeyine çıkarken teorik ve felsefe yazıları büyük gelişmeler kaydetmiştir. Kolay, fakat çekici ve etkileyici söz söyleme ve yazma sanatı olan retorik sofitler tarafından geliştirilmiştir.

Eski çağın en büyük hatiplerinden olan Demostenes'in yazdığı nutuklar bugün bile devlet adamlarını etkileyebilecek niteliktedir.

Felsefe:

Felsefe bir taraftan Demokritos'un atom teorisi gelişmekte, diğer taraftan Sokrates'in felsefi düşünceleri öğrencileri tarafından geliştirilmektedir.

Sokrat'ın öğrencilerinden Antistenes "kinizm"i yaymaya çalışmaktadır. Kinizm'in amacı insanın hayatla olan ilişkilerini saptadıktan sonra onun kendi benliğiyle ve yaşantısıyla tam bir uygunluk meydana getirmesi yani olgunluğa ulaşmasıydı. Antistenes dünya hazlarının ve kültürünün insana zararlı olduğunu ve bu yüzden ilkele dönmeleri gerektiğini söylüyordu. "Yalnız kendi ihtiraslarına egemen olan kişi özgür sayılır" diyordu.

Sinoplu Diogenes'de fıçı içinde yaşıyor ve gene bu görüşü savunuyordu. Kendisini ziyarete gelen Büyük İskender'e İskender bir isteği olup olmadığını sorunca "Gölge etme başka ihsan etmemem" deyişiyle ünlüdür.

Gene Sokrat'ın öğrencisi Kireneli Aristippos olaya başka açıdanyaklaşmaktadır. Aristippos realist bir görüşle bilgilerin nisbi olduğunu ve bu yüzden insanların duygularına güvenmelerini söyler. Mutlu hayat hazzı mümkün olduğu kadar çok, acısı ise mümkün olduğu kadar az olan hayattır. Ancak insan hazlarına yenilmemeli ve kanaatlı olmaya alışmalıdır, görüşünü savunur.

Eflatun:

Eflatun Yunan filozoflarının en büyüğü olarak kabul edilir. Eflatun'un felsefesinin özünü ''idealler teorisi'' veya ''ideallar metafiziği'' ve insan ruhunun ölmezliği teşkil eder.

İçinde yaşadığımız, sürekli bir oluş ve akış halinde olan nesneler dünyasının ötesinde Eflatun reel varlıklar olarak kabullendiği ''idea'lar dünyası'' yani tümel anlamların meydana getirdiği öncesiz, sonsuz ve mükemmel bir dünya vardır. Gerçek sandığımız bu dünya bu idealar dünyasının yansımasından başka birşey değildi, insan ruhu bu iki dünya arasında bilinmekte ve insan vücuduna girmeden önce idea'lar dünyasında dolaşmakta ve insan ruhuna girdikten sonra da idealerla temas ettiğinden bunları hatırlamakta ve doğuştan bazı bilgilere sahip olmaktadır.

Doğmadan önce de var olan ruh öldükten sonra da ölümsüzdür. Dünyanın özünün maddi olmayıp, manevi olduğunu ilk kez ortaya atandır.

Eflatun ahlak ve devlet sorunlarıyla da uğraşmıştır. Hocasının ölümü ve ''otuzlar'' meclisinin izlediği kötü politikalar onu fazla etkilemiş ve bu yüzden ideal devleti tasarlamıştır. ''Politeia'' adlı kitabında bu ideal devleti ele alır ve aileye devletin en küçük birimi olduğu için önem verir. Ancak bu ideal devlet fikrini hiçbir zaman gerçekleştirememiştir.

Ölümünden sonra yayınlanan Nomoi (Kananlar) adlı eserinde ise realiteye daha yakın bir devlet şekli ortaya koymuştur.

Eflatun felsefi konferanslar verdiği Akedemi'yı da kurdu. Ancak bu konferanslar hiçbir yerde yayınlanmadı.

Buna karşılık Eflatun daha geniş bir okuyucu kitlesi için birtakım diologlar yazmıştır ki bunların büyük bir bölümü bile ulaşmıştır. Bu diyologlardan Eflatun'un belirli görüş ve doktrinlere saplanıp kalmadığını, sürekli olarak gelişip olgunlaştığını ve tüm hayatını gerçek ve iyiliği aramaya adadığını anlayabiliyoruz.

Aristo:

Aristo 384 yılında Makedonya'daki Yunan kolinilerinden Stagirada doğdu. Onyedi yaşında Akademia'ya girerek orada Platon'un ölümüne kadar, yani yirmi yıl kaldı. Hocası öldükten sonra gezilere başladı. Atina'dan Anadolu'ya geçti, ilk önce Assos'ta, sonraları Midilli'de kurduğu ekollerde ders verdi. Bu dönemde Platon'un görüşlerinin etkisinden sıyrılmaya başladı ve orijinal eserler ortaya koydu.

Bir süre Makedonya'da Filip II'nin oğlu İskender'in eğitimiyle uğraştı. İskendir'in tahta çıkmasıyla Atina'ya döndü ve Likabetlos yöresinde Akademi tarzında bir ekol kurarak ders vermeye başladı. İskender'in ölümünden sonra Atina'dan ayrılmak zorunda kalan Aristo Halkis'te 322 yılında öldü.

Aristo'nun Atina'da verdiği derslerin büyük kısmı diyologlar hariç günümüze kadar gkelmiştir. Aristo nesneleri sınıflara ayırmak ve bu sınıfları bir sistem halinde birleştirmekle sistemleştirici bilginin üstadı olarak karşımıza çıkmakta ve bütün bilim dalları ile ilgilenmekte, saptadığı

ana düşünceleri endüksiyon yöntemiyle müsbet malzemeye dayatmak suretyle güçlendirmek ve geliştirmek istiyordu.

Aristo'ya göre bilimler dört gruba ayrılıyordu. Mantık, metafizik, tabiat tarihi ve Ahlak, tabiat tarihiyle Aristo fizik, astronomi, psikoloji, zooloji, botanik ve Jeoloji'yi kastetmektedir.

Bu arada Politika adlı eserini yazabilmek için Yunan veya yabancı devletlere ait 158 anayasa ve teşkilat kanunu incelemiştir.

Devlet teorisini tarihi realiteye uydurmak isteyen, ideal devlet şehirlerini reddeden Aristo tarihte karşılaştığı monarşi, aristokrasi ve demokrasi olmak üzere başlıca üç devlet sistemiyle meşgul olmakta, bunların şekilden daha çok uygulama tarzının esas olduğu noktası üzerinde durmaktadır. "Politika" Yunanistan'ın yüzyıllar boyunca siyasal durumuna dair etraflı bilgi verdiğinden ötürü tarihçiler için de çok önemlidir.

Tarihçilik:

Bu dönemde hitabet sanatının felsefe yazılarını da tarih eserlerini de etkilediğini görüyoruz. 4. yüzyıl tarihçileri tarih olaylarının en önemlilerini toplamak, eleştirmek yada açıklamaktan daha çok bunları zarif ve çekici bir şekilde ortaya koymayı tercih etmektedir. Bu da bu dönemde yazılan eserlerin kalitesini düşürmektedir.

Bu dönemde yazılış Teopompos'un "Yunanistan tarihi" ve "Filippos tarihi", Sicilya'lı devlet adamı ve Dionizyos

I'in Kimeli Eforos'un Dor göçlerinden 340 yılına kadar gelen dönemi kapsayan genel tarihi kaybolmuştur.

İyonya'ya özgü roman tarzında tarih yazıcılığı Kenidoslu Ktesias'ta en tipik örneklerini verir. Ktesias bir Pers-Asur tarihi yazmış, fakat İyonya efsanelerini birtakım doğu masallarıyla karıştırmıştır. Ve bu eserde günümüze ulaşamamıştır.

Bundan başka birtakım bölgesel tarihler yazmak bu dönemde moda olmuşsa da bunların tümü kaybolmuştur.

Başka Bilimler:

Pozitif bilimler Yunanistan'dan başka Aşağı İtalya'da Pitagoros ekolonde ilerlemeler kaydetmiştir. Taraslı Aristos'un idare ettiği bir ekolde en çok matematik ve astronomi üzerinde durulmuştur. Arhitos aynı zamanda bilimsel matematiğin de kurucusu olmuştur. Bu ekol tarafından öne sürülen dünyanın yuvarlık olduğu teorisi Yunanistan'a girmiştir ve yine bu ekolde ortaya ahlon dünyanın kendi ekseni etrafında döndüğü teorisi ise Yunanistan'da Eflatun'un öğrencisi Herakleidos Pontikos dışında benimsenmemiştir.

Sanat-Mimarlık:

Bu yüzyılda eski zenginliğini ve gücünü kaybeden Atina pek az inşaatta bulunmuştur. Atina'lılar Konon zamanıda Pire ve Atina etrafındaki surları eski inşa tekniğine göre yeniden yapmaya özen göstermişler ve bazı taş yapılar meydana getirmişlerdi ki bunların en önemlileri arasında,

Akropolün güney yamacındaki Diyonizos tiyatrosu gösterilebilir.

Peponnes ise büyük bir bayındırlık faaliyetine sahne olmuştur. O dönemde büyüklük ve görkem bakımından Olimpiya'daki Zeus tapınağından sonra ve 350 yıllarında Paroslu Skopas'ın planına göre yapılan Tegea'daki Atena Alea tapınağı gösterilebilir. Bu tapınakta Dor, Korint ve İyon düzenlerinin bir arada kullanılması bu dönem mimarlarının bir tek düzenle yetinmediklerini, düzenlerini ahenkli bir tarzda karıştırmaktan hoşlandıklarını, aynı zamanda Dor sütunlarına daha ince ve daha yüksek şekiller verdiklerini göstermektedir. Aynı özellikleri Tegea tapınağından biraz daha küçük olan Nemea'daki Zeus tapınağında da buluyoruz.

Epidavros'taki Asklepıos sağlık yurdundaki Asklepios tapınağında da Dor, Korint ve İyon düzenleri bir arada kullanılmıştır.

Şu halde 4. yüzyılda eski iki düzenin yanında yani Dor ve İyon düzenlerinin yanında, Korint düzeninin önemli bir yer almaya başladığını görüyoruz. 4. yüzyıl mimarlığı tapınaklardan çok taş tiyatrolarıyla dikkat çekmektedir. Tiyatronun özü ortasında koronun ağıtlar okuduğu "orkestra" adını taşıyan yuvarlak bir meydandır. İlk zamanlar halk bu meydanın etrafına toplanıp temsilleri seyrederdi. Daha sonraları aktörlere bir fon teşkil etmek, hem de üzerlerini değiştirmelerini sağlamak amacıyla orkestra'nın bir tarafına cephesinde direkler bulunan bir sahne binası, bu binanın karşısında seyirciler için yarım daire yada bunu aşan bir kavis şeklinde basamaklı oturma yerleri yapılmıştır.

Başlangıçta bütün kısımlar tahtadandı, daha sonra taş tiyatrolar yapılmaya başlandı.

Bu yüzyılın en güzel ve en iyi korunmuş tiyatrosu Epidovros tiyartrosudur.

Bu yüzyılda Anadolu kıyılarında İyon mimarlığı gelişmektedir. Bu dönemde M.Ö. 356'da bir deli tarafından yakıldıktan sonra tekrar inşa edilen Artemis tapınağı ve onun önünde son zamanlarda kazılarak meydana çıkarılmış U planındaki anıtsal sunak, Priene'deki Atena tapınağı o dönemin başlıca dini yapıları olarak gösterilebilir.

Fakat 4. yüzyıl Anadolu yapılarının en önemlilerinden biri Karya satrapı Mavsolos'un kendisi ve karısı için yaptırmış oluduğu mezardır. Likya binalarında ötedenberi kullanılan yüksek bir taş karde, etrafı İyon düzeninde bir galeriyle çevrili mezar odası ve bu odayı örten basamaklı bir piramitten ibaret olan ve yüksekliği 50 metreyi bulan bu yapı piramidin tepeside dört atlı bir savaş arabası, mezar odaları etrafında bir friz, sütunlar arasında insan, aslan ve sfenks heykelleri kapsıyordu. Bu heykellerin büyük bir kısmı bugün Londra British Museum'dadır.

Bu dönemde Anadolu'da İyon düzeninin yanında Dor düzeninin de revaçta olduğu kazılarak meydana çıkarılan Klaros'taki Apollon ve Amizon'daki Artemis tapınağı açığa vurmaktadır.

M.Ö. 6. ve 5. yüzyıl daha düzensiz bir planda olan evler 4. yüzyılda Hippodomos şehir planının daha geniş ölçüde uygulanmış, sonunda düzenli şekiller almaya başlamaktadır.

Bu dönemde belki yapı özellikleri içeren evlere "pastos evleri" deniyordu.

Heykeltraşlık:

4. yüzyılda insanı inceleme konusu olarak ele alan sofizm ve herşeyden önce psikolojik sorunları gözönünde bulunduran Evripides tragedyalarının etkisiyle, heykeltraşlıkta realist bir akım başgöstermiş, bunun sonunda bugünkü anlamda bir portre sanatı olmuştur.

Bu dönemde yalnız tanrılar için değil, ölmüş ve yaşayan insanlar için de heykel dikilmeye başlanmıştır. Bu portrelerinde sahiplerine benzemelerine çalışılmıştır, ancak bunu ne kadar başardıkları tartışılır.

4. yüzyılın ilk yarısında biri Sikyon'da, diğeri Attika'da olmak üzere iki büyük heykeltraşlık ekolü görüyoruz. Bunlardan Sikyon ekolünde oranlarda bazı değişiklikler yapılmakta, heykellere belirli bir derinlik ifadesi vermeye çalışmaktadır. Bu ekolün en önemli eserleri arasında Roma'da Vatikan'da disk atan atleti yada Efesos'da bulunan bir tunç atlet heykelini gösterebiliriz.

Attika ekolüne ait eserler arasında ise Kefisodotus'un sağ kolunda Plutos (zenginlik) çocuğunu taşıyan heybetli Eirene (barış heykelini) gösterebiliriz.

Bu yüzyıl ortalarında doğru başlı başına bir üslup yaratmış sanatçılar arasında Evfranor ve Praksiteks vardır. Sofizmin etkisi altında sofuluğun azaldığı bu dönemde Praksitelos genç

tanrıları insanlaştırmış ve bunları belirli bir iş yaparken göstermiştir.

Leohores güzellik, ağırbaşlılık ve görkemiyle göze çarpan, aynı zamanda zarif bir vücut ve hafif bir yürüyüş tarzı gösteren tanrı heykelleriyle ün kazanmıştır. Atina uslubu ile Peloponnes uslubunu karıştırdığı anlaşılan Paros'lu Skapas heykel ve heykel gruplarına tanrı yada insanları çoğunlukla hiddet ve çoğunlukla kendini kaybetmeye kadar varan şiddetli hareket anlarında tanımlamış, bunların o sırada duydukları maddi ve manevi acıları çehrelerinde belirtmede büyük yetenek göstermiştir.

Karyalı olduğu anlaşılan fakat, uzun süre Atina'da çalışmış olan Briyaksis anıtsal tanrı ve hükümdar heykelleriyle ün kazanmıştır.

Bu eserlerin yanında halk sanatı çerçevesinde ortaya çıkan yerler de vardır ki, bunlar arasında Atina'da 5. yüzyıl geleneğini sürdüren mezar stellerini anabiliriz.

Resim Sanatı:

Bu dönem hakkında yalnızca bütün duvarları kapsayan dekoratif nitelikte büyük panoların yerine resmi yada özel binaların duvarlarına asılan daha küçük ölçüde tabloların geçtiğini ve bu tablolarda ateşte yumuşatılmış balmumu özlü boyaların tahta yada mermer yüzeyler üzerine saptanması usulunun uygulandığını görüyoruz. Ancak bu dönemin eserleri kaybolmuştur.

Vazo sanayinde ön safta gelen Atina, bu dönemde kırmızı figür tekniğine beyaz ve altın yaldızı gibi başka renkler katmak suretiyle albeniyi attırmak istemiştir. Ancak ne yaparsa yapsın Atina vazoları git gide gerilemiş ve Peloponnes harbi sonunda bütün piyasaların kapanması üzerine ortadan kalkmıştır.

Aşağı İtalya'da, 4. yüzyılda gelişen ve Atina vazolarını örnek alan bir vazo endüstrisi kurulmuştur. Bu vazolar daha sonra Atina ekolünden kurtularak yepyeni bir çizgide ilerlemiş ve büyük şekilleri, tiyatro sahneleri ve insan figürleri yanında bezemeleriyle dikkat çekmiştir. Bu sanayi de M.Ö. 3. yüzyıllarda Roma'lıların eline geçmesi üzerine ortadan yavaş yavaş kalkmıştır.

HELLENİZM ÇAĞI (M.Ö. 330-30)

BÜYÜK İSKENDER DEVLETİ

Büyük İskender tarihte bir dönemi kapatıp, yeni bir dönemi açmayı başarmış birisidir. Onüç yıl süren saltanatında Hindistan içlerine kadar girip Makedonya, Yunan ordularıyla birlikte Yunan kültürünün doğuda geniş bir alana yayılmasını sağlamış, gerek doğu, gerek batı kültürlerinin ileride geçirecekleri gelişim için bir temel hazırlamıştır.

Pers'lerle Yunan'lıların ilk kez temas etmelirinden beri ortaya çıkan doğu batı sorununun çözülmesi büyük bir zorunluluktu ve bu işi de İskender başarmıştır.

İskender M.Ö. 356 yılında doğdu. Annesi İlliryalı prenses Olimpiyos'tı. Onüç yaşına gelince kendisine öğretmen tayin edilen Aristo sayesinde Yunan kültürünü benimsedi.

İskender erken yaşta üstün yetenekleri olduğunu açığa vurmaya başladı. Örneğin babası Filip Bizantiyona sefere gittiğinde onaltı yaşında kral naibi oldu ve bu fırsattan istifade Trak kabilelerine karşı başarılı bir sefer yaptı. Henüz onsekizindeyken Haironeia meydan savaşında yararlılıklar gösterdi. Babası Filip bu meydan savaşından az sonra generallerden birinin kızıyla evlenmesi üzerine, babasına gücenerek annesi ile birlikte İllirya'ya gitti, fakat kızgınlığı uzun sürmedi ve gene Makedonya'ya döndü. Filip'in öldürülmesiyle kral ilan edildi. Bu olay İskender'i Asya seferinden alıkoydu, çünkü henüz yirmi yaşındaydı ve krallığının sınırları güvende değildi, üstelik Yunanistan kaynıyordu. Bu yüzden hemen Yunanistan'a gitti ve Hellen

birliği Sinhedron'unda kendini birliğin hegemonu ve Pers'lere karşı yapılacak seferin başkomutanı seçtirdi. Sparta'lılar bu kez de birliğin ve onun kararlaştırdığı seferin dışında kaldılar.

Trakya ve İllirya Seferleri:

İskender Anadolu'ya geçmeden önce kuzeyde Makedonya için sürekli bir tehlike olan Irak kabilelerine karşı bir sefer yapmayı uygun gördü ve bunların Makedonya egemenliğini tanımalarını sağladı. Bu arada ayaklanan İllirya'lılar üzerine yürüdü. İskender'in İllirya dağlarının ötesinde öldüğü söylentileri Yunanistan'a ulaştıkça Tebai ve Atina'nın idare ettiği bir isyan patlak verdi.

M.Ö. 336'da Pers tahtına çıkan Doreros,III, Atina'ya para akıtmaya başlamış ve bu parayla Demostenes Tebaili'leri Makedonya'ya karşı ayaklandırmıştı. İskender hızla Yunanistan'a girdi ve Tebai önlerinde göründü, şehri tamamıyla tahrip etti, halkını öldürdü yada köle olarak dış ülkelere sattırdı. Yalnız şair Pindarus'un evi İskender'in emriyle korundu. Atina'ya karşı ise çok yumuşak davrandı önce on hatip ve Makedonya aleyhtarı komutanlarının teslimini istedi, sonra bundan da vazgeçti. Buna Atina kültürüne olan sevgisi ve donanmasının büyüklüğü sebep olmuştur.

Asya Seferi:

Tebai olayından sonra Yunanistan sükun buldu ve İskender Makedonya'ya geçerek Asya seferi hazırlıklarına başladı.

Pers'lerin başında henüz hiçbir konuda yetenek gösterememiş Dareios III vardı. Buna karşın ordusu Pers'ler, Med'ler gibi savaşçı birliklerin yanına paralı askerlerle birlikte Makedonya ordusundan çok üstündü. Dörtyüz kadar Fenike ve Mısır donanmasıyla birlikte Akdeniz'e de egemendi.

Makedonya'lıların basında ise çok tecrübeli generaller vardı. Ordu modern silahlarla donatılmış ve iyi bir teşkilata sahipti. Yüzaltmış gemilik deniz gücü de İskender'in emrine verilmişti. Para konusunda Pers'ler çok iyi durumdayken İskender borca bile girmişti ama bunu umursamıyordu.

İskender tedbirli olmalıydı. Makedonyalı'lar için asıl tehlike Pers'lerin Yunan'lılarla birleşmesiydi. Makedonya'da bir kuvvet bıraktıysa da bu yeterli değildi. İskender'in ilk işi Pers'lerin deniz egemenliğini zayıflatmak sonra da ortadan kaldırmaktı, bunun için de öncelikle Pers donanma üslerini ele geçirmek sonra da Pers ülkesinin iç bölgelerini istila edebilirdi.

Anadolu ve Doğu Akdeniz Ülkelerini Zaptı:

M.Ö. 334'te İskender öncü kuvvetlerin Çanakkale Boğazı'nın Anadolu kıyısında kurmuş oldukları köprübaşı sayesinde kayıp vermeksizin Anadolu'ya ayak bastı. Pers'ler Makedonya'lıların boğazı geçmesini engellemek için hiçbir girişimde bulunmadılar. Pers'ler Granikos'un (Bigaçay) doğu kıyısında, birliklerinin hareketi için hiç de elverişli olmayan yerde mevzilenmişlerdi.

Bu durum karşısında İskender ordusunu hemen savaş düzenine soktu ve "çarpık savaş düzeni"ni uygulayarak

savaşı kazandı. Pers ordusundaki paralı Yunan askerlerinin bir kısmını öldürttü, bir kısmını da ağır işlerde çalışmak üzere Makedonya'ya gönderdi çünkü, bunlar birlik kararlarına aykırı hareket etmişlerdi. Bu zafer Anadolu'nun batı kıyılarındaki başlıca limanların ve iç şehirlerin İskender'in eline geçmesine yol açtı.

Korint birliklerinin komutanı olarak Anadolu'ya geçmiş olan İskenden Makedonya kralı gibi icraata başladı. Makedonyalı subayları "satrap" ünvanıyla fethedilen şehirlerin başına geçirdi, Pers hazinesine ait topraklara el koydu, vergileri topladı. Her ne kadar işgal edilen Yunan şehirlerine özgürlük ve merkeziyetçilik verdiyse de bunları Korint birliğine değil, Makedonya krallığına kattı. Bundan sonra İskender Anadolu içlerine girerek 334-33 kışını Frigya şehirlerinden Gordion'da geçirdi.

Bu sırada Pers kralı Memnon'un donanmalarının başına geçip savaşı Yunanistan'a kaydırmak istemesi İskender için büyük tehlike doğrurken kralın Midilli'de ölümüyle bu tehlike kendiliğinden ortadan kalktı.

İskender 333 yılında Gordion'dan hareket etti. Pers'lerle karşılaşacaklardı ama bir yanlış anlama yüzünden ordular Amanos dağlarının iki yanından birbirlerini geçtiler. Geri çekilme yollarının kesilmiş olduğunu gören İskender hemen geri dönerek kuzeye doğru ilerlemeye başladı.

İki ordu İssos yöresinde Pinaros çayı kenarında ters cephede yani Dareros Anadolu'dan, İskender'se Suriye'den geliyormuş gibi karşılaştılar. İskender'in gene çarpık savaş düzenini uygulamasıyla Pers'ler büyük yenilgiye uğradılar.

İskender dağılmış olan Pers birliklerine karanlık basıncaya kadar izledi ve yok etti.

Bu başarılardan sonra İskender rahatlıkla Pers'lerin iç merkezlerine hareket edebilirdi ama Makedonya kralı Pers donanmasını üssüz bırakmak için kıyıları fethetme planından vazgeçmedi. Bu muharebeden sonra kendini "Asya kralı" saydığından Dareios'un barış teklifini kabul etmedi ve Fenike kıyılarını zaptetti. Bu arada Tiros bu saldırılara dayandı ancak yedi aylık bir kuşatmadan sonra o da ele geçirildi. Tiros'un ele geçirilmesinin asıl önemli sonucu bir taraftan Fenike ve Kıbrıs gemilerinden meydana gelen Pers donanmasının Makedonya'lılar tarafına geçmesi, diğer taraftan İskender'in Gerza'da hafif bir direnişten sonra Mısır kapılarına dayanması oldu.

Mısır'ın ele geçirilmesi İskender için önemliydi, çünkü bununla Pers'lerin son deniz üssü Makedonya'lılara geçiyor ve bu ülkenin ürünlerini Yunanistan'a göndererek buranın tarafsız kalması sağlanabilecekti. Mısır hiçbir direniş göstermeden İskender'e teslim oldu.

İskender burada Apis öküzüne kestiği kurbanlar sayesinde Mısır'lıların kalbini fethetti ve Faros adasıyla Mareotis gölü arasında bir şehir kurdurdu. Aleksandreia (İskenderiye) adını alan bu şehir kısa zamanda cografyasının da yardımıyla gelişti ve Yunan kültürünün Mısır'a girmesinde başlıca rolü oynadı.

Siva Vahası Gezisi:

İskender Mısır'da iken bir kahinlik ocağı olan Amon tapınağının bulunduğu Siva sahasına bir gezi düzenledi.

Kahinin söylediklerini ömür boyu bir sır olarak saklamasına rağmen, kahinin İskender'i tapınak avlusunda ve adamlarının yanında "Amon'un oğlu" olarak selamlaması herkesi etkiledi. Bu inanç daha sonra Yunanistan'da da yayıldı ve İskender orada da "Zeus'un oğlu" olarak selamlandı.

Gavgamelya Meydan Savaşı:

İskender Mısır'da bazı idari düzenlemeler yaptıktan sonra Pers kralıyla kesin sonuçlu bir savaş yapabilmek için Suriye üzerinden Mezopotamya'ya girdi. Ve Dareios'un ordularının bulunduğu Arbela'ya ulaştı. İskender Pers ordusunun Makedonya ordusundan üç misli daha güçlü olmasına, yanları bıçaklı ikiyüz savaş arabası ve onbeş Hit fili kapsamasına rağmen yine eski tekniğini kullanarak Pers'lileri yendi, ancak Dareios'u yakalayamadı.

Gavgamelya meydan savaşından sonra ordusu tarafından "Asya kralı" ilan edilen İskender tüm Mezopotomya'yı ele geçirdi, Babil'e girdikten sonra oradaki rahipler tarafından ülkesinin meşru hükümdarı olarak selamlandı. İskender bu başkentle bir Pers'liyi satrap olarak atayarak Pers'lerle uzlaşmak isteğini açıkça ortaya koydu. Ardından İran'a girerek Pers krallığının başkentlerinden Susa, Persepolis ve Pusargad'ı işgal etti, bu saraydaki hazinelere el koydu ve Ksenkses'in Yunanistan'a yapmış olduğu tahribata karşılık Persopolis sarayını ateşe verdi.

Yunanistan'da Sparta kralının Megalopolis'de yenilgiye uğratıldığı haberi geldi. Sparta'lıları cezalandırma işi İskender'e bırakılınca İskender Sparta'lıları birliğe soktu.

İskender 330'da İran'ın kuzeyinde Ekbatana şehrini işgal etti. Ordusunda bulunan Yunan erlerini terhis ederek, paralarını ödeyip, pek çok hediyelerle ülkesine göndererek "Penhellen öç seferini" sona erdirdiğini ilan etti. Bundan sonra İskender fetihlerini Asya kralı olarak sürdürdü.

İskender kaçmakta olan kralı hala takip ediyordu ama onu ancak ölü olarak ele geçirebilmişti. Bunun sonucunda Pers tahtının meşru mirasçısı olarak Pers kralı oldu.

Doğu İran ve Orta Asya Ülkelerinin Ele Geçirilmesi:

İskender M.Ö. 330 ile 327 yılları arasında doğu İran ve Orta Asya'da yaptığı savaşlar Pers krallığının doğu straplıklarını ele geçirmek amacı güdüyordu. Bütün bu savaşlar çok güç koşullarda yapıldı, çünkü bu ülkenin insanları çok savaşçıydılar ve İskender savaş taktiklerini değiştirmek zorunda kaldı. Buradaki insanları ancak çete harbiyle yenebilirdi bu yüzden süvari alaylarını daha küçük birliklere böldü, ok ve kargı atan süvariler meydana getirdi, süvarilere kolay manevra yapabilmeleri için hafif silahlar verdi. Ağır silahlar ise kalelerin ve ülkelerin işgalinde kullanıldı. Bu yolla önce Areia, Drangiana ve Arahosya'yı, Hindikus dağlarının eteklerinden ilerleyerek Baktriyan ve Sogdiyan'ı ardından Afganistan'ın kuzey bölgelerini, Buhara ve Türkistan'ı Sir Derya'yı ele geçirdi.

İskender bütün bu ülkelerde "Aleksandreia" adını taşıyan askeri üsler kurdu ve oralara kuvvetli garnizonlar yerleştirdi.

Bu yıllardaki savaş dışı olaylar arasında Parmerion'un oğlu Filotas'ın İskender'e karşı bir suikast düzenlediği

gerekçesiyle idamı ve ardından babası Parmenion'un öldürülmesi vardır. Parmenion değerli bir generaldi ve öldürülmesi tepkilere yol açtı. Bunun dışında İskender arkadaşı Kleitos'u bir içki meclisinde doğululurla batılıların yakınlaşması sorunu yüzünden çıkan tartışmada öldürdü. Bir süre sonra da tarihçi Kalhistenes idam edildi. İskender böylece yavaş yavaş Makedonya-Yunan çevrelerinden uzaklaşmaya ve kendini bir doğu hükümdarı saymaya başladı.

Hint Seferi:

M.Ö. 327 yılında İskender Pers krallığının sınırları ile yetinmeyerek dünyayı fethetmek amacıyla Hindistan'a girdi ve Pencap'ı ele geçirdi. Daha önce Makedonyalı'lar ve Yunanlı'lar Hindi'larla hiç direkt temas etmemişlerdi ve bu ülke gizemini hep korumuştu.

M.Ö. 326 İskender Taksiles'in başkenti Taksila'yı ve Hidaspes'i ele geçirdi. Hidaspes ırmağı yanındaki savaşta çok farklı bir taktik kullandı. Ordunun bir kısımını düşmanın karşısına bıraktı, kendisi ordunun diğer bölümüyle Hind ordusunun arkasına dolandı ve onları yok etti. İskender dünyanın sonuna doğru yola çıkmıştı bile ama tropikal iklim ve sürekli yağmurlara askerler fazla dayanamadılar ve İskendir'i geri dönmeye zorladılar. İskender Hidespes'e ulaştıktan sonra büyük bir donanma yaptırdı ve 326'da İndos'tan aşağıya denize doğru inmeye başladı. Irmağın iki tarafında da Makedonya ordusu ilerliyordu, bu bölgede genellikle iyi karşılanıyorlardı ve on ay sonra Hind denizine vardılar. İskender ırmağın ağzında Pattala'da bir deniz üssü ve bir ticaret limanı kurduktan sonra bu yerleri öz bölgelerle

İskender böylece geri döndü. Merkezden beş yıl ayrı kaldığı için bazı satraplar ayaklanmıştı ve Baryakses kendini kral ilan etmişti. Bunları hızla cezalandırıp ülkesinde sükun ve güveni sağladı. Yalnız hazine bakanı Harpalos İskendir'in elinden kurtulmayı ve bir isyan çıkarmak ümidiyle beşbin talent'lik büyük bir servet ve altıbin kişilik bir orduyla Yunanistan'a kaçmayı başardı.

Yunanistan Olayları:

Bu başarılarından sonra İskender Hindistan'a kadar uzanan doğue bölgelerinin egemenliğini İran'lıların elinden aldı ve Makedonya'lı straplara geçirdi. Yunanistan görünürde sükuna kavuşmuştu. Likurgos'un istikrarlı mali siyaseti sayesinde, maddi refaha kavuşmuş, tekrar Yunan dünyasının bir kültür merkezi olmasına sebep olmuştu. Fakat Harpalos'un Atina'da bırakmış olduğu paraların büyük bir kısmı yok olunca şehirde bir ''Harpalos davası'' başlamış ve bu işle ilgisi olduğu anlaşılan hatip Demosteres'in hüküm giymesiyle sona ermişti. Demostines Atina'dan kaçmak zorunda kalmıştı.

İskender'in Son İcraatı:

Yunan şehir devletleri siyasal bağımsızlıkları edebiyen kaybetmişlerdi, çıkacak her ayaklanma Makedonya kuvvetleri tarafından bastırılmaya mahkumdu. Makedonya monarşisi tarih sahnesine tamamen egemen oluyordu. Bunu İskender'in

324'te Yunanistan'a gönderdiği iki buyruktan çıkarmak mümkündür.

Bunlardan birincisi Korint birliğine giren tüm Yunan devletlerinin İskender'i bir tanrı olarak tanımalarını istiyordu. Ama bu Yunanlıları endeşelendirmiyordu çünkü, bu yunanlıların dini görüşlerine uygun bir hareketti. Ve 323 yılınmda Babil'e gelen bir heyet İskender'in tanrılığının kabulünü İskender'e resmen bildirdi.

İkinci buyruk ise siyasal nitelikteydi. Tüm müttefik şehirlerden sürgünleri affetmelerini, mal ve mülklerini geri vermelerini istiyordu. Yunan şehirlerindeki parti kavgalarına son vermeyi hedefleyen bu karar yerinde bir karardı ama Sinhedrion'a danışılmadan verilmiş olması, Sinhedron'un otoritesini zayıflatıyordu. Diğer taraftan bu buyrukla Yunanlıların içişlerine karışmış oluyordu. Buna rağmen pek çok şehir bu buyruğa uydu ve ikibin sürgün yurtlarına döndü. Fakat Atina ile Aitolya bu buyruğa itaat etmemekte İskender'in ölümünden sonra da sürüp gidecek olan birtakım anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep oldular.

İskender'in günden güne artan tüm dünyaya egemen olma istekleri doğuda birtakım problemler doğurdu. Kısa sürede pek çok ırktan, farklı kültür ve geleneklere sahip insanların yaşadığı insanları aynı çatı altına birleştirmişti. Fakat idari adamları nereden bulacaktı. Yönetimde Makedonyalılar olmalıydı ama Makedonya'da küçük bir devletti ve insan gücü sınırlıydı. Yunanlı'lara baştan beri güvenmiyordu. Sonuçta hala hükmetye alışkın, teşkilatçı Pers ve İran'lılara yönetimde Makedonya'lılarla kaynaştırmayı denedi. Bu arada

bir Baktriyan prensesi iki tane de Pers prensesiyle evlenmesi ve birçok Makedonya'lı aristokratın İranlı kadınlarla evlenmesi kültürlerin kaynaşması için atılmış adımlar olarak görülebilir.

Fakat Pers'lere devlet teşkitalında ve orduda önemli bir yer ayrılması Makedonya'lıların hoşnutsuz olmalarını sebep oldu. İskender Opis'teyken onbin kadar ihtiyar Makedanyo'lı eri ülkelerine geri gönderilmek isteyince bunlar isyan ettiler. İskender bu isyanı bastırdı. Devletinin Ön Asya'daki sınırlarını güvenlik altına almak ve batı Akdeniz ülkelerine karşı bir sefere girişmek üzere, Arabistan yarımadasına bir akın hazırlarken birden hastalandı ve on gün süren tropik sıtma yada pnömoniden 13 Haziran 323'te Babil'de öldü. Naaşı altmışdört katır tarafından çekilen, fablolarla süslü bir cenaze arabasında Mısır'a götürüldü önce Memfis'te, bir süre sonra ise İskenderiye'de defnedildi.

İskender'in Eserleri:

İskender'in çok genç yaşta ölmesi meydana getirdiği eserler hakkında kesin hükümler vermemize engel olmaktadır, çünkü bu eserler büyüklüklerine rağmen bitmemişlerdir.

İskender'in yalnız askeri alanda eserleri bir bütün olarak görülebilir, girdiği hiçbir savaşta yenilmemiştir.

İskender hakkında bir devlet adamı ve bir teşkilatçı olarak kesin bir hüküm vermeye imkan yoktur, çünkü bu konuda elimizde çok az bilgi vardır. Görünüşte Pers devletinin kurduğu satraplık kurumunu benimsemiştir ve gerekli hallerde teşkilatı değiştirmesini bilmiştir. İlk önceleri Doğululara ve

Pers'lere satraplık verirken daha sonraları tecrübelerine dayanarak sadece Makedonya'lılara satraplık vermiştir.

Mali alanda ise birtakım yenilikler ortaya koymuştur. Mali idareyi eyalet idaresine bırakmış, birçok eyaletler kapsayan vergi bölgeleri kurmuştur. Bundan başka Pers krallığının hazinesindeki altın ve gümüş stoklarını sikke basmak ve bunları hemen piyasaya sürmek, diğer taraftan Pers krallığındaki türlü sikke başına haklarını kendi elinde toplamakta para ekonomisinin Ön Asya'da gelişmesine ve ilkel ticaretin ortadan kalkmasına yol açmıştır.

İskender fethettiği ülkelerde şehirler kurarak hem orduları için askeri üsler hem de Yunan kültürünü etrafa yayan merkezler elde etmiştir. Aynı zamanda ulaşıma önem vermiş ve Pers'lerden kalan yol şebekesini onarmış, posta teşkilatını geliştirmişti.

İskender bilimlerin gelişmesine de yardımcı olmuştur. Fethettiği ülkelerde cografi konumu, iklimi, hayvanları ve bitkilerine dair incelemeler yaptırırak pek çok bilimsel malzeme toplanmasını sağlamıştır.

Uzak ülkelere gönderdiği inceleme heyetleri ticari ve ekonomik araştırmalar yapmalarının yanında bilimsel araştırma yapmakla da görevliydiler.

HELLENİZM ÇAĞI KRALLIKLARININ TARİHİ

SKENDER'in Ölümünden Sonraki Olaylar:

İskender'in ölümüyle başlayan ve Aktium meydan savaşına dek süren üçyüzyıllık dönem karışık olaylar ve bitip tükenmez harplerle dolu bir dönemdir.

İlk zamanlar İskender'in evrensel devletini koruma fikri ön plandaydı, fakat daha sonra bu devleti paylaşmak isteyen ve bu yüzden birtakım bağımsız krallıklar meydana getirmiş olan İskender generallerinin birbirleri ile yaptıkları sürekli savaşlar sonuda, büyük Hellenizm krallıkları zamanla parçalanmış ve birbiriyle boğuşan bu irili ufaklı devletler kendilerini yıpratmışlardı.

İskender beklenmedik ölümü yüzünden, yerine bir halef göstermemişti. İskender'in gayri meşru kardeşi Filippos Arhidaros ve İskender'in ölümünden sonra Roksane'dan doğan oğlu İskender ülkeyi yönetecek durumda değillerdi. Bunun sonucunda generaller devlet işlerinde asıl durumda değillerdi. Bunun sonucunda generaller devlet işlerinde asıl rolü oynamaya başladılar. Perdiklos Asya'nın mülkü, Antipatros ise Avrupa'nın askeri idaresini aldı. Krateros ise kral Filippos adına Asya ordularının buyruğu altında bulunmadıklarından Perdiklas iki krala yakınlığından faydalanarak devlet işlerinde etkin rol oynamaya başladı ve satrap'lılara yakın arkadaşlarının atanmasını sağladı. Dtolemaios Mısır'ın, Anhgonos Büyük Frigya'nın, Leonnatos, Marmara yöresi Frigya'nın Lisimahos Trakya'nın başına

geçtiler. Aynı zamanda İskender'in tasarladığı devletin ayrıca korunmasına ama yeni fetihlerden vazgeçilmesine Babil'de yapılan ordu toplantısında karar verildi. Ama İskender'in Yunanlı'ları ve Makedonya'lıları ve İran'lıları kaynaştırma politikasından yavaş yavaş uzaklaşıldı.

İskender'in ölümü üzerine Baktriyan'da Yunanlılar isyan etti. İskender'in sürgünlerle ilgili buyruğuna karşın Atina ve Artolya açıkça cephe almışlardı. Hatta bir süre sonra Atina Korint birliğini dağıtıp yerine adalar hariç bir Hellen birliği kurdu ve hedefi Makedonya'lılarla savaş olarak belirledi. Demostenes büyük gösteriler arasında Atina'ya döndü. Lamia harbi olarak bilinen harbin sonucunda Makedonya'lılar Hellen birliğini dağıttılar ve Atina Sisam'dan vazgeçmek, Munihia limanında bir Makedonya garnizonunu kabul etmek, aynı zamanda oligarşik bir hükümet kurmak zorunda kaldı. Yalnız ikibin drahmi vergi ödeyebilenler vatandaşlık haklarından faydalanacaklardı.

Antipatros ve Krateros Artalya'ya karşı yaptıkları savaşı yarıda kesmek zorunda kaldılar, çünkü Perdikkos Krateros'un askeri maneviyatını gaspetmek ve İskender'in kızkardeşi Kleopatra ile evlenerek kral olma yolunu tutmuştu. Tek bir kişinin hegomonyasına girmek istemeyen generallerden Antigonos, Ptolemaios ve Lisimahos merkezi hükümete karşı kurdukları koalisyona böylece Krateros da girdi. Bunun üzerine Perdiklos Ptolemaios'un üstüne yürüdü ama Perdikles kendi askerlerince öldürüldü ve ordu Ptolemaios'un tarafına geçti.

311 Barışından Sonraki Olaylar:

311 barışının dışında tutulmuş olan Selukas Babil egemenliği için Antigonos'la harbettiği sırada Ptolemaios anlaşma hükümlerini yerine getirmek üzere Anadolu'nun batı kıyılarındaki Yunan şehirlerini Antigonos'un elinden almak istedi ama ne Korint birliğini kurabildi ne de bu konuda başarılı olabildi ve ülkesine geri dönmek zorunda kaldı.

Antigonos da Yunanistan'ı Kosandros'un elinden kurtarmak için harekete geçti, Demetios da Atina'da demokratik bir hükümet kurdu. Atina halkı bu duruma çok sevindi. Ve bu iki kişi tanrılaştırıldı.

Demetrios bir süre Atina'da kaldıktan ve Korint birliğini diriltmek için bazı girişimlerde bulunduktan sonra Ptolemaios tarafından işgal edilen Kıbrıs'ı kurtarmak üzere doğuya hareket etti. Burda zafer kazanınca kral ilan edildi. Selevkos bu ünvanı Antigonos'la savaştığı sırada almıştı ve Ptolemaios, Lisimahos ve Kasandros'da kendilerini kral ilan etmekte gecikmediler. Böylece İskender devleti beş krallığa bölünmüş oldu.

Aşağı İtalya ve Sicilya Olayları:

İskender'in ölümünden sonra Sirakuzai'yı egemenliği altına almış Agaloktes birçok yunan şehrini aldıktan sonra Katraca ile de savaştı ve bu savaş sonuçsuz kalınca, Kartaca'lılarla eski sınırlarını korumak şartıyla barıştı. Sicilya hükümdarı olarak kral ünvanını aldı. Sonra Agalokles aşağı İtalya'ya el uzattı, statiklerle savaştı, böylece yetenekli birinin yunanlıları Pehiala birleştirebileceğini gösterdi. Ama kralın

ölümüyle devlet parçalandı. Ülkenin böyle parçalanması Epeiros kralı Pirhos'un bir sefer tertiplemesine yol açacaktı.

İpsos Muharebesine Dek Doğu Olayları:

Kıbrıs'taki başarısından cesaretlenen Antigonos Mısır'a karşı büyük bir sefer tertipledi ancak Mısır'ın cografi koşullarından çok iyi faydalanan Ptolemoios kendini ustaca savundu, Antigonos hiçbirşey yapamadan geri dönmek zorunda kaldı. Bu başarısızlığın öcünü almak için oğlu Demetrios'u Mısır'ın ticari ilişkileri bulunan Rodos'u fethetmeye mecbur etti. Demitrios çok uğraştıysa da gene de başarılı olamadı. Rodos'un Demetrios'la yaptığı barış anlaşması ada için siyasal ve ekonomik bir gelişim döneminin başlangıcı oldu. Demetrios'un Rodos kuşatmasını kaldırmasında Yunan kantinantında dört yıllık bir savaştan sonra orta Yunanistan'da kaydedilen başarılar ve kuşatılan Atina'dan gelen yardım istekleri etken olmuştu. Demetrios 304'de "Hellen birliğini" kurdu. Fakat bu birliğin ömrü uzun olmadı çünkü, Kasandors'la uzlaşma teklifini reddeden Antigonos'a karşı Plolemoios, Lisi Moha ve Selenkos bir koalisyon kurdular.

Selenkos bu arada ülkesini Hindistan'a kadar geliştirmişti ve bu savaşlarda beşyüz fil elde etmişti. Selekos bu filleri Anadolu'ya geçirdi ve Kapadokya'daki ordugahında kuşattı. İlkbaharda iki ordu Frnigya'da İspsosta karşılaştı. Antigonos seksen yaşında olmasına rağmen yiğitçe dövüşerek öldü. Böylece İskender monarşisini diriltmek isteyen son general ortadan kalmış oldu. Antigonos devleti galipler arasında; şu şekilde paylaşılıyordu;

1) Limimohos Trakya'dan başka Toros'lara kadar uzanan Anadolu'yu,

2) Selevkos doğu ülkelerini ve Mozpotamya'dan başka Suriye'yi,

3) Kasandros Makedonya'yı alıyor ve muhtemelen Yunanistan işlerinde serbestliğe kavuşuyordu. Ptolemoios ise harbe katılmadığı için ondan Güney Suriye'yi Selevkos'a bırakmasını istiyorlardı.

Fakat bu paylaşma birtakım anlaşmazlıkları doğurmakta gecikmedi. Ptolemoios güney Suriye'den çekilmek istemiyor, Demetrios'da yeni bir devlet kurmakiçin var gücüyle çalışıyordu.

Demetros Anadolu kıyılarında İyonya, Karya ve bunların Kıbrıs, Fenike, Ege adalarına sahipti. Ayrıca Megara, Korint gibi üsleri elinde bulunduruyordu. Atina'yı da zaptettikten sonra Makedonya'ya geçip İskender'i tahttan indirerek öldürttü ve kendini kral ilan ettirdi. Fakat bununla da yetinmeyip Asya'da babasının krallığını yeniden kurmak isteyince Lisimohos, Selevkos, Plolemaios ve Epeiros kralı Pirhos'un muhalefetiyle karşılaştı. Makedonya'lılar tarafından da sevilmeyen Demetrios bir taraftan Lisimahos'un diğer taraftan Pirhos'un Makedonya'ya girip bu ülkeye paylaştıklarını ve Atina'nın da bağımsızlığını ilan ettiğini görmek oğlu Antigonos Gonatas'ı Yunanistan'daki kıtaların başına geçirdikten sonra Lisimahos'la savaşa girdi, Lisimahos'un oğlu tarafından iç bölgelere çekilen Demetrios Toros'larda Selevkos'a esir düştü ve Suriye'de Apameia'da yaşamaya mahkum edilerek orada öldü (283).

Kurupedion Muharebesi:

Aynı yıl Mısır kralı Plelemaios öldü, yerine ikinci karısının oğlu Ptolemoios geçince ilk karısının oğlu Ptolemoios Kıevnus ülkesini terketmek zorunda kaldı. Aynı şekilde Selevkos da oğlu Antiyohos I'i kendisine ortak yaparak bu prense doğu straplıklarının idaresini verdi.

buna karşın Lisimahos krallığından taht kavgası büyük bir felaketle sonuçlandı. Bu taht kavgalar yüzünden Lisimahos'la Selevkos harbe giriştiler. Lisimahos harp meydanında öldü ve ordusu darmadağın edildi. selevkos böylece Makedonya kralı da ilan edildi. Fakat Selevkos'da Ptolemaios Keravnos tarafından bilinmeyen bir nedenden dolayı öldürüldü. Keravnos Antipatros'un torunu olduğu için Makedonya tahtına çıktı ve Trakya'yı krallığına katt. Anadolu ise Sevkos'un oğlu ve halefi Antiyohos I'in elinde kaldı.

Bu arada Pirhos İtalya'da büyük bir krallık kurmak ümidiyle Roma'lılarla ve Sicilya'da Kartaca'lılarla beş yıl savaşmış ve yenilmişti. Bunun üzerine Roma'lılar ilk kez Orta İtalya sınırının dışına çıkmışlar, bir hellenistlik ordusu ile temasa geçmişler ve güya batı Yunanlıların kurucusu olarak bu ülkeyi zapt etmişlerdir. Bu sayede hellenstik yunan kültürü ile ilişkileri kuran Roma'lılar gelecekteki kültür gelişimleri için sağlam bir temel hazırlamışlardır.

İşte bu olaylardan sonra evrensel krallık fikri ortadan kalktı ve yerini krallıklara bıraktı.

Anadolu'da Ulusal Devletlerin Kuruluşu:

Kelt istilasını izleyen yıllarda Anadolu'da birtakım devletler Selevkos hegemonyasını tanımaya başladılar. Böylece Bitinya, Pontos, Kapadokya ve Armenia bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu devletlerden İstanbul boğazı, İzmit körfezi ve Sakarya ile sınırlanan bölgeyi içine alan ve Trak'lara ait Bitinya krallığı Kurupedion Zipolta tarafından kuruldu. Bu hükümdar büyük bayındırlık faaliyetleri içine girdi ve hellenizm kültürünün Bitinya'ya girmesini sağladı. Bu ülkenin orman zenginliği ülkenin başlıca gelişim sebebidir.

İran'lılar ve Yunan'lılardan meydana gelen Pontos devleti Karadeniz'in güney kıyılarında kuruldu ve İris'e (Yeşilırmak) kadar genişledi.

Kapadokya krallığı ise M.Ö. 3. yüzyıl ortalarında kuruldu ama Anadolu tarihinde öteki devletler çapında faaliyet gösteremedi.

Asıl büyük rolü Pergamon (Bergama) krallığı oynayacaktı. Genç Bergama devleti Filetairos'un kardeşi ve halefi Evmenes I zamanından başlayarak Sakukos'lardan ayrıldı. Gerek Evmenes I, gerek halefi Attalos I izledikleri uzun görüşlü aynı zamanda atılgan siyaset ve Golat'lara karşı yaptıkları başarılı seferler sayesinde kuzey batı Anadolu'daki Yunanlıların sevgisini kazandılar ve Golat'lara ağır darbeler indirmekle yalnız kendi ülkelerini değil, Anadolu'nun batı bölgelerini de istila tehlikesinden korudular. Attalos Golat'lara karşı kazandığı zaferden sonra kral ünvanı aldı. Suriye ve Makedonya ile aralarında çıkan anlaşmazlıktan ve harplerde aktif olduklarından ülkelerini sürekli geliştirdiler.

Doğuda ve Batıda Savaşlar:

Roma'nın İtalya yarımadasında genişlemesine ve güneydeki Yunan kolonilerini ele geçirmesini yol açan başarısız seferinden sonra Epeiros kralı Pirhos Makedonya kralı Antigonos Gonatas'ı tahttan indirdi, onun yerine kendisini kral ilan etti. Sonra da Yunanistan üzerine yürüyüp Pelloponnes'e girdi, fakat bir sokak kavgasında öldü. Bunun üzerine Antigones tekrar iktidara geldi ve Atina, Halkıs ve Korint'e Makedonya'lı garnizonlar yerleştirerek egemenliğini pekiştirmek istedi. Bu yüzden Mısır kralı Ptolemoios II Filadelfos Makedonya'ya harp ilan etti. "I. Suriye harbi"nde Antiyohos I Soter'le çarpışarak güney Suriye ve Kılıkya'yı ele geçiren Ptolemaios II o zamanın en güçlü hükümdarı aynı zamanda "edebi birliği"nin koruyucusuydu. Kralın elçileri batıda Roma'ya, doğuda Hindistan'a kadar ulaşıyordu. Fakat Ptolemaios II'nin Yunanistan egemenliğini Makedonya'nın elinden almak istemesi doğru iş değildi.

Gerçi bu kral Yunanlıların kurtaracısı olarak Sparta ve Atina ile ittifak yapmış iki devletin Pers harpleri sırasında işbirliği yapmasını sağlamıştı. Bunun üzerine Makedonya ile Mısır müttefikleri arasında başlayan "Hremonides harbi"nde Ptolemoios Yunanlılara yeterince yardım etmediğinden Sparta'lılar Korint'e Atina'lılar da Makedonya'lılara yenilmişlerdir.

Antigonos Atina'nın Mısır siyasetine karışmaması için sert tedbirler almış ve Atina'nın 299 yılına kadar Makedonya'ya tabi bir şehir olmasını sağlamıştır. Ancak Mısırla Makedonya arasındaki savaş bununla sona ermemiş

Antigonos'un Kos (İstanköy) yöresinde kazandığı deniz zaferi Ptolemoios'un deniz gücünün kırılmasına ve adaların Makedonya himayesine geçmesine sebep olmuştur.

Bunun üzerine Ptolemaios II, Suriye kralı Antiyohos II Teos'la harbetti. İkinci Suriye harbi olarak anılan bu savşta Mısır yengilgiye uğradı ve Anadolu'daki üslerinden vazgeçmek zorunda kaldı. Ancak elverişli koşullarda barış yaptı. Barış hükümlerine göre Antiyohos Ptolemeros II'nin kızı Berenike ile evlenerek bu kadından doğacak çocuklar halef seçilecek ve karısı Laodike'den boşanacaktı. Suriye sorununu böylece çözümleyen Ptolemaios tekrar Antigonos'la harbe girdi, eski deniz gücünü diriltti ve Ege adalarının hegemonyasını eline aldı. 246'da ölünce yerine oğlu Ptolemoios III Teos Evergetes geçti.

Bu süre içinde Selevkos devleti parçalanmaya devam ediyordu. M.Ö. 250'de Baktriyan bu devletten ayrıldı ve bir süre sonra bir Yunan krallığı oldu ama ömrü pek uzun sürmedi ve 2. yüzyılın son yarısında Yüeoi'lerin istilasına uğrayarak ortadan kalktı.

Eski Med-Pers devleti topraklarında M.Ö. 248-47 yılında kurulan Part devleti Selevkos'lar için daha önemlidir. Dörtbuçuk yüzyıl içinde kendilerini Yunan dostu olarak gösterip, Yunan şehirlerini korumakla birlikte Selevkos'ların doğu ile bağlantılarının kesilmesine ve böyleliklé dağılmalarına yol açar.

Selevkos krallığının dışta uğradığı kayıplara içde taht kavgaları katıldı. Antiyohos II, ölünce eski karısı Laoidike, oğlunun tahta geçmesi için kraliçe Berenike ve oğlunu

öldürttü. Bunun üzerine öcünü almak isteyen Mısır'la üçüncü Suriye harbi yapıldı. Mısır kralı hızla Mezopotamya'ya girerek buraları istila etti ama bu toprakların hepsini elinde tutması imkansızdı. Nitekim ülkesinde isyan çıkınca geri döndü. Selevkos III'de kaybettiği toprakları geri aldı. Bu olaylar sürerken Selevkos II ile kardeşi Antiyohos Hieraks arasındaki taht kavgası ülkeyi bir hayli sarstı.

Antiyohos'la birleşen Bergama kralı Attalos I geçici bir zaman için Toros'lara kadar tüm Anadolu'yu ele geçirdiğinde Selevkos krallığının yanında hiç de küçümsenmeyecek bir varlık ortaya koydu.

Yunanistan'daki Siyasal Birlikler:

M.Ö. 4. ve 3. yüzyıllarda iki büyük siyasal birlik vardı. Aitolya birliği ve Ahhaya birliği Aitolya birliği demokratik prensibine dayanan bir teşikalata sahipti. Birliğe giren şehirler nüfuslarına göre delege çıkartarak "birlik" kurulu meydana getiriyorlardı. Fakat asıl güç "panartolikon" adını taşıyan tüm müttefiklerin katıldığı meclis idi. Bu meclis savaş, barış kanun gibi konularda yetkindi.

Ahhaya birliği ise hem demokratik, hem oligarşik görüşleri yantısıtıyordu. Aitolya'da her yer değişen birlik memurlarından fazla olarak yüz "demiurgos"tan ibaret oligarşik nitelikte bir "memurlar kurulu" vardı. Otuz yaşını dolduran her Ahhayalı'nın katılabileceği "büyük birlik toplantısı"nın yanında gerekli yaş ve koşullara sahip sınırlı bir zümrenin katıldığı "küçük kurul" yer alıyordu.

Mısır kralı Ptolemoios III Ahhaya birliğiyle ilişki kurdu ve bu birliğin hegemonu oldu. Buna karşın Makedonya kralı Antigonos Aitolya birliğini kazandı. Fakat Aiitolya'lılar Pallene yöresinde Aratos tarafından büyük bir yenilgiye uğratıldılar. Bu iki birlik arasındaki sürtüşme Ahhaya birliğiyle Sparta arasındaki gerginlik yüzünden büsbütün tehlikeye girdi. Fakat Ahhaya birliğine harp ilan edince Makedonya'dan yardım istedi. Bunu fırsat bilen Antigonos Yunan topraklarına girdi. Kleomenes'i Sellasia'da yenilgiye uğrattı. Antigonos Korint birliğini örnek alarak bir "Hellen birliği" kurmuştu, şimdi de Yunanlılara bağımsızlık vaad ediyordu. Atina dışta kalmak üzere Yunanistan'ın büyük bir kısmını içine alan "Hellen birliği" ne Aitolya birliği katılmak istemeyince Antigonos Aitolya'lılara harp ilan etti ve tarihe "müttefikler harbi" olarak geçen bu savaş 220'den 217'ye kadar sürdü.

M.Ö. 3. yüzyıl sonlarında Hellenizim Dünyası ve Romalılar:

M.Ö. 3. yüzyılda hellenizim dünyası, çok karışıktı. Başta üç büyük devlet Ptolemeios'ların Mısır, Selevkosların Suriye ve Antigonos'ların Makedonya krallıkları vardı. Bunun yanında pek çok irili ufaklı devletler de bulunuyordu ve devamlı yeni devletler kuruluyor, topraklar devamlı el değiştiriyordu.

Bu devletler arasında Roma hellenizm dünyasıyla en fazla ilgilenen devleti ve hellenizmin yıkılmasında başlıca rolü oynayacaktı.

Yunanlılar birbirleriyle boğuşurken Roma ikinci Pön harbini yapıyor ve Hannibal tarafından yenilgiye uğratılıyordu. Bu yenilgi üzerine Aibiyalı devlet adamı Agelaos'a batıda beliren bulutlara işaret ederek Yunanlıları barışa davet etti ve 217'de Navpaktos barışı yapıldı.

Romalı'ların ikinci büyük yenilgiye uğramaları sonucunda Yunanistan ikiye bölündü. Roma'lıları Bergama krallığı, Aitolya birliği, Atina, Sparta, Elis ve Mesenya destekliyordu. Makedonya Hannibal'ın tarafında yer aldı.

Roma'lıların Avrupa ve Asya'da Yaptıkları Harpler:

Selevkos'lar krallığı Antiyohos III zamanında büyük gelişim gösterdi. Kral ilk önce doğuda krallığını ilan eden Molon'un üzerine yürüyüp bu toprakları ele geçirdi, daha sonra da Partiya ve Baktriyan ile ittifak aktederek Hindistan'a kadar seferlede bulundu, buralardan pekçok fil edindi.

Mısır'da ise gerilemeler vardı. Mısır'ın bu durumundan faydalanan Antiyohos III bu kez de Filip V ile ittifak kurup denizaşırı ülkeleri zapta başladı. Bunun üzerine Bergama kralı ile Rodos, Kizikos ve Bizantiyon Filipe karşı ittifak kurup Roma'dan yardım istediler. Roma'da doğudaki dengenin bozulmaması için Filip'e harp ilan etti. Böylece Akdeniz işlerine karışmasıyla uyguladığı ilk önce himaye, sonra fetih siyasetinin başladığı kabul olunabilir.

Böylelikle patlak veren "İkinci Makedonya Harbinde" Roma ordusu Filip'in ordusunu dağıttı. Makedonya ise Yunan şehirlerinden vazgeçmek, donanmasını Roma'lılara bırakmak

ve bin talentlik tazminat ödemek zorunda kaldı. Roma'lılara Makedonya'lıların yerine Yunanistan'ı koruma görevi verildi.

Bu arada Antiyohos sınırlarını genişletmek istediyse de izlediği emperyalist siyaset yüzünden Bergama kralının ve Roma'nın muhalefetiyle karşılaştı. Hannibal'in Antiyohos'a sığınması ve Antiyohos'un Selevkos krallığını kurmak ümidiyle Aiblyalibla müzakereye girişmesi Roma'lıları kızdırdı. Suriye harbi patlak verdi. Roma'lılara yenilen Antiyohos Anadolu'ya geri döndü. Ama Roma'lılar Antiyohos'un deniz kuvvetlerini yenerek kralı takibe devam ettiler. Romalılar Antiyohos'u Manisa önlerinde tekrar yenilgiye uğrattılar. Bu yenilgi sonunda Suriye kralı Avruya'daki ve Toros'lara dek uzanan topraklarından vazgeçip savaş tazmitanı ödemek zorunda kaldı. Roma'lılar Antiyohos'tan aldıkları toprakları Bergama'lılarla bölüştüler ve Bergama böylece bir krallık haline geldi.

Yunanistan'da ise Aitolyalılar Romalılara teslim oldular. Barış anlaşması sonucunda zaptettikleri toprakları kaybettiler ve Romalılara gerektiğinde silahlı yardımda bulunmayı vaad ettiler. Bu koşullara rağmen birliklerini tekrar kurdular. Ahhoya birliği Peloponnes'e egemen oldu.

Makedonya ile Yunanistan'ın Roma'lıların Eline Geçmesi:

Suriye krallığının Anadolu'yu, Mısır'lılarınsa denizaşarı ülkeleri kaybetmesi üzerine Roma'lılar Makedonya'yı da etkisiz hale getirmek istediler. M.Ö. 179'da Filip'in yerine geçen Perseus'ın Yunanistan'da Makedonya lehine bir

politika izlemesi, Rodos'la ilişkiler kurması Roma'lıların Makedonya'lılara harp ilan etmesine sebep oldu. Üçüncü Makedonya harbi olarak anılan bu harp sonunda Perves esir edildi ve Makedonya birbirinden bağımsız dört devlete bölündü. Makedonya saflarında çarpışan İllirya da aynı akibete uğrayarak üç parçaya bölündü.

Romalı'ların Delos'da bir serbest liman kurmasıyla Rodos ticareti de geriledi.

Roma'lıların nüfuzu çok büyüktü. Nitekim Suriye kralı Antiyohos IV Epifanes İskenderiye dışta kalmak üzere tüm Mısır'ı ele geçirmiş, Memfis'de kral tacını takmıştı. Filistin'de çıkan karışıklıklar yüzünden Mısır'a dönmek zorunda kaldı. Daha sonra Mısır'daki fetihleri tamamlamak istediğinde Roma'nın bir elçisi bunu engelleyiverdi. Antiyohos geri dönerken İbrantlerle birleşip yeni bir teşkilat kurmak istedi. Ama buna Makkabaios sülalesi ve bu sülaleye bağlı kimseler karşı geldiler ve isyan çıkardılar. Bu kararın geri alınmasına rağmen ülkede karışıklar devam etti.

İşte hem bu isyanlar hem de Part'ların taarruzları yüzünden Selevkos'lar krallığı M.Ö. 2. yüzyılda zayıf düştü. Part'lar Babilonya'yı ele geçirince burayı geri almak teşebbüsünde bulunan Antiyohos VII. Sidetes yenilgiye uğradı ve Ön Asya ülkeleri Selevkos'ların elinden çıktı. Suriye krallığı Fırat'la Toros'lar arasındaki topraklardan ibaret kaldı. 149 yılında Perseus'in oğlu süsüyle ortaya çıkan biri Makedonya'da ayaklanma çıkınca Makedonya bir Roma eyaleti haline geldi.

Ahhaya birliğinin Roma'lıların desteklediği Sparta'ya harp ilan etmesinden sonra, Roma'lılar Ahhaya'lıları büyük bir

yenilgiye uğrattılar. Korint şehrini tahrip ettiler. Böylece Ahhaya birliği dağıldı, fakat Yunanistan bir eyalete dönüştürülemedi. Makedonya eyaletlerinin bir parçası olarak Makedonya prakonsul'unun buyruğuna verildi. Bu andan başlayarak bu ülke kesin olarak Roma'nın egemenliğine girmiş oluyordu.

Başta Hellenizm Devletlerinin Roma'ya Katılması:

Geriye kalan birkaç hellestik devlet de Roma'ya katılmakta gecikmedi. Bergama, son kralı Attalos III'ün vasiyetnamesi gereğince Roma'lıların eline geçti. Roma'lılar bu krallığın batı bölümünü "Asya eyaleti" şekline soktular. Bergama ile batı Anadolu şehirleri ise bağımsız ve otonom olarak kaldılar.

Bu arada Pontos kralı Mitradates VI Aypator Anadolu'yu istila etti. Bu Yunanlılar arasında bağımsızlık hareketinin baş göstermesine sebep oldu. Atina pontos kralıyla birleşti ama Roma'lılar her ikisini de yenerek Atina'yı yerle bir ettiler. Diğer yunan şehirleri ise ağır vergilere tabi tutuldular.

Dardanos'ta aktedilen barıştan sonra Asya eyaleti Roma'lıların eline geçti.

Roma'lılar bir taraftan Mitradotes'in müttefikler deniz korsanlarıyla diğer taraftan da Mitradotes'le savaşıyorlardı. En sonunda Marmara ve Karadeniz kıyılarındaki şehirleri işgal ederek vergiye bağladılar. Bu savaşlardan sonra başlayan yirmi yıllık barış dönemi Anadolu'ya rahat bir soluk aldırdı.

Ermenistan kralı Tigranes'in Roma'ya yenilmesi doğuda bazı ülkelerin Roma'ya katılmasıyla sonuçlandı. Son

krallarının vasiyetiyle Roma'ya geçen Bitinya. Pontos'la birleşerek eyalet halini aldı.

Orta ve Doğu Anadolu'da ise Roma'lıların vasilleri olan yerli prenslerce birtakım küçük devletler kuruldu ve bu devletler Yunan kültürünün etkisi altındaydı.

Selevkos'lar devletinin son kalıntıları Pompeius tarafından Roma'ya katılarak "Suriye eyaleti" haline geldi. Böylece Roma'lılar Part'larla komşu oldular ve Part'lar tarafından Karhe'de yenilgiye uğratılarak yüzyıllarca sürecek savaşlara başladılar.

En son olarak da Mısır krallığı Romalı'ların eline geçti.

HELLENİZM DEVLETLERİNİN TEŞKİLATI, SİYASETİ EKONOMİSİ VE SOSYAL DURUMU

HELLENİZM DEVLETLERİNİN YAPISI:

Bu dönemin harpleri ve karışık siyasal olayları sonunda irili ufaklı bir takım devletlerin yanında üç büyük krallığın ortaya çıktığını görmüştük.

Bunlar:

1- MISIR KRALLIĞI (Ptolemaiosların)
2- SELEVKOSLARIN ASYA KRALLIĞI
3- ANTİGONOSLARIN MAKEDONYA KRALLIĞI

Bunlardan yalnız Makedonya krallığı ulusal bir karaktere sahipti, çünkü bu krallık halkın üzerinde hüküm sürüyordu.

Ptolemois'lar ve selevkoslar'ın devleti suni teşekküllerden meydana gelmişti. İşte bu nedenle bu iki devletde ulusal krallık anlamı hiçbir zaman meydana gelememiştir.

Mısır'ın işgali altında bulunan Kirene, Suriye, Kıbrıs, Ege denizinin kıyılarındaki topraklara ve üsler bir tarafa bırakılacak olursa, etrafları deniz ile çevrili olduğundan sınırları belirliydi. Buna karşılık Selevkos'ların Asya krallığı Akdeniz kıyılarında Hindistan'ın içerlerine kadar uzanıyordu. Bu kavimler Selevkoslarla birlikte olmakla beraber, her fırsatta isyan etmeye hazırdılar. Doğal sınırlara sahip olamayan bu devletler her zaman taarruzlara açıktı. Bu yüzden dağılma ve parçalanma olayları ilk burada kendini gösterdi.

HELLENİZM KRALLIKLARININ İDARE ŞEKLİ

Bu üç krallıkta da salt idare şekli vardı. Fakat bu idareyi uygulama sistemi devletlere göre değişiyordu.

Salt monarşiyi hafifletilmiş bir şekilde Makedonya'da görebiliriz. Kralın mevkisi Filip II zamanındaki gibi kalmıştı. Ordu ise Makedonya sınırları içerisinde yaşayanlardan meydana geliyordu. Makedonya ve Teselya'daki yunan şehirleri siyasal bakımdan Makedonya'lılara bağlıydılar ve bunun yanısıra özel idare şekilleri ve merkeziyetçilikleri de vardı.

Makedonya krallığı nüfuslarının altında bahanekormek istedi, Orta Yunanistan ve Peloponne şehirlerinin dış siyasetlerle uğraşmalarını yasaklıyor, fakat eski idare şekillerine karışmıyordu. Buna rağmen bu şehirler her fırsatta ayaklanıyor ve aralarında siyasal birlikler kurmak suretiyle Makedonya'ya karşı cephe oluşturuyorlardı. Krallık ve Makedonya garnizonları yalnızca bulundukları şehirlerde tam olarak hüküm sağlıyabiliyorlardı.

Mısır ve Asya krallıklarında monarşinin salt kesimiyle karşılaşıyoruz. Salt monarşinin uygulanışı şöyledir:

1- Kral yaşarken ve öldükten sonra tanrı sayılmakda ve herkes krala tapmak zorundaydılar.

2- Kral herkesin hayatında egemendir ve her işte istediği gibi davranmaktadır.

3- Kral bulunduğu ve fethettiği tüm topraklara sahiptir. İnsanlarına kişisel mülkiyet vermez. İnsanlar kralın izniyle bu topraklarda yaşamaktadırlar.

MISIR'IN DEVLET TEŞKİLATI

Hükümetin başında mulki, idare askeri, dini idarenin başı sayılan kral vardı. Kanunlar çıkarmakda, fermanları ve buyruklarıyla istediği gibi davranmaktadır. Kral oluşunun ve herkesin çıkarlarını korumakta ve bunun için kaygılanmaktadır. Ulusun rahatlığı, kral için amaç değil araçtı. Kral yardımcı kaynaklarının gelişmesine ve vergi güçlerine korunmasına herşeyden çok önem veriyordu.

Devlet teşkilatı geniş memur kitlesine sahipti. Memurlar hazineye para sağlamakda çok toprak kazandırmak için çalışıyorlardı.

Kralın yardımcısı olarak Hiliarhos (Başvekili), Arhigrammotes (mebag başkatibi) ve İsioikets (hazine bakanı) gösteriliyordu..

Mısır'ın hepsi krala ait olmakla birlikte, belirli kişilere toprak ve emlak armağan ediliyordu. Askerler kral tarafından verilen çiftliklerde otumakta, savaş çıktığında orduya katılmak zorunda idiler. Asker sayısı çok olduğu zamanlarda yunanlılar ve makedonyalılar tarafından ücret karşılığında asker alıyorlarlardı. Kisişel mülkiyet Mısır'da Hellenizm döneminin sonlarına doğru oluşmuştur.

İdare bakımdan aşağı ve yukarı Mısır olarak ikiye ayrılmıştır..

Bu iki bölüm ün başında idari işlerini yöneten "nomarhos" askeri işler için "strategos" ve "nomos"lar vardı.

Homoslar, toporhia'lara; toporhialar ise kome'lere yani köylere bölünmüşlerdi. Bu köylerin arasında guna şehirleride bulunmaktaydı. Fakat bunların sayısı o kadar fazla değildi. Bunların bir kısmı İskender tarafında kuruluna İskendiriye eski yunan kolonisi Havkrotis ve Ptolemois'lar tarafında güney murda konulan Ptalemois'lerden ibaretti. Hükümetin merkezi durumunu gelmiş bu halk Mısır sınırın dışında sayılıp başlı başına polis teşkilatı sayılıyorlardı.

Mısır'a göç eden yunanlılar bu şehirde oturuyorlardı. Yabancı olarak en çok Persliler ve İbrailer topluluk oluşturarak yaşıyorlardı. Burada hem yunanlıların hem de doğulıların oturdukları polis teşkilatına sahip olmaya Politevmalar vardı. En ünlüleri Hellenomenfit adını taşıyan eski yunanlılardı.

Tüm devletlerde olduğu gibi krallar mali işlere önem vermişlerdir. Devletin geliri ve gideri arasında denge kurmaya çalışmışlardır. En önemli gelirleri toprak alımı, hayvancılarda, kölelerden veraset suretiyle vergi alınır. Her Mısır'lı (rahipler dışında) bir bosneyi vermekle görevliydi. Vasıtasız vergi dışında vasıtalı vergi de bulunuyordu. Bunların içinde gümrük resimleri ve kırdı çiftliklerinde geliri dahildi.

Selevkos Krallığının Teşkilatı:

Bu devletin kapsadığı alan yirmibeş kadar satraplık veya eyalete bölünmüştü. "Strategos" veya "satrap" ünvanı taşıyan valilerin idare ettiği bu bölgeler "hiparhia"lara bölünmüşlerdi. Aynı zamanda Selevkoslar pek çok şehir kurmuşlardı. Yunanlıların ülkeye ekonomik canlılık kazandırdığını farkeden bu ülkenin kralları yunan şehirlerini

korumak ve şehirlere bağımsızlıklarını vermek yolunu tutmuşlardır. Yalnız bu şehirler krala tapmak ve gelirlerinin bir kısmını krala vermek zorundaydılar.

Bu şehirlerin yanında askerlerin oturduğu "katoikia"lar, hem yunanlıların hem de doğulların oturduğu "polis" haklarından yoksun "politevma"lar vardı.

Hellenizm Krallıklarının İç ve Dış Siyasetleri:

Hellenizm krallıkları iç siyasetlerinde İskender'in tersine ulusal bir siyaset izlemişlerdir, bu yüzden Makedonya'lılar ve Yunanlılar daha bir süre ırki ve kültürel benliklerini korumuşlardır. Ancak bu siyaset yunan kültürünün doğulular tarafından reddedilmesine sebep olmuştur.

Dış siyasette ise bağımsız devletler kurduklarını ve bundan sonra siyasal üstünlüğü kurmak ve evrensel bir monarşi elde etmek için çaba sarf ettiklerini ve amaçla pek çok harbe girip çıktıklarını görürüz.

Hellenizm Dönemi Ekonomisi:

Hellenizm dönemine kadar doğu ve batı iki farklı ekonomi bölgesiydi. Ancak İskender'in buraları fethedip buralarda yeni şehirler kurması, yollar inşa etmesiyle bu iki ekonomi karışıp kaynaşmıştır. Doğu bölgeleri yunanlılar için hem yeni bir pazar hem de bir hammadde kaynağı olmuştur. Ekonominin ağırlık merkezi yavaş yavaş doğuya kaymıştır.

Ancak Amerika'nın keşfinden sonra Akdeniz ticareti gerilemiş ve Yunan ticareti önemini kaybetmiştir.

Mısır Ekonomisi:

Mısır krallarının amacı ülkenin doğal zenginliklerinden faydalanarak Mısır'ın ekonomik nüfuzunu siyasal nüfuzu ile birlikte deniz aşırı ülkelere yaymaktı. Bunu Ptolemoios'lar güçlü donanmaları sayesinde başarmışlar, Mısır'ı zengin bir Akdeniz ülkesi durumuna getirmişlerdir.

İskenderiye dönemin en büyük ticaret merkezi olmuş, Akdeniz'in Kızıldeniz'le birleşmesiyle birlikte, burası bir kat daha fazla önem kazanmıştır.

Mısır kralları da para ekonomisinin gelişmesi için büyük çaba harcamışlardır. Mısır için belli tiplerde devlet sikkesi ortaya koymuşlar ve bu sikkelerin heryerde geçmesini sağlamışlar, ayrıca toprak ürünlerinin de paraya dönüştürülmesini sağlamışlardır. Para ekonomisinin gelişmesi ülkede bankacılığı ortaya çıkarmıştır.

Büyük Şehirlerin İaşesi Sorunu:

Git gide artan şehirleşme, sanayinin bir yere toplanması, askerlerinin yada denizcilerin, devlet memurlarının toplu halde bulunması bir süre sonra şehirlerin iaşesini zorlamıştır.

Hellenizm döneminde Yunan devletleri iaşelerini Mısır'la Anadolu'dan sağlamışlardır. Bir süre sonra devreye Bergama girmiştir. M.Ö. 2. yüzyıldan başlayarak Afrika hububatları piyasa da tutunmuştur.

Bu piyasa sayesinde birçok kişi zengin olmuş ve böylece kapitalist bir zümre ortaya çıkmıştır.

Orta Sınıfın Oluşumu:

Tarımın oluşturduğu zengin sınıfın yanında bu sınıfa hizmet eden ve ekonomik bakımdan bu zengin sınıf muhtaç bir kesim ortaya çıktı. Bu orta sınıf bazı imtiyazlardan faydalanıyordu.

Para gitgide kralın yanında şehir idareleri, devlet memurları ve askerlerinin elinde toplanmaya başlamıştı.

Yunanistan'ın Ekonomik Durumu:

İskender'in yaptıkları Yunan ekonomisini bir süre kalkındırmıştı ama ekonominin ağırlık merkezinin doğuya kaymasıyla M.Ö. 2. yüzyıldan başlayarak Yunanistan'da maddi bunalım bununla birlikte ahlaki çöküş yaşanmıştır.

Yunanistan'da da tarım, ticaret ve sanayi zenginlerin eline geçmiş ve bu halkın fakirleşmesine, köleleşmesine sebep olmuştur. Özgür halkın bir kısmı para edinmek için orduya yazılmış, bir kısmı da doğuya göç etmiştir. Böylece nüfus azalmaya başlamıştır, evlenmeler azalmış ve evlenenler de sadece bir veya iki çocuk yapmışlardır. Bu yüzden Yunanistan gitgide erimiş, iç isyanlara sahne olmuştur. Böylece Roma'lılar Yunanistan'ı harap bir şekilde ele geçirmişlerdir.

Batı Akdeniz Ülkelerinin Durumu:

Buna karşın aşağı İtalya ile Sicilya ise değişen ekonomik duruma ayak uydurmasını bilmişlerdir. Ptolemoios'ların Akdeniz ticaretine önem vermeleri Akdeniz'in bir ekonomi

bölgesi haline gelmesine ve buradaki Yunan şehirlerinin kalkınmasına yol açmıştır.

Petolemaios II, Roma'nın güney İtalya'yı zaptetmesi ve Akdeniz'de bir ticaret devleti olarak ortaya çıkması üzerine Roma ile bir dostluk anlaşması imzalamıştır. Roma ise bu ekonomik değişimlere çok çabuk ayak uydurmuştur.

HELLENİZM KÜLTÜRÜ

Hellenizm'in anlamı ve Genel Karakteri:

Hellenizm sözcüğünü ilk kez bilimsel bir terim olarak kullanan Alman tarihçisi J.G. Droysen bununla Yunan kültürünün Yunanistan sınırları dışına çıkıp, Akdeniz bölgesi ve ön Asya'da doğu kültürleriyle karışması ve kaynaşması sonucunda meydana gelen evrensel bir kültürü kastetmiştir.

Bu kültür M.Ö. 330'dan 30'a kadar yani Büyük İskender'in Asya seferlerini yapmaya başlamasından Mısır'ın Roma'lılar tarafından fethine kadar 300 yıllık dönemi kapsamaktadır.

Biz bu kitabımızda "hellenizm"i sınırlarını yukarıda saptadığımız dönem ve ülkelere egemen, merkez olsun olmasın, tüm kültürler topluluğu olarak kabul ediyoruz.

İskender'in fetihleri sonunda Yunan kültürü Akdeniz bölgesinden Hindistan içlerine kadar yayılmış ve bu yayılışta Yunan göçlerinin etkisi büyük olmuştur.

Filip II ve İskender tarafından resmi dil olarak kabullenilen ve İyon etkileri altında sözcük hazinesini genişletmiş olan Atina lehçesi yavaş yavaş başka Yunan lehçelerini de gölgede bırakmış ve zamanın genel dili haline gelmiştir.

Yunanlı'lar şehirlerde doğulu insanlarla yanyana yaşadıklarından onlarla ilişki kurmak zorundaydılar. Ve bu ilişkiler soncunda bu insanlarla aralarındaki ayrımlar yavaş yavaş yitmiş, Stoacılarla kiniklerin birleşmesiyle ortaya

attıkları tüm insanların kardeş olduklarını öne süren "kosmopolitizm" yeni "dünya yurttaşlığı" Yunanlılığın bir süre sonra çökmesine sebep olmuştur.

Ancak bu ırk ve kültür karışımı, şehhirlerde meydana gelmişti, şehirler dışında yaşayan insanlar kendi yerli kültürlerini korumuşlardır. Doğu bir süre sonra hellen kültürüne karşı savaş açtı ve İskender'in ölümünden yaklaşık bin yıl sonra doğu eski halini aldı.

Çeşitli Ülkelerdeki Hellenizm Akımları ve Etkileri:

Anadolu'ya hellenizm sadece kıyı bölgelerden gelmiş, iç bölgelere girmemiştir. Mısır ise hellenizm kültürüne alışıktı ve bu kültür kasabalara hatta köylere bile girmişti. bu kültür en çok yüksek sınıflar, rahipler ve ülkenin çeşitli yerlerinde yaşayan ibraniler arasında kök salmıştı. Yerli halk ise geleneklerine bağlı kalmakta direnmiş ve M.Ö. 3. yüzyıldan başlayarak Hellenizm kültürüne savaş açmıştır. Burada bu kültür 10. yüzyıldaki Arap istilasından sonra tamamen çökmüştür. Suriye, Filistin ve Mezopotamya'da ise Yunan kültürü kendini şehirlerde bile hissetirememiştir. Şehirlere verilen yunanca Makedonyaca isimler bile bir süre sonra değişmiştir.

Doğu yönünde ilerledikçe yunan şehirlerinin azlığı dolayısıyla yunan etkilerinin zayıfladığı görülüyor. Burada yunan hukuku bir süre yaşadıysa da yerini İran kültürüne bırakmak zorunda kalmıştır.

Yunan kültür merkezlerinden çok uzakta bulunan Baktriyan ve Hindistan'da hellenizm ve şehir kültürü

başlangıçta büyük ilerlemeler kaydetmekte, sanat alanında kendini uzun süre histtirmektedir.

Hellenizm kültürü gücünü bir taraftan yaratıcı karakter taşımasında belirli bir bölgeye ait olmayıp tüm yunanlıların ortak malı olmasında, yeni evrensel bir nitelik taşımasında diğer taraftan yüksek ve egemen sınıfları fethetmek yollarını bulmasında aramalıdır.

Hellenizm sahip olduğu yayılma gücü sayesinde batı Akdeniz Ülkelerine, en çok İtalya sonra Gulyaş ve İspanya'ya ulaşmıştır. Hellenizm kültürü M.Ö. 3. yüzyıldan başlayarak Roma'ya da girmiştir.

Hellenizm Dini:

Hellenizm dini kültür etkileri gibi çok geniş bir alana yayılmıştır. Yeni kurulan şehirlerde yunan tanrıları için pek çok tapınaklar yapılmıştır. Ancak bu dönemin siyasal olayları, liderlerin sürekli olarak değişmesi Olimpos tanrılarına olan güveni kırmış ve buna karşılık insanların ve devletlerin kaderine egemen Tihe (Romalı'larda Fortuna) adlı tanrıçanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gene bu dönemde olağanüstü insanların içinde tanrısal güç olduğu inancı belirmiş ve bu insanlar tanrı ilan edilmişlerdir. Bu dönemdeki hükümdar kültleri gerek yerliler ve gerek yunanlılar için zorunlu ve resmi nitelikte olup salt monarşinin başlıca belirtilmesinden kaynaklanıyordu. Bu yüzden bu kültler ancak doğuda uygulanabilmiştir.

Mısır'da ise eski bir geçmişe sahip Mısır kral kültünü buluyoruz. Yerliler Ptolemoios'ları firavunların meşru miraşçısı saymışlar ve bunlara tanrı gibi tapınmışlardır.

Ancak bir süre sonra Tihe'de kral kültü de çağın insanlarına yetersiz gelmiştir ve diğer dünya ile ilgili sorular kafalarına takılmıştır. Yüksek ve aydın çevrelerde monoteizme yönelen "stao" felsefesi yunan dininin yerini alırken alt tabakalardaki insanlar başka bir dünyada yeni bir hayat müjdeliyen dinlere tapınmışlardır. Orfeus dini ile Eleusis'deki Demeter misterleri birleşmiş ve Yunanistan'dan İtalya'ya Mısır'a ve Karadeniz'in ücra köşelerine dek yayılmıştır.

Yabancı Tanrılar Kültü:

Yunanlı'lar öteden beri yabancı tanrılara karşı sempati duyuyorlar ve bunları kendi tanrılarına benzeterek, kendi tanrılarıyla eş sayıyorlardı. Bu durum doğuya gidip yerleşmelerinde önem kazanmıştır. Ancak doğulular bunu benimsememişler ve en çok din alanında Hellenizme darbe indirmişlerdir.

Bu arada Plolemoios I doğuluları din alanında birbirine yaklaştırmak için Yunanlı'lara bir Mısır tanrısını benimsetme yoluna gitmiştir. Bir yeraltı tanrısı olan "Oisiris-Apis"i Mısır'lılara ve Yunanlılara ortak tanrı olarak seçmiştir. Halk bu ismi hellenleştirmiş ve ona "Sarapis" demiştir. Ptolemaios İskenderi'ye gidişinde bu yeni tanrı için "Sarapeion" adı taşıyan bir tapınak yaptırmıştır. Bu, devletin resmi tanrısı olmuştur. Bu tapınakla İsis ve Memfis'e de dua ediliyordu. Daha sonra Sarapis ve İsis tüm Ege kıyılarını ve Yunanistan'ı

etkisi altına almıştır. Bu tanrıların rağbet görmelerinin sebebi ise öbür dünyada mutlu bir hayat müjdelemelerinin halkın dini isteği olmasıdır.

Bunun dışında Yunanlıların tanrı ailesine Kohlan yabancı tanrılar arasında Anadolu'nun tabiat tanrıları Kıbela ve Attis, Suriye tanrılarından Atargatis ve Hadad veya Fenike tanrılarından Adonis ve Melkart gösterilebilir. Fakat doğu ülkelerinde daha sonra batı için birtakım değişiklikler de olmuştur. Düalizim üzerine kurulu İran dini bu dönemde ilerlemeler kaydetmiş ve bir taraftan ibrani dinini diğer taraftan hristiyanlığı etkilemiştir.

Doğudan batıya doğru ilerleyen din dalgası Yunanistan'ın yanında İtalya ile batı Avrupa'yı da etkisi altına almıştır. Yunan dini de Roma dini üzerinde çok etkili olmuştur.

Roma ve Yunanlıların üzerinde belli bir kavim yada ülkeyle ilgisi olmayan doğu dinleri esrarlı törenleri, mibtik krakteristikleriyle trajik mistos'larıyla etkili olmuşlardır. Ancak Yunanlılar bunları hellenleştirmekten de geri durmamışlardır. Anadolu'da Kibela onuruna yapılan törenlerde ahlakça ve vücutça temiz olmak amacı güden kişilerin kurdukları din toplulukları vardı. Yunanlılar da adalet, erdem ve temizlik gibi ahlak kavramlarını birtakım kadın ve erkek heykellerinde tanımlamak suretiyle sembolleştirmişlerdir.

Böylece Yunan dinin zamanla ruhanileştiği ve soyutlaştığı aynı zamanda belirli şehir devletleri yada belirli bölgelerle olan ilişkisini kaybettiği görülüyor. Aydın çevrelerde çeşitli tanrılar yerine bir tanrı fikri geçmeye başlamış Yunan dini

monoteizme koymuştur. Bunun sonucunda tüm bu gelişmeler hristiyanlığın doğumunu hazırlayacaktı.

Edebiyat:

Bu dönemde günün ihtiyaçlarına göre bazı edebi türler ortaya çıkmış bazıları da yitip gitmiş yada karakter değiştirmiştir. Relorik bu dönemde de yaygındı. Uslupta değişiklik olmuş ve 4. yüzyıl İsokrates üslubunun yerine yavaş yavaş "asyanik" uslubu geçmiştir.

Bu dönem şiiri daha eski şiir şekillerine dayanmakla birlikte yeni ve orijinal şiir türleri ortaya koyabilmiştir. Bu dönemde bilginler şiir yazmayı gerekli bulmaktadır. Bu şiirler yalnız aydın çevrede anlaşılabilmektedir. Astronomiden farmakolojiye kadar pek çok dalda şiir yazılmıştır.

Kereneli Kollimahos eski yunana karşı romantik bir ilgi göstermiş ve "atiya" adlı yarı ahlaki, yari bilimsel şiirinden birtakım unutulmuş mitos'ları toplamıştır.

Sicilya'lı Teokritos ise tabiat, hayvan sürüleri ve çobanların hayatını tanımlayan şiirlerle ön plana çıkmakta, aşk motifini de çockça işlemektedir.

Bu dönemin birçok şairleri kendilerini koruyan hükümdarlar veya devlet adamları için birtakım övgüler kaleme almışlardır. Fakat hayatın ters taraflarını göstermekten de kaçınmamışlardır. Eski destanları da unutmamışlar özellikle Homeros'tan etkilenmişlerdir.

Dramatik şiir alanında tragedya yeni eserler ortaya koyamamıştır ama karakter, düşünce ve bir bakıma entrika komedyası olan "yeni komedya" gelişim göstermektedir. Hatta bu eserlerin etkileri Shaskpeare ve Moliere kadar gelmiştir.

komedya ile yarı realist yarı felsefi bazı edebiyat türleri benzerlik göstermektedir. Bunlardan bir tanesi günlük hayattan en çok büyük şehirlerdeki halkın yaşayışından alınmış sahneleri edebi bir şekilde tanımlayan "mimos"tur. Bu arada halk mimosları da edebi değer taşımak idasında bulunmadan ama tarif nükteler de içererek günümüze dek ulaşmışlardır.

Halk edebiyatının bir başka türe "diatribe" idi. Manzumya da düzyazı olarak kaleme alınan bu eserler dönemin adaletsizliği, ahlaksızlığı ve ikiyüzlülüğü ile mücadele etmekte ve tarihçiler için değer taşımaktadırlar.

Anlattığımız bu türlere topluca bakacak olursak, edebiyatın bütün kollarını kapsayan bazı ana ilkeler buluruz. O çağın insanları yazarlardan ilginç konulardan başka olgun bir uslup istemektedirler. Mısralar büyük özenle ve bilimsel esaslara göre düzenlemişlerdir. Bu dönemde yunan sosyetesinde ilk kez yazarlığ meslek edinen kişiler ortaya çıkmaktadır.

Filoloji Araştırmaları:

Fakat bu yazar ve şairlerin büyük bir kısmı aynı zamanda bilgin olup, kendilerinden önce ortaya konmuş eserleri en çok da klasik çağ eserlerini inceliyorlardı. İskenderiyedeki

büyük kitaplık buna kaynaklık ediyordu.e Bu bilginler sayesinde edebiyat okul programına girmiştir.

Bu çalışmalardan sonra kitaplar aydın bir zümrenin malı olmaktan çıkmış ve özel evlere de girmiştir. Böylece kitap ticareti ortaya çıkmıştır. Ve birçok klasik çağ kitabının kaybolması önlenmiştir.

Eğer "klasizm" ve "attizm" akımları olmasaydı hellenizm edebiyatına dair daha çok bigimiz olurdu.

Tarihçilik:

Aynı klasizm akımları bu dönem tarihi eserlerinin de kaybolmasına yol açmıştır. Bize kadar yalnız parça halinde gelen hellenizm tarihine dair, sonraki tarihçiler tarafından bunlardan yapılan kopyalar sayesinde bir fikir edinmek, o dönem tarihçiliğinin esas itibariyle yarı bilim yarı edebiyat olarak devam ettiğini saptamak mümkün oluyor.

Hellenizm tarihçileri hem yunanlıların, hem de Barbarların yakın ve uzak geçmişlerine karşı büyük ilgi göstermekte, fakat aynı zamanda çağdaş olaylar üzerinde de durmaktadır.

İskender'in seferlerine katılan bazı kişiler iskender tarihini kaleme almışlardır.

Mısır kralı Ptolemaios I günlük resmi raporlara ve kendi anıları ve notlarına dayanarak yazmış olduğu İskender taihi hakkında ancak bu eseri kaynak olarak kullanmış Flavius Arrianus'un eserinden öğrenebiliyoruz.

Bu arada Sisamlı Duris'in, Sicilyalı Timaios'un eserleri de kaybolmuştur.

Ahhaylı Polibyos'un zamanından önemli kişileri en çok Roma'da Scipion'lar çevresiyle yakın ilişkileri ve yaptığı inceleme gezileri sonunda yazmış olduğu büyük tarih, Roma'nın bir evrensel devlet haline gelişini anlatmak ve bu olayın nedenlerini araştırmak amacını gütmekle birlikte hellenizm dönemini de ele almaktadır. Bu eserin devamı olarak Suriye'li Poseidonios'un yazdığı "Dünya tarihi" adlı eserin yalnız bazı parçaları elimize geçmiştir.

Kronografya alanında dört kitaptan ibaret bir eser yazmış ve birtakım kral listeleri toplamış olan Porttirios, anılar alanında kendi yaşamlarını anlatan Epeiros kralı Pirhos ve Mısır kralı Evergetes ün kazanmışlardır.

Ariston'un öğrencilerinden Dikaiarhos "Hellas'ın Hayatı" adlı eserinde ilk kez yunan kültürünü ve bu kültürün evrelerini ana hatlarıyla anlatmıştır.

Yunan tarihçiliği doğulu bilginleri de etkisi altına almıştır. İki hellenleşmiş doğu rahibi, Mısır'lı Manaton ve Babilli Berossos ülkelerinin tarihini yunanca yazmşlardır. Ayrıca İbraniler de tevratı yunancaya çevirmişlerdir.

Felsefe:

Bu dönemde felsefe hellenizm döneminin bireyci karakterine uygun olarak insanı konu etmekte ve daha çok aydın kişilerin hareket tarzını saptamak amacıyla metafizik

ve ahlak sorunlarıyla meşgul olmaktadır. Felsefenin merkezi yine Atina'dır.

Bu dönemde felsefe ekolleri arasında Eflatunun Akademia'sının yarattığ ekol, Aristo'nun öğrencilerinin sırf pozitif ve sosyolojik bilimlerle uğraştıkları ekol yer alıyordu.

Ancak "stoa" ekolü veya Aristippos'un öğrencilerinden olup, insanlara mutlu olabilmeleri için ölçülü yaşamayı, acı ile sonuçlanan aşırı hızlardan kaçınmayı ve kendilerini ruh bakımından doyurabilecek işleri yapmayı tavsiye eden Epikoros'un yine Atina'da oluşturduğu ekol aydınlar üzerinde büyük etki yapmaktadır.

Bu iki ekolün rasyonalist düşünüş tarzının etkisi altında kimileri tanrıya sığınmışlardır ama daha çok sorularının çözümünü akıl ve mantıkla aramışlardır.

Her iki ekol de aynı düşünceden hareket etmiştir; insanoğlunu yalnız kendi benliği, kendi dünyası tatmin edebilir. Her iki ekol de dünyanın özünün maddi olduğunu kabul etmektedir. Amastocular buna "logos" adını vermekte, Epikürcüler ise Demoklitos'un atom teorisine inanmaktadırlar. Spacılar evrensel bir devleti kabul ederlerken Epikürcülerse devletin ancak insan kitleleri için meydana getirilmiş bir örgüt olduğunu bilge insanın bu örgütün dışında kalması gerektiğini ve ancak küçük fakat seçkin bir çevrede yaşabileceği teorisini ileri sürüyorlardı. Bu iki ekol Roma'lı düşünürler üzerinde de etkili olmuştur.

Bilim Araştırmaları:

Hellenizm dönemi en çok pozitif ve pratik bilimler alanında ilerleme kaydetmiştir. Bunda devlet büyüklerinin bilimsel araştırmaların önemini kavramaları ve bu araştırmaları devlet himayesine almaları önemli bir etkendir. Akademia'lar da bu dönemin eseridir.

Bunlar arasında "muza'lar evi" adını taşıyan ve Aristo ekolo gibi teşkilatlandırılmış bilginler kanunu önemli bir yer alıyordu. Muza'lara taptıklarından bir din topluluğu niteliği de değil, sadece bilimsel araştırma yapılan bir yerdi. Burada (İskenderiye'de) dünyanın en büyük kitaplığı kurulmuştu. M.Ö. 2. yüzyılda Mısır kralı Evergetes bilginleri İskenderiye'den çıkarınca bunlar da Bergama'ya göçmüşlerdir.

Yunanlı'ların bilim dalında elde ettikleri ilerlemeleri eserlerinin çoğu bize kadar gelmediğinden bilemiyoruz ama 19. yüzyılda yapılan kesitlerden çoğunun hellenizm bilginlerine mal edilmesi gereklidir.

Matematik ve Astronomi:

Matematikte İskenderiye'li Evklides'in "Elementler" adlı kitabı geometri bilgilerini düzenlemekteydi. Sirakuzaili Arhimedes ise mekanik biliminin temellerini atarak en çok da savaş makinalarının yapılmasına sebep olmuştur.

Astronomi bu dönemde gelişen matematikten yararlanmış M.Ö. 2. yüzyılda Nikoialı (İznik) Hipparhos gün ve gecelerin eşitlik zamanlarını doğru hesaplamıştır. Sisamlı Aristarhos

ise güneş çapını dünya çapının oniki misli olaak hesaplamış ve güneş sistemi teorisini ortaya atarak dünyanın ekseni etrafında dönmek suretiyle güneşin çevresinde hareket ettiğini söylemiş, fakat bu yüzden dinsizlikle suçlanmıştır.

Cografya:

Askeri seferler yada inceleme gezileri cografya biliminin gelişmesine yol açmıştır. Bu gezilerde Basra körfezi, Hindistan, Arabistan yarımadası ve Hazar denizi incelenmiştir.

Batıda da Masalyalı Piteas Britanya adalarını keşfetmiş, kuzey denizini aşarak Elbe ırmağına kadar ilerlemiş ve bu seyahatini kaleme almıştır.

Bu arada cografyacı Dikaianhos dünyanın genişliğini ölçmüş ve bazı dağların uzunluğunu tahmin etmeye çalışmıştır. Kireneli Erafostenes ise "geografika" adlı eserinde İskenderiye ile Nil çavlanları bölgesinde yer alan Siyene meridyen yayını hesaplayarak dünyanın çevresini doğru hesaplamış ve bölgesel etnografik araştırmalarda da başarı göstererek bir dünya haritası çizmiştir.

Tabiat Bilimleri:

Botanik bilimlerinin temellerini Aristo'nun öğrencisi Teofrastos atmış, hocasının bilgilerinden de faydalanarak bitkiler tarihi ve bitkiler fizyolojisi adlı kitaplarını yazmıştır.

İskenderiye'de kurulan hayvanat bahçesi, tropik ve süptropik hayvanlarıyla hem bilginler hem de ziyaretçiler için iyi bir ziyaret yeri olmuştur.

Bu dönemde Mısır'lıların tecrübelerinden yararlanılmış, cesetler üzerinde ameliyatlar yapılmış hatta bir rivayete göre Ptolemoios'un izniyle idam mahkumları üzerinde diri diri ameliyatlar yapılmıştır.

Herofilos vücuttaki kan dolaşımını inceleyerek atar damar ve toplar damarları birbirinden ayırdedip, kan sirkülasyonunun kalple ilgili olduğunu söylemiştir. Herofilos ayrıca bitkilerde şifa hassalarını araştırarak farmokolojiye katkıda bulunmuştur.

Sanat ve Mimarlık:

Hellenizm döneminde Yunan mimarlığı Ege ve hatta Akdeniz ülkelerinin dışına çıkmakta, büyük monarşilerin kapladığı geniş alanlara yayılmaktadır. Genel karakteri bakımından bu mimarlık klasik yunan mimarlığını sürdürmekte, Dor, İyon ve Korint düzenleri de varlıklarını korumaktadır. Dor düzeni bazı yenilikler kaydetmekle birlikte gerileme göstermektedir.

Dor tapınaklarına örnek olarak Bergama'da Atena ve İlion'daki Atena, Kos Askelepieion'undaki Asklepios, Rodos'daki Atena Lindia, Samotrake'deki Misterler veya Bergama'daki Hera Basileia tapınakları gösterilebilir.

İyon etkisi altında kalmış Dor tapınağına ise Bergamadaki Agora örnek olmaktadır.

Dor düzeninden daha büyük oranda İyon düzeninde yapılmış tapınakların başında da Miletos yöresinde

Didima'daki Apollon tapınağı gelir. Bu tapınak o kadar büyük ölçülerdedir ki yapımı M.Ö. 300 yılında başlamış ve yüzyıllarca üzerinde çalışılmıştır.

Korint düzeni ise ancak Hellenizm döneminde başlı başına bir varlık haline gelebilmiştir. Bu düzen birçok unsurlarını İyon düzeninden almakla beraber her taraftan görülmeye elverişli akont yaprakları ile süslü sütun başlıkları ve konsollu kornişleriyle kendini belli etmektedir.

En eski Suriye krallığında getirilmiş olduğu anlaşılan bu düzende yapılmış tapınaklar arasında kilikya'da Olba'daki Zeus, Korya'da Lagina'daki Hekate yada Atina'da Zeus Olimpiyos tapınağı gösterilebilir.

Aynı dönemde platform şeklinde yüksek kaideler üzerinde çoğunlukla üç tarafı partiklerle çevrili anıtsal sunaklar yapılmıştır ki bunlara örnek olarak Priene'de Atena veya Magnesia'da Artemis tapınaklarının cepheleri önünde yer alan sunaklar gösterilebilir.

Aynı dönemde birbirine merdivenlerle bağlanmış çeşitli teraslar üzerinde tapınak, sunak ve başka yapılardan ibaret külliyeler de yapılmıştır. Bunların başında da Rodos'ta Atena Lindia veya Kos'ta Asklepios külliyeleri gelir.

İskenderiye ve Antakya'da yapılan incelemeler sonucu bu şehirlerin Hippodomos sistemine göre düzenlenmiş olduklarını, dümdüz sokakların arasına, gerektiğinde birçok adaları içine alarak resmi meydanlar ve resmi binaların büyük bir ustalıkla yerleştirilmiş olduğu açığa çıkmaktadır.

Engebeli bir arazide kurulmuş olan Bergama'da düz inşa alanları elde etmek için teraslar yapılmış, bunların kuvvetli dayanak duvarlarıyla yada binalarla desteklendiği ve çeşitli yapılar yanında iki katlı stoglarında yer aldığı, aynı zamanda yayvan bir S şekli gösteren kaldırımlı bir ana yolla birbirine bağlandığı görülmektedir. Assos yada Aigai'da da aynı özellikler göze çarpmaktadır.

Bütün bu şehirler o çağda büyük bir gelişim gösteren silahlara karşı dayanabilecek güçte ve tümüyle taştan surlarla çevrilmişti. Buna örnek olarak da Latmos (Bafra) gölünün kuzey doğu köşesindeki Herakles'e surları örnek gösterilebilir.

Hellenistlik dönem evleri hakkında Priene ve Delos'taki kazılardan çıkan evler bize fikir verebilir. Priene'de avlulu evler ön safta gelmekte, avluya açılan ve oradan hava ve ışık alan mekanlar arasında cephesinde antre'ler arasında iki sütun kapsayan bir ön mekana sahip megaron tarzında diğerleriden daha büyük ve daha yüksek bir oda dikkat çekmektedir.

İskenderiye, Antakya, Bergama ve Makedonya'da büyük saraylar da yapılmış bunlar havuzlar ve çeşitli paviyonları kapsayan büyük parklarla çevrilmiştir, ancak bu sarayların birçoğu bize kadar gelememiştir.

Evler ve sarayların yanında resmi binalar için belirli tipler oluşturulmuştur. Üç tarafı U şeklinde portiklerle açık olan dördüncü tarafı ise şehrin ana caddesiyle sınırlandırılmış agora'lar, tek yada çift katlı stoa'lar kapalı küçük tiyatrolar şeklinde toplantı binaları, limanlarla ilgili binalar ve çeşitli tesisler, fener kuleleri, gençlerin idman yapmaları ve tahsil görmeleri için gimnosyonlar, yarışmaların yapıldığı stadionlar.

Hellenizm dönemi tiyatroları 4. yüzyıl tiyatrolarının devamıdır. Bunlara örnek olarak Priene tiyatrosunu verebiliriz. Bu bina seyirci yerleri, orkestra yuvarlak meydan ve sahne binası olmak üzere üç ana esestan meydana gelmekteydi.

Hellenizm mimarlığında kralların türlü bayramlar ve şenlikler için geçici bir zaman kullanmak amacıyla yaptıkları binaları da anmak gerekir. İskender'in buyruğuyla Babil'de Makedonya'lıların Pers kadınlarıyla evlenmeleri dolayısıyla birkaç gün içinde yapılan çadır bunun tipik örneğidir. Aynı şekilde bir çadır Mısır'da ptolemaios II tarafından yapılmıştı.

Hellenistlik mezar yapılarına bir göz atacak olursak Makedonya, Trakya ve Teselya'da üzerleri tonos kemerlerle örtülü bir mezar odası ve bazen zengin bir fasadla süslü bir ön odadan ibaret tümülüs altı yapılarla karşılaşıyoruz. Bunlar çok zengin eserler kapsamakta ve ölü çoğunlukla kline denen taş yatak üzerinde yatmaktadır, Tümülüs altı mezarların yanında kaya mezarları da geniş bir alana yayılmaktadır. Bunlar arasında Anadolu'da Termessos'taki Alketos mezarı yada Amasyo'daki Pontos kral mezarları gösterilebilir. Çeşitli planlara sahip oda ve koridorlardan oluşan yeraltı mezar külliyeleri de revaçtadır. Bunlar arasında Fenike'de Sidon mezarları veya İskenderiye'deki ketakomb'lar için anıtsal mezarlar yaptırılmaktadır.

Heykeltraşlık:

Hellenizmin sosyal ve siyasal olaylarının yankıları heykeltraşlıkta da sezmek mümkün oluyor. Nasıl ki İskender'in ölümünden sonra meydana gelen büyük

monarşilerin en güçlü zamanı M.Ö. 3. yüzyıldır, bunlar 2. ve 1. yüzyıllarda geriler ve sonunda Roma'lılar tarafından ortadan kaldırılırlar, heykeltraşlıkta da 3. yüzyılda plastik sanatlarda büyük bir gelişim göze çarpmakta, onu izleyen yüzyıllarda ise sanat eserleri hem azalmakta hem de yaratıcı gücünü kaybetmektedir. Heykeltraşların eski dönemlerin ve en çok 5. yüzyıl heykellerini kopya etmeye başladıkları, yaratıcılıktaki yetersizliklerini teknik alanda elde ettikleri ile kapamaya çalıştıkları görülür.

Hellenizm heykeltraşlarının başında Sikyon'lu Lisippos gelmektedir. Lisippos insanları oldukları gibi değil, kendisine göründükleri gibi tanımlamış bu yüzden değişik oranlar kullanmıştır. Tunç heykelleri ve en çok da atlet heykelleri üzerinde çalışmış bu heykelleri de sadece ön cepheden görülecek şekilde değil her cepheden görülecek şekilde yapmıştır. Lisippos portre alanında da ün kazanmıştı, öyle ki Büyük İskender bile ondan başka kimseye portresini yaptırmıyordu. Lissippos realist bir uslup ortaya koymuştur.

Sihyon ekolünün realist uslübu Atina ekolü üzerinde etkide bulunduysa da pek fazla gelişememiş, sonraki yüzyıllarda özgünlükten yoksun yapmacıklı bir stil halini almıştır. Realist uslup kendini portreden başka toprak heykellerde yada karikatür alanında göstermektedir.

Bu dönemde idealleştirilmiş hatlar gösteren tanrı heykelleri de yapılmakta, bunlardan bazılarının kolosal şekiller aldığı anlaşılmaktadır. Mesela Sarapise Briyaksis tarafından yeni bir tip yaratılmıştır. Bazı heykeltraşlar ise eski tanrı tiplerini o zamana kadar olduğundan daha bireysel şekle sokmuşlardır.

Resim sanatının etkisi altında tabiat tasvirleri heykellerde de dekor meydana getirmeye başlamıştır. Mesela Evtihides'in yaptığı Antakya şahsi tanrıçası Tihe, bir kayalık üzerinde oturmakta ve ayaklarını Orontes ırmağını sembolleştiren genç erkeğin üzerine koymaktadır.

Bu dönemde Bergama ekolünün özel bir yeri vardır. Bu ekolde M.Ö. 3. yüzyılda kral Attalos I'in Galotlara karşı kazandığı zafer, düşmanın eline esir düşmemek üzere karısını öldürdükten sonra kendisini öldüren bir Galot şefinin heykeli gösterilebilir. Bundan başka aynı ekole bazı portre başları da girmektedir. Bu ekolün etkisiyle oluşturulan kabartmalarda geniş yüzler, şiddetli hareketler, çehrelerde patetik ifadeler yer almakta, dramatik sahnelerden hoşlanan bir uslubun olgunlaşmış olduğunu açığa vurmaktadır.

Bergama ekolünün 2. yüzyıl sonlarında gerilemeye başlamasıyla yerine Trales ekolü geçmiştir. Tralles'li Apollonios ve Tavriskos tarafından M.Ö. 50 yılına doğru yapılmış olan "Farneze boğazı" adını taşıyan anıtsal heykel grubu patetik uslubün büyük kompozisyonlarda da başarıyla uygulandığını göstermektedir.

Bergama'dan sonra Rodos I. yüzyılda kültür ve sanat hayatının önemli bir merkezi olunca, Bergama ekölünden etkilenmekle birlikte özgün karakterden yoksun bir heykeltraşlık ekolüne sahip olmuştur. Bu ekolün en ünlü eseri "Laokaon heykel grubu"dur.

Antik yazarlara göre Hagesondros, Atanadoros ve Polidoros adında üç Rodos'lu heykeltraş tarafından yapılmış bu heykel grubunda Laokoon ve iki oğlunun yılanlar

tarafından sarıldığını ve büyük acılar içinde ölümle pençeleştiğini görmekteyiz.

Analominin büyük bir ustalıkla kullanılmasına rağmen bu eser kabarta izlenimi uyandırmaktadır.

Yunanistan'in Roma'nın hegomanyası altına girmesiyle bu ülkede "Yeni Atina" uslubu doğmakta, patetik sanat akımları karşısında bir süre gerilemekte fakat imparator Augustus zamanından başlayarak yunan sanatına egemen olmaktadır.

Resim Sanatı:

Hellenizm resim sanatı hakkında, o dönemin tablolarından hiçbirisi bize kadar gelmediğinden bir fikir edinemiyoruz. İskender zamanında Apelles kralın portrelerini yapmaktaydı. Diğer ressamlar da dönemin siyasal olaylarını, en çok da harpleri resmetmişlerdir. Bu dönemin resmi hakkında Pompei'de bulunmuş olan "İskender mozayiki" bize fikir vermektedir. Sidon kralı nekropol'ünde bulunarak İstanbul'a getirilen İskender'den sonra yaşamış bir Fenike kralına ait olduğu anlaşılan "İskender lahti" bu kralı savaşta ve avda tanımlayan kabartmalarla süslüdür. Çeşitli hayvan ve kuşları da "natürmort" sahnelerini tanımlayan Bergama kral saraylarında veya Pella'da bulunan mozaikler şüphesiz o dönemin resim sanatıyla ilgilidir.

Roma'lılar zaman ve mekan bakımından pek çeşitli tablolardan aldıkları motifleri birbirleriyle karıştırmış olduklarından bu motiflerin Yunan mı yoksa Roma motifi mi olduklarını bulmak çok zordur.

Şimdiye kadar mitoloji üzerine pek çok kitap yazıldı, çizildi, basıldı. Ancak mitoloji sonrasında medeniyetlerin nasıl bir süreç içerisine girdiklerine dair bir kitap yoktu. Bu kitap bu ihtiyaca cevap verebilmek için hazırlanmıştır.

Mitoloji gibi zevkli bir bölümden sonra, insanları tarihler ve sıkıcı ayrıntılara sokmamak ve gene severek okumasını sağlamak istedik. Bu yüzden bu kitap "sade" insanların merakını karşılayacak, fazla ayrıntıya girmeden onları sıkmadan Ege medeniyetleri hakkında bilgi verecektir.

